

**** ADAM KEIJZER 1785-1859 ****
van kanonnier tot kapitein
gedurende 7 jaar commandant Brigade Koninklijke Marechaussee Boxtel
tevens tijdsbeeld waarin Adam leeft en werkt

Ruud van Nooijen, Boxtel - versie: 28 november 2020 (artikel begonnen 12 december 2017)
ruudvannooijen@ziggo.nl - tel: 0411-673.973 / 06- 26.25.89.29

Woord vooraf door de auteur

Dit artikel komt tot stand naar aanleiding van de televisie-uitzending op zaterdagavond 10 maart 2012, van een aflevering van het programma **Verborgен Verleden**, waarin **Joost Prinsen**¹ zijn roots volgt via zijn afstamming aan moederszijde. Daarbij komt hij uit bij zijn betovergrootvader² die we gerust kunnen omschrijven als een *ijzervreter*³.

Deze brengt zijn werkzame leven door bij het leger en klimt daarbij op van kanonnier bij het **Wapen der Artillerie** tot kapitein bij het **Korps Koninklijke Marechaussee**. Diens naam is **Adam Keijzer** en hij leeft in een periode dat de nodige oorlogen worden gevoerd, gepaard gaande met vele veldslagen. Adam krijgt hiervan zijn portie ruimschoots toebedeeld - waaronder deelname aan de Russische veldtocht van Napoleon - en het mag eigenlijk gerust een wonder heten dat hij alle avonturen redelijk ongeschonden overleeft.

Enige jaren vóór vermelde uitzending van **Verborgен Verleden** presenteert (2009) de Boxtse heemkundige **Christ van Eekelen** zijn boek **Koninklijke Marechaussee Brigade Boxtel**⁴. Daar is op bladzijde 102, zijnde bijlage 1 van het boek, een lijst opgenomen met namen van de brigadecommandanten in Boxtel. Deze lijst vermeldt inzake Adam Keijzer: *Keizer wmr honorair van 1823 tot 1830*. Adam is de tweede commandant van de Boxtelse brigade.

Kort voor de hiervoor genoemde televisie-uitzending word ik gebeld door Christ met de mededeling dat de persoon van '**Keizer**'⁵, die hij opvoert in zijn boek als commandant van de Boxtelse Marechausseebrigade, in de aflevering van **Verborgен Verleden** aan bod komt. Na de uitzending kom ik in contact met **Toon Keijzer**, eveneens een nazaat van **Adam Keijzer** en ontvang van hem nadere informatie, alsmede twee afbeeldingen. Op dat moment heb ik een aanzet gemaakt voor een artikel over het leven van Adam Keijzer, doch verder komt het dan nog niet. Als het eind 2017 dan zover is, wordt het artikel gebaseerd op de gegevens van de eerdere televisie-uitzending, nadere informatie van Christ van Eekelen, zijn militaire staat van dienst, alsmede aanvullende informatie van de familie Keijzer.

¹ **Joseph Jules Thomas (Joost) Prinsen**, geb. Vught 9 juni 1942 als zoon van mr. **Claudius Antonius Prinsen**, geb. Hedikhuizen (Heusden) 10 januari 1896, overl. Breda, 17 maart 1952 (56), begraven te Rosendaal. (burgemeester van Rosendaal 1932-1942, 1944-1947, Breda 1947-1952) en **Johanna Maria Eugenie (Hakkie) Keijzer**. In de 2e Wereldoorlog werd Prinsen door de Duitsers geïnterneerd in kleinseminarie Beekvliet te Sint-Michiëlsgestel. Het echtpaar Prinsen krijgt 6 kinderen: 4 dochters en 2 zonen. **Joost** was gehuwd (echtgenote Emma overleed januari 2020) en heeft 2 kinderen en evenzovele kleinkinderen. Opleiding Gymnasium A, toneelschool. Loopbaan: acteur, presentator, regisseur, columnist, schrijver, docent, zanger. Officier in de Orde van Oranje-Nassau (2004). Zijn moeder **Hakkie Keijzer** is dochter van **Jean Isidore (Isidore) Keijzer**, geb. Maastricht. 16 augustus 1858. Isidore is de zoon van **Louis Francois Keijzer**, geboren 3 september 1819 te Bladel en Netersel als zoon van **Adam Keijzer** en **Rosalia Ekkert**.

² Betovergrootouders: bloedverwanten in de 4e graad.

³ **Ijzervreter**: geharde militair, doorzetter, onverschrokken.

⁴ **Corps de Maréchaussée** opgericht per 26 oktober 1814. Brigade Boxtel actief per 7 november 1818.

⁵ Naam van **Adam Keijzer** geschreven zoals vermeld in het boek van **Christ van Eekelen**.

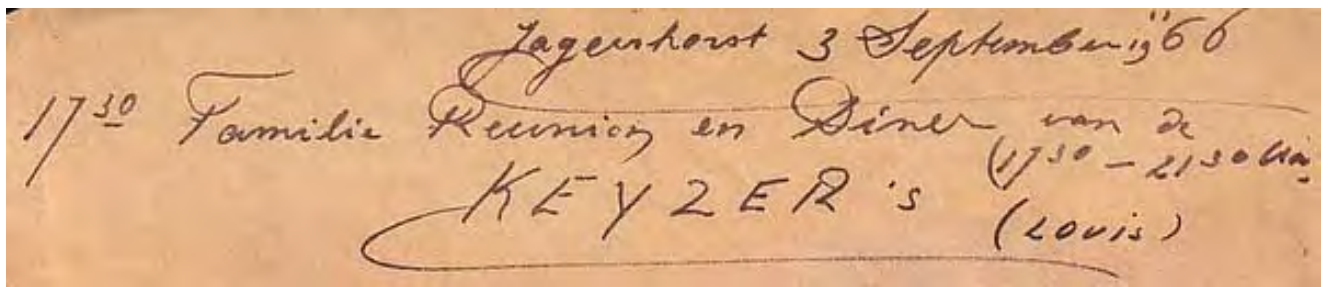
Op zaterdag 3 september 1966 vindt een familieruïnie⁶ plaats in **Hotel Jagershorst** te Leende. Initiator tot deze, en ook andere familiebijeenkomsten, is **Louis Keijzer**⁷ Hij is een echte familieman en financieel vermogend genoeg om deze bijeenkomsten mogelijk te maken.

Louis Keijzer (1892-1974)

⁶ Kopie ontvangen per e-mail van **Bee (Madeleine) Keyzer**.

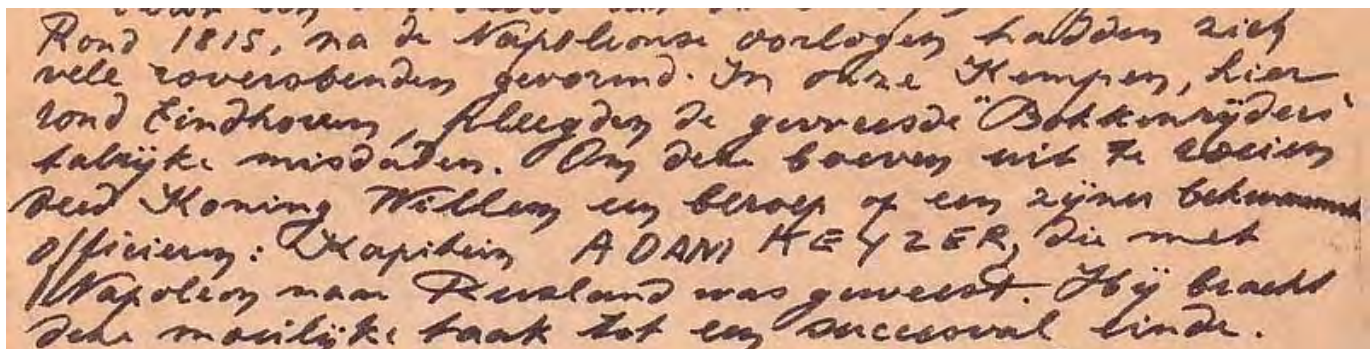
⁷ **Louis Marie Joseph (Louis) Keijzer**, geb. Tilburg, 6-1-1892, overl. Kaapstad (Zuid-Afrika), 18-10-1974 (82), trouwt 17-6-1922 met **Suzanne Coen** uit Schaarbeek (BE). Louis is de zoon van **Jean Isidore (Isidore) Keijzer** en **Constantia Keijzer-van Gils**. Isidore is zoon van **Louis-François Keijzer**, Louis- François Keijzer is de zoon van **Adam Keijzer**.

17:30 Jagershorst 3 September 1966
Familie Reunio en Diner van de
KEYZER'S (17:30 - 21:30 uur)
(Louis)

Familieëunie van de familie Keijzer, stammend van Adams zoon Louis op 3 september 1966. Opvallend is het dat de schrijver van dit stuk de familienaam met 'y' schrijft in plaats van 'ij'. Voor zover bekend schrijft alleen de tak, stammende van Adams, in Boxtel geboren, dochter Anna Catharina de familienaam met 'y'. Als locatie is vermeld Jagershorst. Mogelijk is dit het tegenwoordige Golden Tuliphotel Jagershorst aan de Valkenswaardseweg nr. 44 te Leende.

Uit de tekst van de toespraak van Louis Keijzer wordt Adam Keijzer ook betrokkenheid toebedeeld inzake opsporing en aanhouding van *bokkenrijders*⁸, doch de loop der geschiedenis gebiedt hier op te merken dat het tijdperk van de bokkenrijders ruimschoots ligt voordat Adam op het toneel verschijnt.

Rond 1815, na de Napoleonische oorlogen hadden zich vele roversbenden gevormd. In onze Kempen, hier rond Eindhoven, pleegden de gewerde "Bokkenrijders" talrijke misdaden. Om die boeven uit te lokken deed Koning Willem een beroep op een zijner bekwaamste officieren: Kapitein A DAM KEYZER, die met Napoleon naar Pruisland was geweest. Hij bracht die moeilijke taak tot een succesvol einde.

Deel van de toespraak op de familieëunie op 3 september 1966, waar gesproken wordt van Adams betrokkenheid bij de bestrijding van "Bokkenrijders".

Het navolgende verhaal gaat, onder meer door het ontbreken van voldoende persoonlijke feiten en belevenissen van Adam, niet uitsluitend over hemzelf, doch tevens over het tijdsbeeld en omstandigheden waarin hij leefde en werkte. Daarbij wordt, althans ten aanzien van Adam zelf, uitgegaan van een aantal aannames die wellicht correctie dan wel nadere invulling behoeven

Opvallend is dat regelmatig een connectie - direct dan wel indirect - met Boxtel valt te

⁸ **Bokkenrijders**: roversbenden die in de periode 1740-1798 actief waren onder meer in Nederlands en Belgisch Limburg, de Kempen en de Belgische Voerstreek.

bespeuren. Mocht iemand nog aanvullende informatie en/of afbeeldingen hebben, dan houd ik mij van harte aanbevolen.

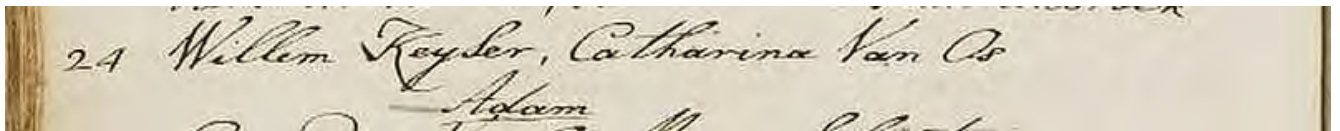

Adam Keijzer in het uniform van het Korps Marechaussee. (datum en maker onbekend)

1. Geboorte en afkomst

Adam Keijzer⁹ wordt in 1785 te Amsterdam geboren als zoon van **Willem Keijzer**¹⁰ en **Catharina van Os**¹¹. Adams ouders komen uit 's-Hertogenbosch. Wat het beroep van zijn vader is en waarom hij op het moment dat Adam wordt geboren in Amsterdam woont weten we niet. Catharina is zijn tweede vrouw. Hij hertrouwt in 1780, een goed jaar na het overlijden van zijn eerste vrouw. Uit zijn eerste huwelijk heeft hij drie kinderen: een zoon en twee dochters. Met zijn tweede vrouw krijgt hij nog zeven kinderen: zes zonen en twee dochters. De eerste vier kinderen, met als laatste Adam, worden geboren in Amsterdam, de overige zes zien in 's-Hertogenbosch het levenslicht.

Geboorte Adam opgetekend in het doopregister van de Mozes en Aäronkerk te Amsterdam. De inschrijving is simpel. Aan begin van het jaar wordt eenmalig het jaartal vermeld, gevolgd de naam van de maand, eveneens eenmalig. Vervolgens, links in de kantlijn eenmalig de dag van de maand. Van elke geboorte wordt geregistreerd de naam van de vader, die van de moeder en daaronder de naam van hun pasgeboren kind. Zijn er dus op één datum tien kinderen geboren en ingeschreven, dan vinden we het nummer van de dag van de maand uitsluitend vermeld bij de inschrijving van het eerste kind op die datum.

⁹ **Adam Keijzer**, geb. Amsterdam, aldaar (R.K.) gedoopt Mozes en Aäronkerk op zaterdag 24 september 1785. Hij overlijdt te Maastricht op 17 juli 1859.

¹⁰ **Willem (Guillielmus) Keijzer**, geb. 's-Hertogenbosch 18 juli 1743, overl. 's-Hertogenbosch, 28 december 1812 (69). Trouwt (1) te Amsterdam, 27 december 1766 **Joanna (Jannetje) de Boef** (25), begraven 's-Hertogenbosch 4 november 1779 (38). Trouwt (2) te Amsterdam, 15 september 1780 **Catharina van Os** (24), geb. 's-Hertogenbosch, 26 april 1756, overl. 's-Hertogenbosch, 29 december 1840 (84). Zij krijgen tien kinderen.

¹¹ **Catharina van Os**, geb. te 's-Hertogenbosch, 26 april 1756, overl. 's-Hertogenbosch, 29 december 1840 (84).

Adam trouwt omstreeks 1815 in Polen met **Rosalia Ekkert**¹². Zij zullen, evenals Adams ouders, samen tien kinderen op de wereld zetten.

In een tijd dat fotografie nog niet bestaat, is het voor identificatiedoeleinden nodig, een beschrijving te geven van iemands uiterlijk in, bijvoorbeeld ter zake van een (militair) paspoort. Voor een militair dient dat twee doeleinden: zich kunnen identificeren bij een controle door bijvoorbeeld (militaire) politie op zoek naar deserteurs, doch tevens als hulpmiddel bij identificatie, mocht een militair sneuvelen. Aldus treffen we navolgende omschrijving¹³ van Adams uiterlijke kenmerken aan:

Ovaal gezicht, hoog voorhoofd, blauwe ogen, grote neus, ordinaire (gewone) mond, ronde kin, lichtbruine haren en wenkbrauwen.

Bij zijne aankomst bij het korps lang 1 el, 7 palmen, 1 duim en 3 strepen.

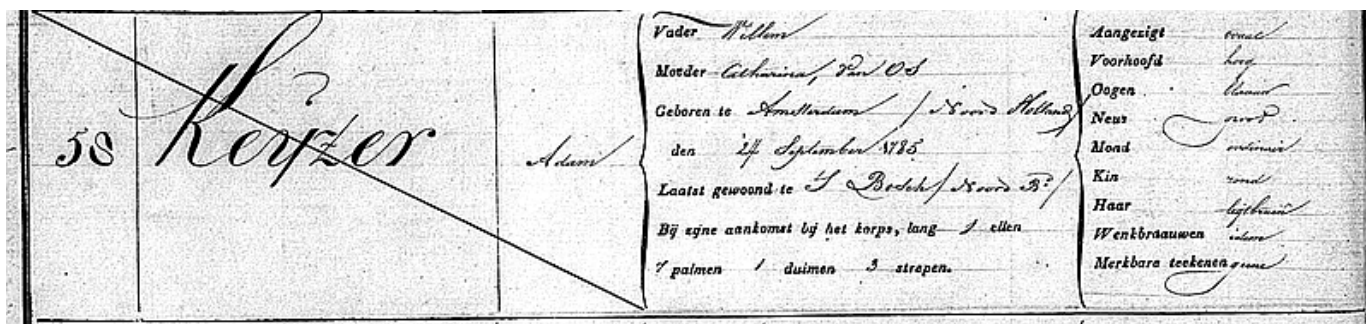
Zijn lengte wordt aangetekend in enige van navolgende ouderwetse lengtematen: roede, vadem, el, voet, palm, duim en streep. Extra verwarrend is het feit dat deze maten per streek/gebied kunnen verschillen. In 1820 wordt in ons land weliswaar het metrieke stelsels¹⁴ ingevoerd, doch nog gekoppeld aan de oude namen van lengtematen: zo wordt de lengte van de meter gekoppeld aan de oude naam 'el', de (grote) palm aan decimeter, de duim aan de centimeter, de streep aan de millimeter. Pas vanaf 1869 mogen de oude benamingen niet meer worden gebruikt.

De lengte van Adam wordt als volgt vastgelegd: 1 el, 7 palmen, 1 duim en 3 strepen. Houden we hierbij als gemiddelde lengte voor een el 69,4 cm aan, voor de palm 9,6 cm, voor de duim 2,6 cm en voor de streep 1 mm, dan komen we voor Adam uit op een lengte van slechts 1 meter 29,5 cm, hetgeen onwaarschijnlijk is.. Het is ook mogelijk dat het leger, als overheidsdienst, reeds eerder dan algemeen verplichtend (1820) het metrieke stelsel toepast, doch daarbij nog oude benamingen gebruikt. Is dat het geval, dan meet Adam 1,71 m en 3 mm (1 el = 1m + 7 palmen: 7x10 cm = 70 cm + 3 strepen = 3 mm) hetgeen een realistische lengte lijkt. Dat moet voor die tijd een behoorlijke lengte zijn geweest, Adam is, wat heet een 'lange kerel'. Mensen zijn in die tijd gemiddeld beduidend kleiner dan tegenwoordig.

¹² **Rosalia Ekkert**, Luthers, geb. Czerniejewo (Polen), donderdag 15 augustus 1793, overl. Maastricht, dinsdag 2 januari 1855.

¹³ NL Legerarchief, Korps Marechaussee 1814-1835.

¹⁴ Bij wet van 21 augustus 1816 (Staatsblad 34) wordt in Nederland m.i.v. 1 februari 1820 het metrieke stelsel ingevoerd, waarbij het is toegestaan oude benamingen voor maten te blijven gebruiken. Bij wet van 7 april 1869 wordt het verboden die oude benamingen nog langer te gebruiken.

Detail staat van dienst Adam Keijzer (Legerarchief, Korps Marechaussee 1814-1835)

Gezien de ontberingen die hij later in zijn leven als militair meemaakt en overwint, kunnen we gerust stellen dat hij een sterke constitutie en doorzettingsvermogen bezit. Adam zal overlijden in de leeftijd van ruim 74 jaar, een bovengemiddelde leeftijd voor die tijd.

Van Adam is een portretschilderijtje in marechaussee-uniform bekend. Samen met zijn vrouw Rosalia komt Adam voor op een foto. Gedurende zijn leven woont of verblijft Adam op vele plaatsen: Amsterdam, Duitsland, Spanje, Polen, Rusland, Litouwen, Delft, 's-Hertogenbosch, Boxtel, Eindhoven, Breda, Bladel, Maastricht.

2. **Staatkundige constellaties Nederland ten tijde van Adam Keijzer**

Adam Keijzer maakt het gedurende zijn leven mee dat zijn geboorteland maar liefst zes keer van staatkundige inrichting veranderd, dit alles gepaard gaande met de nodige onrust, grenswijzigingen, schermutselingen en oorlogen.

Als Adam wordt geboren (1785), heet ons land nog **Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden**¹⁵ (hierna aan te duiden als 'Republiek'), waar op dat moment **Willem V**¹⁶ de laatste stadhouder, tevens vader van de latere koning **Willem I**, is. In de Republiek is op dat moment de invloed van de **patriotten**¹⁷ sterk groeiende. Deze groepering komt in het geweer tegen ongewenste toestanden en wil democratische staatsbeginselen, vrijheid van godsdienst en gelijke kansen voor iedereen.

Adam Keijzer is twee jaar oud, als in 1787 de Pruisische koning de stadhouder te hulp komt met een groot leger, bestaande uit wat deskundigen omschrijven als de beste soldaten van Europa op dat moment. Zij komen om de stadhouderlijke macht te herstellen. Hierdoor moet een groot aantal prominente patriotten vluchten. De meesten komen in Frankrijk terecht, waar ze vanaf 1789 kennisnemen van de

¹⁵ **Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden**, bestaat tussen 1588 en 1795. Ontstaan door de afscheiding (1581) van Spanje (koning **Philips II**) en omvat de gewesten: **Holland** (meeste macht), **Friesland**, **Overijssel**, **Gelderland**, **Utrecht** en **Zeeland**. Verwerft in de 17e eeuw grote politieke en economische macht op het wereldtoneel (o.a. oprichting **VOC**).

¹⁶ **Willem V (Willem Batavus)**, geb. 's-Gravenhage 8 maart 1748, overl. Brunswijk 9 april 1806. Prins van Oranje en vorst van Oranje-Nassau. Laatste erfstadhouder (ambtenaar in dienst van) de Republiek.

¹⁷ Nederlandse **patriotten**: actief tussen ca. 1750-1806. Baseren zich op ideeën van de filosofen van de **Verlichting**. Streven in de Republiek naar democratie en hervormingen. Drie stromingen: unitarissen, moderaten en federalisten.

ideeën, voortvloeiende uit de **Frans Revolutie**. Een vijftal jaren later (1794) trekt een Frans leger onder leiding van generaal **Pichegru** ons land binnen, waarvan een brigade patriotten (Bataafs Legioen) onder leiding van brigade-generaal **Daendels**¹⁸ deel uitmaakt.

Daendels zal later, evenals Adam Keijzer, in dienst van Napoleons leger, deelnemen aan diens **Russische Veldtocht**, die ze beiden overleven. Stadhouder **Willem V** vlucht naar Engeland en zal nooit terugkeren. Een tijd van toenemende Franse invloed breekt dan aan. De **Bataafse Republiek** (1795-1801) ontstaat, met de eerste grondwet: de **Staatsregeling van 1798**.

Nadien gaat de Republiek over in het **Bataafs Gemenebest** (1801-1806). In 1801 vindt onder toenemende Franse invloed een wijziging van de grondwet plaats. Tussen 1801 en 1806 wordt het land bestuurd door een **staatsbewind**, bestaande uit 12 personen.

In 1805 - Adam is intussen 20 jaar - wordt **mr. Rutger Jan Schimmelpenninck**¹⁹, met de titel **raadspensionaris**, hoofd van het landsbestuur. In iets meer dan één jaar komt een aantal belangrijke wetten tot stand, onder meer op het gebied van onderwijs (dominee **Van der Palm**²⁰) en belastinghervorming (**Alexander Gogel**²¹). Een jaar eerder is de zogeheten **Siegenbeekse Spelling**²² ingevoerd: de eerste algemeen geldende spellingsregels in ons land. Ze zullen in gebruik blijven tot 1863. Vóór 1804 kon het voorkomen dat eenzelfde woord, tweemaal in een zin gebruikt, verschillend werd geschreven. Ook werden hoofdletters en leestekens naar eigen smaak gebruikt.

In 1806 maakt de Franse keizer **Napoleon Bonaparte**, ontevreden over de implementatie van zijn beleid in de republiek, zijn jongere broer **Luigi (Louis/Lodewijk) Bonaparte** tot koning (**Lodewijk Napoleon**) van ons land. Lodewijk wordt in zijn jeugd onder de hoede genomen van zijn 9 jaar oudere broer Napoleon, die tracht Lodewijk te vormen als militair. Lodewijk heeft echter weinig op met het militaire bedrijf. Hij ziet liever een literaire toekomst voor zich als schrijver. Door een val van een paard heeft hij last van een vergroeiing aan zijn rug, waardoor hij met een

¹⁸ **Herman Willem Daendels**, geb. Hattem, 21 oktober 1762, overl. (malaria) Elmina, Goudkust, 2 mei 1818. Studeert rechten aan universiteit Harderwijk. Patriot, advocaat. Is officier onder de Franse generaals **Dumouriez** (Ikol) en **Pichegru** (brigade-generaal). Hij wordt in 1807 gouverneur-generaal van Nederlands-Indië. Nadien generaal in Napoleons leger, neemt deel aan diens Russische Veldtocht. Daendels wordt in 1815 gouverneur-generaal van de Nederlandse bezittingen aan de Afrikaanse goudkust en overlijdt aldaar.

¹⁹ **Mr. Rutger Jan Schimmelpenninck**, geb. Deventer, 31 oktober 1761, overl. Amsterdam, 15 februari 1825. Patriot (stroming der moderaten), advocaat (Amsterdam), mede-oprichter Vaderlandsche Sociëteit., lid/voorzitter 1e Nationale Vergadering. Ambassadeur in Parijs en Londen. Bewonderaar van Napoleon Bonaparte. Raadspensionaris van 29 april 1805 tot 4 juni 1806.

²⁰ **Johannes Hendricus van der Palm** (1763-1840), theoloog (predikant), staatsman, hoogleraar, dichter.

²¹ **Isaac Jan Alexander (Alexander) Gogel**, geb. Vught, 10-12-1765, overl. Overveen, 13-6-1821. Patriot, ondernemer, minister van Financiën. Zijn geboortehuis op de Vughtse Markt bestaat nog.

²² **Matthijs Siegenbeek**, geb. Amsterdam, 23-6-1774, overl. Leiden, 26-11-1854. Theoloog, dominee, Neerlandicus, eerste hoogleraar Nederlands aan de Rijksuniversiteit Leiden. Kreeg in 1801 opdracht uniforme spellingsregels vast te stellen, hetgeen resulteerde in zijn *Verhandeling over de Nederduitsche spelling ter bevordering van de eenparigheid in dezelve*, ingevoerd in 1804.

been sleept. Ook heeft hij last van verlamningsverschijnselen aan een arm. Hij heeft een groot plichtsbesef, doch bezit tevens een melancholisch, grillig karakter en is wantrouwend van aard. Zijn huwelijk met **Hortense de Beauharnais** - dochter van de echtgenote van zijn broer Napoleon - is ronduit ongelukkig en komt ook tot een breuk. Gedurende de korte periode dat hij koning is, laat hij zien begaan te zijn met het lot van zijn onderdanen bij rampen (ontploffing in Leiden, overstromingen in de Betuwe). Hij kan worden gezien als de grondlegger van huidige instituten als het **Koninklijk Intistuuat voor Wetenschappen, Koninklijke Bibliotheek, Rijksmuseum**. Hij verwerft de bijnamen **Lamme Koning, Lodewijk de Goede, Willem Bilderdijk**²³ tracht Lodewijk Napoleon Nederlands bij te brengen.

Aldus regeert koning **Lodewijk Napoleon** 'zijn' **Koninkrijk Holland** tussen 1806 en 1810. De Franse keizer hoopt dat zijn broer in Holland orde op (Franse) zaken zal stellen en derhalve zijn plannen, waaronder het invoeren van de **conscriptie** (dienstplicht) zal doorvoeren. Dat gebeurt echter niet in voldoende mate, waarna keizer Napoleon in 1810 zijn broer tot aftreden dwingt en ons land inlijft bij zijn Eerste Franse Keizerrijk. Adam heeft inmiddels de leeftijd van 25 jaar bereikt.

Als Napoleon medio oktober 1813 in eerste instantie is verslagen bij de **Slag bij Leipzig**, bereidt in ons land een driemanschap²⁴ een nieuw staatsbestel voor. Men is bevreesd dat het land, na de definitieve val van Napoleon, andermaal door buitenlandse machthebbers zal worden overheerst. Er wordt niets gezien in de mogelijkheid om van Nederland wederom een republiek te maken. Men komt met het idee om de - in Den Haag geboren - oudste zoon van **Willem V**, de gevluchte laatste stadhouder, te vragen terug te keren en het bestuur op zich te nemen. Deze stemt in, komt over van Engeland waar hij dan verblijft en landt op 30 november dat jaar op het strand van Scheveningen.

Op dat moment zijn er nog Franse troepen in het land en eerder die maand zijn Russische kozakken op hun rappe, kleine paarden, de grens met ons land zijn overgestoken en uitgezwermd teneinde de Fransen te bestrijden...

Vanaf 2 december 1813 is **Willem Frederik, prins van Oranje-Nassau**²⁵ soeverein vorst van het **Soeverein Vorstendom der Verenigde Nederlanden**. In de naam refereert 'Verenigde Nederlanden' nog aan de **provincies** of gewesten die tezamen voorheen de **Republiek der Verenigde Nederlanden** vormden. Op het gebied van het strafrecht wordt bij het uitvoeren van de doodstraf niet langer gebruik gemaakt van de guillotine, doch van de galg en wurgpaal (dit laatste voor vrouwen).

²³ **Willem Bilderdijk**, geb. Amsterdam, 7-9-1756, overl. Haarlem, 18-12-1831. Advocaat, docent, dichter, schrijver, taalkundige, geschiedkundige, tekenaar.

²⁴ Voorlopig Bewind door driemanschap: **Gijsbert Karel van Hogendorp, Frans Adam van der Duyn van Maasdam en Leopold van Limburg Stirum**.

²⁵ Geboren 's-Gravenhage, 24 augustus 1772, overl. Berlijn, 12 december 1843. Derde zoon van stadhouder **Willem V** en **Wilhelmina van Pruisen**, dochter van de koning van Pruisen.

De laatste Franse eenheden geven zich pas in 1814 gewonnen: in januari valt 's-Hertogenbosch, op 3 mei is dat Bergen op Zoom, een dag later Den Helder en op 23 mei Delfzijl.

Koning Willem I

Joseph Paelinck, 1819

Rijksmuseum

Wener Congres

Tussen september 1814 en juni 1815 vergaderen de Europese machthebbers in Wenen. Deze bijeenkomsten, waarbij onder meer de toekomstige grenzen van Europa worden besproken, gaat de geschiedenis in als het **Wener Congres**. In dat jaar wordt Adam Keizer 30 jaar.

Er is sprake van dat men (sterke wens van Engeland) voor de toekomst een sterke bufferstaat aan de noordgrens met Frankrijk wil, bevreesd als men is voor eventuele toekomstig Frans agressief optreden: een bedreiging van Engeland vanaf de Noordzeekust.

Er wordt over gesproken om het gebied van de **Oostenrijkse Nederlanden** (België) en Nederland samen te voegen tot één koninkrijk. Nog soeverein vorst zijnde, ziet Willem het als een belangrijke taak de landsverdediging weer op poten te zetten: Napoleon is nog niet van het toneel verdwenen. Zo begint hij met een besluit van 7 december 1813 met de oprichting van de marine. Reeds op 9 januari 1814 volgt de oprichting van een leger van beroepsmilitairen, doch moet reeds op 18 januari dat jaar terugrijpen op de herinvoering van de dienstplicht (militie), wegens ernstige

tekorten bij de werving.

In maart krijgt Nederland een nieuwe grondwet. Op 1 augustus 1814 krijgt soeverein vorst Willem, als gouverneur-generaal het (voorlopig) gezag over de Belgische provincies.

Medio oktober dat jaar richt Willem het **Corps de Maréchaussée**²⁶ op.

De Weense onderhandelingen duren soeverein vorst Willem te lang naar zijn zin en zo roept hij zichzelf op dinsdag 16 mei 1815 uit tot koning **Willem I** van het **Verenigd Koninkrijk der Nederlanden**. Als later deze status wordt geformaliseerd, wordt hij tevens groothertog van **Luxemburg**. Kort tevoren is Napoleon ontsnapt van het eiland Elba en ziet kans zijn gezag in Frankrijk te herstellen. Op 18 juni 1815 vindt de **Slag bij Waterloo** plaats en wordt Napoleon definitief verslagen. Ten aanzien van de vereniging van België met Nederland is bepaald (**Protocol van Londen**) dat er - andermaal - een nieuwe grondwet moet komen. Bij de stemming inzake de goedkeuring van die nieuwe grondwet blijkt, dat in het Belgische deel er veel (katholieke) tegenstemmers zijn. De grondwetscommissie past dan een truc toe om de wet tocht aanvaard te kunnen verklaren: de thuisblijvers worden geacht vóór te hebben gestemd. De wijze van totstandkoming moge dienen als een van de vele blijken van feitelijke onverenigbaarheid van beide landen voor de lange termijn.

Op 21 september 1815 vindt in Brussel de inhuldiging van **Willem I** plaats als koning. Hoe dan ook beide landen blijven, zij het moeizaam, verenigd, totdat in augustus 1830 België zich afscheidt. De Nederlandse kroonprins ziet er aanvankelijk wel iets in om daar koning te worden... Reden dat een tijdlang de verhouding met zijn vader, Willem I verre van goed is.

Die Belgische beslissing leidt nadien nog tot één bloedig treffen: de **Tiendaagse Veldtocht** van 2 tot 12 augustus 1831. Willem I wordt dan gedwongen zijn militaire activiteiten op Belgisch grondgebied te beëindigen: de grootmachten die eerder hielpen om de zuidelijke en noordelijke Nederlanden te verenigen erkennen nu de soevereiniteit van België. Een Frans leger staat klaar om - indien nodig - in te grijpen. De koppige koning Willem trekt zijn leger terug uit België, doch gedurende negen jaar blijft hij de afscheiding langs diplomatieke weg bestrijden. Gedurende die tijd wordt een groot staand leger (het mobiele leger), grotendeels in Noord-Brabant, onder de wapenen gehouden. Deze situatie doet het land op de rand van bankroet belanden. Pas met het **Verdrag van Londen**, april 1839, wordt de afscheiding geformaliseerd. Nadien wordt fors bezuinigd op de krijgsmacht.

²⁶ Het **Corps de Maréchaussée** wordt opgericht per 26 oktober 1814. Er is dan grote behoefte aan politie vanwege de (grote) onveiligheid, vooral op het platteland. Er is behoefte aan een centraal aangestuurd, op militaire leest geschoeid, politiekorps, dat aldus ontstaat: bereden en onbereden.

3. **Adams jeugd**

Over Adams jeugd, schoolopleiding en familiale omstandigheden zijn we niet nader geïnformeerd. Als Adam bijna 4 jaar oud is, breekt in Parijs de **Franse Revolutie**²⁷ uit. De gevolgen daarvan zijn in het latere leven van Adam merkbaar.

4. **Adam wordt militair**

Begin 1802 is Adam zestien jaar oud. Nederland heet dan **Bataafs Gemenebest** en wordt bestuurd door een staatsbewind van twaalf personen, met grote Frans invloed. Wat de aanleiding is voor Adam om dienst te nemen in het leger is onbekend. Mogelijk dat hij regelmatig militairen in hun kleurige, imponerende uniformen voorbij ziet komen, of is hij van nature avontuurlijk aangelegd.

Het leger kent **strijdende Wapens** en **ondersteunende dienstvakken**. Tot de wapens behoren **infanterie** (soldaat te voet), **artillerie** (geschut/ vesting/ te voet/ bereden), **cavalerie** (bereden en **Genie** (ondersteuning: bruggenbouw, leggen/ruimen van mijnen, opruimen of opwerpen obstakels), te voet). Ook het **Korps Koninklijke Marechaussee**

vormt een tijdlang een Wapen van de Landmacht. De marechaussee kent bereden (ruiterij) en onbereden (voetvolk) marechaussees. Adam dient bij drie van de wapens: artillerie, cavalerie en marechaussee.

Het laatste, de marechaussee, bezit gedurende haar bestaan diverse statussen binnen de Nederlandse krijgsmacht. Eerst als wapen een onderdeel (wapen) van de Koninklijke Landmacht, sinds 1998 is het een apart, vierde krijgsmachtdeel, naast Koninklijk Landmacht, Koninklijke Luchtmacht en Koninklijke Marine.

Artillerist te voet, 1816

²⁷ Franse Revolutie, 1789-1799. Wordt wel geacht te zijn uitgebroken met de bestorming van de **Bastille** te Parijs op 14 juli 1789. Eindigt met de machtsgreep van **Napoleon Bonaparte** als 1e consul van het **Consulaat Frankrijk**, van 1799 tot 1804, dat in 1804 overgaat in het **1e Franse Keizerrijk** onder Napoleon.

Adam wordt medio februari 1802 kanonnier bij de artillerie, eerst bij het 4e en daarna het **5e Bataljon Artillerie²⁸ (te voet)**. Vervolgens is er sprake van dat Adam op 7 februari 1804 als kanonnier wordt geplaatst, eerst bij 1e (?), later bij het **5e Bataljon Artillerie**. Op 30 maart 1808 zien we dat hem een paspoort²⁹ wordt verleend, (gepasponneerd). In die tijd krijgt een militair die het leger verlaat een paspoort als ontslagbewijs. Hierin staat onder meer in het kort zijn staat van dienst vermeld, alsmede zijn uiterlijke kenmerken.

Om te begrijpen hoe een artillerie-eenheid in die tijd is georganiseerd en wat de functie van kanonnier inhoudt, volgt hierna enige uitleg.

Een bataljon artillerie (te voet) bestaat dan uit 40 officieren en 629 onder-officieren en manschappen. Een bataljon artillerie bestaat uit een staf en 6 compagnieën³⁰.

Bataljonsstaf:

- 1 luitenant-kolonel
- 1 luitenant-adjutant
- 1 luitenant-kwartiermeester
- 1 tamboer-majoor

6 compagnieën, elk bestaande uit:

- 1 kapitein
- 1 tweede kapitein
- 2 eerste luitnants
- 2 onder-luitnants
- 1 eerste bombardier (sergeant-majoor)
- 8 bombardiers (sergeanten)
- 1 korporaal-fourier (kleding/uitrusting/ voeding)
- 8 korporaals
- 2 kadets-élève (leerlingen)
- 4 tamboers
- 2 wielmakers
- 2 smeden
- 1 chirurgijn (geneeskundige zorg)
- 129 kanonnières (bemanning/bediening stuk geschut).

Veldtrein

De zogeheten veldtrein omvat de middelen voor vervoer van het geschut, de munitie, karren etc. Het materieel van de veldtrein verblijft dan in vreedstijd te Amersfoort. Elke compagnie beschikt over een treindivisie, bestaande uit 25 man en 25 paarden. Dit is, vanaf de **Bataafse Republiek**, iets nieuws: In vroeger tijden werden voor het vervoer burger voerlieden en paarden ingehuurd.

²⁸ Officiële oprichtingsdatum Wapen der Artillerie: 11 januari 1677.

²⁹ Paspoort: vergunning om te mogen passeren: stad(spoort), gebied, land, haven, etc. Tevens ontslagbewijs, identiteitsbewijs van een militair.

³⁰ [www.militairmagazijn/bronnen/armamentaria de artillerie](http://www.militairmagazijn/bronnen/armamentaria%20de%20artillerie).

Artilleriegeschut

Het woord kanon stamt uit het Latijns woord **canna**, dat riet of buis betekent. In vergrotende vorm komen we het in het Italiaans tegen: **cannone**. Aanvankelijk worden kanonnen alleen ingezet bij belegeringen, teneinde een bres in een stadsmuur of -poort te schieten. Deze stukken geschut zijn door hun gewicht eigenlijk nauwelijks verplaatsbaar, zodat het nog lange tijd duurt voordat het eerste kanon effectief kan worden ingezet op het slagveld. Dat gebeurt pas als in 1759 koning **Frederik II de Grote** van Pruisen de **Rijdende Artillerie** (6-ponders) invoert.

Een kanon is een vlakbaanwapen dat, aanvankelijk, massief ijzeren kogels (rolkogels genaamd) afvuurt. Rijdende artillerie, die de infanterie op het slagveld kan volgen, wordt pas mogelijk als het gewicht van het kanon zodanig kan worden teruggebracht dat het betrekkelijk gemakkelijk door enige paarden door het terrein kan worden voortgetrokken en waarbij, door het terugbrengen van het gewicht, geen gevaar bestaat dat de dunnere loop bij afvuren uiteen zal spatten.

Op het slagveld worden kanonnen wel gebuikt op de wijze als jongens die steentjes zo over een wateroppervlak gooien: het steentje meermalen (lieft zo vaak mogelijk) het water laten raken en weer opstuiteren. Met een beetje geluk kunnen zo met één kogel meerdere doelen – mensen, paarden, materieel - worden geraakt en uitgeschakeld.

Dit wordt *schieten en ricochet* genoemd. De kanonnen in die tijd hebben nog een gladde loop. Ook de dracht is nog (zeer) beperkt: zo'n 1.000 tot 1.500 meter effectieve dracht.

Pas tientallen jaren later komen de eerste getrokken lopen (voorzien van groeven en velden) in gebruik. Hierdoor krijgt de kogel/ granaat een ronddraaiende beweging lang de lengterichting waardoor de baan stabiel en de dracht verder wordt.

Aan het einde van de 17e eeuw komt daar een nieuw artilleriewapen bij: de **houwitser**³¹ verschijnt ten tonele. De houwitser is een krombaanwapen dat granaten³² verschiet. Met een houwitser kan men doelen treffen, die gelegen zijn achter een dekking: heuvel, loopgraaf, etc. Een ander krombaanwapen, de mortier, is in gebruik bij de infanterie. Een mortier bezit een bewegelijke schietbuis gemonteerd op een grondplaat.

De in gebruik zijnde stukken geschut van de artillerie zijn geplaatst op een houten **affuit**, die is voorzien van wielen, waardoor het gericht en verplaatst kan worden. Het kanon wordt gericht door het, met gebruikmaking van de wielen, in de juiste richting te plaatsen. Daarna kan de loop, in beperkte mate, nog omhoog of omlaag worden bewogen. Zijwaartse beweging is in die tijd derhalve alleen mogelijk door draaien van de gehele affuit.

³¹ **Houwitser**: stamt van het Duitse **Haubitze**, dat weer is afgeleid van het Tsjechische **houfnice**, dat katapult of slinger betekent. Een houwitser is een krombaanwapen dat granaten afvuurt. Later gaan ook kanonnen granaten afvuren. In Republiek der 7 Verenigde Nederlanden ingevoerd in 1668.

³² **Granaat**: een hol projectiel dat is gevuld met explosieven. Kan onder meer door de impact van de inslag exploderen en veroorzaakt door luchtdruk en scherfwerking veel meer schade dan een kogel.

De affuit draagt het kanon, doch heeft tevens opbergplaatsen voor toebehoren, waaronder enige klemmen, waartussen de pompstok kan worden vastgezet tijdens het verplaatsen.

Het kanon is dan nog, evenals andere vuurwapens, een voorlader. Dat wil zeggen dat kruit en kogel via de voorzijde in de loop worden gebracht. De achterzijde van het kanon is gesloten. Bovenop is een zogeheten **zundgat** aanwezig, dat uitmondt aan de binnen- achterzijde van de loop. Nadat het kanon is geladen, wordt kruit in het zundgat gedaan. Als het kanon gereed is om te worden afgevuurd neemt iedereen een, volgens een veelvuldig herhaalde drill, ingepeperde, positie bij het kanon in.

Het vullen van het zundgat met kruit. Let op de opstaande rode rand op de schouders: geen versiering, doch bescherming tegen een vijandelijke sabelhouw.

Die (juiste) positie is belangrijk om twee redenen:

- dichtbij genoeg om, na het afvuren van het schot, snel te kunnen herladen;
- ver genoeg van het kanon verwijderd om te voorkomen dat men zelf gewond raakt door verbrandend kruit uit zundgat of loopmond, of door de wielen of affuit, tengevolge van de terugslag na het afgaan van het schot.

Afvuren mag uitsluitend na gegeven commando door de stukscommandant. Het afvuren gebeurt door een kanonnier die is voorzien van een lontstok: een rondhouten stok aan een uiteinde voorzien van een lont. Tegen de tijd dat het kanon is geladen, ontsteekt de kanonnier met de lontstok de lont en gaat op gepaste afstand van het kanon staan: zodanig dat hij door zijn arm te strekken met in de hand de lontstok, het zundgat kan bereiken, doch ver genoeg van affuit en wielen om na het afgaan van het schot niet geraakt te worden door het teruglopende geheel.

Boveneinde lontstok met ontstekingslont.

Door de lengte van de stok kan de schutter op gepaste afstand van het geschut blijven, hetgeen voorkomt dat hij geraakt wordt door de terugloop na afgaan van het schot.

De lont bestaat uit drie gevlochten strengen katoen, in sapeter en loog gedrenkt.

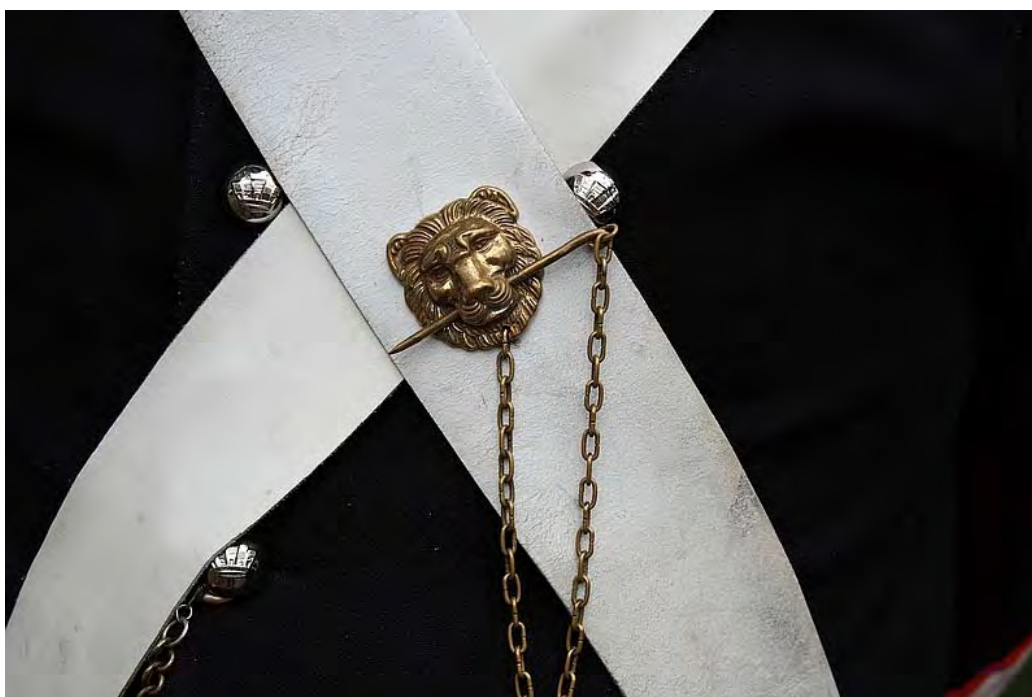
Kanonnier met lontstok rustend op achterzijde van de loop nabij het zundgat. De lont brandt reeds. Na ontvangst vuurbevel van de stukscommandant hoeft hij uitsluitend zijn pols te draaien, waardoor de lont het kruit bovenin het zundgat raakt en tot ontbranding komt. Na het afgaan van het schot worden affuit en kanon door de gasdruk met een schok achterwaarts geworpen. De positie van de kanonnier is zodanig bepaald dat hij daarbij niet geraakt kan worden. Let op de rode schouderbedekking: dit is geen versiering, doch bedoeld om sabelhouwen te dempen en zodoende een eventuele verwonding minder ernstig te doen zijn.

Direct na het afvuren, dient zo snel mogelijk te worden herladen. Werkzaamheden:

- het, teruggelopen, kanon weer in positie brengen en richten;
- loop reinigen van achtergebleven kruitslijm door middel van een pompstok;
- doorprikken (reinen) van het zundgat;
- loop voorzien van zwartkruit (losse korrels, rond of prismavormig, later in linnen zakjes: kardoezen);
- plaatsen van de kogel en het met pompstok aandrukken tot achterin de loop;
- zundgat vullen met zwartkruit;
- laatste controle juist gericht zijn van de loop;
- innemen posities stuksbemanning.

Het schot gaat af. Zie behalve de mondingsvlam tevens de rookpluim die uit het zundgat komt. Halve Compagnie Artillerie van de Dienstdoende Schutterij van 's-Hertogenbosch (1813-1907). Foto gemaakt tijdens monumentendag zaterdag 13 september 2008. Locatie: park Molenwijk te Boxtel nabij voormalige redoute uit periode februari-april 1839. Bovenop deze redoute (5m. hoogte) stonden 5 kanonnen opgesteld.

Nestelpen, ruimnaald³³ of ruimijzer om zundgat door te steken (te reinigen) voor het volgende schot. Wordt ook wel breeksen genoemd: ingeval het geschut in handen van de vijand dreigt te vallen, wordt de pen in het zundgat gestoken en afgebroken. Hierdoor wordt het kanon (tijdelijk) onbruikbaar.

³³ Ruimnaald: Stalen of koperen naald tot het reinigen van het zundgat der handvuurwapens en van het geschut (*Militair Woordenboek 1861-1862, H.M.E. Landolt*)

Nog een opmerking over het kruut: dit moet droog worden bewaard. Onnodig te zeggen dat dit bij langdurig verblijf te velde geen sinecure is!

Kaliber

Het kaliber zegt iets over de grootte en/of gewicht van het projectie of kogel en wordt uitgedrukt in millimeters, inches of in ponden.

Uitgedrukt in een lengtemaat betreft het de diameter van de kogel/granaat. In ponden wordt het gewicht van het projectiel aangegeven.

De grootte van de stuksbemanning is afhankelijk van het type geschut. Algemeen gezegd kunnen we stellen hoe groter het kanon, hoe meer bedieningspersoneel.

Nederland is in die tijd nog dunbevolkt, er is nog veel woeste grond en uitgestrekte heidevelden. Plaats genoeg derhalve om te oefenen en te schieten met de stukken geschut. Het is gebruikelijk dat, enige tijd voordat er in een bepaald gebied schietoefeningen worden gehouden, daarvan een aankondiging in de krant verschijnt. Hierbij wordt de periode vermeld alsmede een omschrijving van het te mijden gebied. Het is nog de tijd dat veel mensen zich geen krant kunnen veroorloven of niet kunnen lezen of schijven. Onnodig te zeggen dat het nog wel eens gebeurt dat plotseling een boerenkar het schietterrein doorkruist...

Uniform

Het uniform van een artillerist bestaat dan, in grote lijnen, uit:

een donkerblauwe rok, vest en pantalon, gele knopen;

de rok is voorzien van een rode, opgeslagen kraag, met witte biezen omgeven;

donkerblauwe borstlappen met rode biezen;

donkerblauwe schouderlappen, voorzien van rode biezen;

zwart leerwerk;

zwarte hoed met gekleurde pompons.

In de zomer witte slobkousen, in de winter alsook op mars zwarte slobkousen en zwarte schoenen.

De persoonlijke bewapening bestaat uit een sabel en een pistool.

Zowel samenstelling van legeronderdelen alsook hun uniformen en uitrusting zijn regelmatig aan verandering onderhevig.

Adam vervult de functie van kanonnier. Een stuksbemanning (militairen nodig om een stuk geschut te bedienen) bestaat, naast een stukscommandant, uit een aantal kanonnières, waarvan het aantal kan variëren per type geschut. Je had in ieder geval de functie van munitiedrager, lader en schutter.

Ieder lid van de stuksbemanning heeft een eigen taak, doch moet tevens, indien nodig, een ander kunnen vervangen. Projectiel (loden/ijzeren bal) en aandrijvende lading (zwartkruut) moeten nog gescheiden worden aangebracht. De artillerie is dan uitgerust met o.a. zes- en twaalfponders en houwitsers van 24 pond ijzer.

Batterij

Een batterij kent bij de artillerie twee betekenissen:

- het is de benaming voor een **onderdeel** van een artillerie-eenheid;
- het is de **opstelling** van een aantal stuks geschut naast elkaar.

Voor hun persoonlijke bescherming zijn artilleristen zelf ook gewapend: geweer en sabel. Daarvan maken ze uitsluitend gebruik als de vijand tot in hun linies doordringt met het oogmerk de artillerie uit te schakelen. Voorts kunnen de geschutsofstellingen - als er genoeg tijd voor is - worden beschermd door zogeheten schanskorven: grote en hoge gevlochten manden die worden gevuld met zand en of stenen. Die worden naast de kanonnen geplaatst en bieden zo de stuksbemanning redelijke bescherming tegen vijandelijk vuur.

Als een kanon uit die tijd wordt afgeschoten, ontstaat er een terugslag die tot gevolg heeft dat het met een plotselinge, felle beweging achteruit beweegt. Los van het feit dat je op moet passen niet geraakt te worden, is het lastig om na elk schot het kanon weer in stelling te brengen en opnieuw te richten. Vandaar dat steeds is gezocht naar middelen om die terugslag te verminderen of zelfs op te heffen. In de tijd van de voorladers worden wel wiggen gebruikt, die aan de achterzijde van de affuitwielen worden neergelegd. Deze remmen de terugloop af. Een ander middel vormt de **schoprem**: deze is aan de onderzijde van de affuit bevestigd en kan omlaag klappen. Bij het afgaan van het schot graaft de schop zich in de grond, het kanon daarbij afremmend.

1806: Lodewijk Napoleon wordt koning van Holland

Dit brengt ook de nodige veranderingen voor het leger met zich mee, waaronder veelvuldige reorganisaties.

Adam verblijft in 1807 te Pruisen

In het stamboek lezen dat Adam in het jaar 1807 in Pruisen verblijft. Dat zal ongetwijfeld zijn geweest in het kader van de **Vierde Coalitie Oorlog** (Frankrijk van Napoleon tegenover een coalitie van o.m. Pruisen en Rusland) die plaatsvond in 1806-1807. Over zijn verrichtingen daar zijn we niet nader geïnformeerd.

5. Overgang van Artillerie naar Cavalerie

Adam blijft de functie van kanonnier vervullen tot in het voorjaar van 1808. Hij is dan 22 jaar. In zijn staat van dienst bij de artillerie wordt aangetekend **Paspoort 30 Maart 1808**.

Inmiddels is Lodewijk Napoleon twee jaar koning van het Koninkrijk Holland. Deze staat onder grote druk van zijn broer, Napoleon, keizer van Frankrijk, die wil dat zijn beleid ook met vaste hand in Holland wordt ingevoerd: tiërcering³⁴ van de staatsrente, invoering van de conscriptie (dienstplicht) en toepassen van het

³⁴ Tiërcering staatschuld: Door keizer Napoleon in 1810 met terugwerkende kracht tot 1808 opgelegde reductie inzake de betaling van staatschuld. Voortaan werd slechts 1/3 deel uitbetaald. Het gaf de staatskas enige 'lucht'. Dit bracht vele mensen financieel in de problemen.

Continental Stelsel³⁵, verbod op handel met Engeland. Lodewijk Napoleon naait echter grotendeels zijn eigen naad en legt daarmee de kiem voor zijn afzetting luttele jaren later.

Vervolgens zien we Adam per 20 mei 1808 als trompetter in dienst treden bij het **3e Regiment Huzaren**. In een tijd dat er nog geen telefonie, of radioverbindingen bestaan, vervult de trompetter een belangrijke taak: het geven van geluidsignalen teneinde ook op het slagveld berichten over te kunnen brengen aan de in gevecht zijnde militairen. Hun functie is, zeker op het slagveld of de directe omgeving daarvan weinig benijdenswaardig. Evenals bevelvoerende commandanten zijn zij doelwit van scherpshutters die het gemunt hebben op alles wat bevelvoering en communicatie van de vijand in het honderd kan sturen.

Wat beweegt Adam om niet uitsluitend van wapen, doch ook van functie te wisselen? Misschien is hij toe aan een nieuwe uitdaging. Hoe dan ook moet hij leren paardrijden en trompetspelen.

Het wapen van de cavalerie is een bereden wapen: een cavalerist verplaatst zich en vecht te paard. Een speciaal soort is de **dragonder**: hij verplaatst zich te paard, doch vecht afgestegen. Bij de cavalerie onderscheidt men diverse soorten: **kurassiers**, **lansiers**, **huzaren**, **ulanen**³⁶.

Kurassiers ontlenen hun naam aan het kuras (borstplaat) die ze dragen en behoren tot de zware cavalerie: grote stevige kerels op zware paarden. De lansier dankt zijn naam aan de lans waarmee hij is uitgerust. De huzaar behoort tot de lichte cavalerie en stamt uit Hongarije. Huzaren worden ingezet voor het uitvoeren van verkenningen, doch tevens voor 'hit en run' acties.

Het hoeft geen betoog dat cavaleriepaarden niet overbelast mogen worden voor zij worden ingezet bij een actie. Zo is het totale gewicht van een cavalerist inclusie zijn bewapening en uitrusting gebonden aan een maximum. De paarden moeten op tijd gevoed worden en voldoende rust krijgen. Schort het daaraan, dan zijn ze onvoldoende in staat om samen met hun berijder een gevecht op volle kracht aan te gaan. Hetzelfde geldt bij ziekte of ongemak (bijvoorbeeld een zere hoef) van het paard. Een cavalerist leert dan ook vanaf het eerste moment zeer goed voor zijn rijdier te zorgen en steeds oog te hebben voor afwijkend gedrag van het dier dat kan wijzen op een ziekte.

Tegenwoordig is de cavalerie uitgerust met tanks:

de eerste (Engelse) tanks verschijnen op het strijdtoneel van de Eerste Wereldoorlog. Sterk promotor die leidt tot uitvinding van de tank is **Winston Churchill**, dan minister van marine, later held van de Tweede Wereldoorlog en premier.

Vreemd maar waar, bij de ontwikkeling van de eerste tank speelt zowel de Britse

³⁵ Continentaal Stelsel: het door keizer Napoleon van het Eerste Franse Keizerrijk tussen 1806 en 1814 ingestelde maatregel die het drijven van handel tussen het continent van Europa en Groot-Brittannië verbood. Doel: ontwrichten van de Engelse economie.

³⁶ **Ulaan**: Poolse lansier, of **Lipka Tartaren**. Lichtbewapend, ingezet als verkenners of uitvoeren hit & run acties.

marine alsook een ontwerp van genie-officier **Ernest D. Swinton** een rol. Deze eerste ijzeren gevaartes dragen nog de naam *his Majesty's landships*, want ook de naam tank kent men dan nog niet.

Kurassiers

De bewapening van de cavalerist ten tijde van Adam Keijzer bestaat uit een - veelal gekromde - sabel, pistool en soms ook een geweer of karabijn. De grote kracht van de zware cavalerie te paard is om, in gesloten linie, zeer dicht naast elkaar rijdend, een schokeffect te sorteren op de voorste vijandelijke linie, met het doel deze te doorbreken en daardoor chaos te stichten bij de vijand.

Adams Periode Spanje: 1808-1811

Augustus 1808 krijgt koning **Lodewijk Napoleon** van zijn broer, de Franse keizer, opdracht, hem een brigade te leveren ter ondersteuning van de **Spaanse Onafhankelijkheidsoorlog** waarin Napoleon is gewikkeld. Koning Lodewijk stuurt dan een onderdeel dat de naam **Hollandse Brigade** meekrijgt, onder leiding van generaal-majoor **David Hendrik Chassé**, naar Spanje. Het **3e Regiment Huzaren** maakt deel uit van deze brigade. De verplaatsing naar Spanje geschiedt te voet (!). Eenmaal in Spanje krijgt men gebrek aan van alles. Zeer tegen de zin van generaal **Chassé** wordt het 3e Regiment Huzaren, waar Adam deel van uitmaakt, opgenomen in een cavaleriebrigade, als onderdeel van de divisie van generaal **Sébastieni**.

David Hendrik baron Chassé.

*Geboren te Tiel, 18 maart 1765
overleden, Breda, 2 mei 1849*

*Patriot, is luitenant-kolonel in
Bataafs Legioen.*

*Dient als generaal in de legers
van:*

- Koninkrijk Holland*
- Eerste Franse keizerrijk*
- Verenigd koninkrijk der
Nederlanden.*

*Wordt in 1810 door Napoleon als
baron in de adelstand verheven.*

De brigade onderscheidt zich bij **Ciudad Real** ³⁷(huidige regio **Castilla-la Mancha**), op 26-27 maart 1809. We weten dat Adam in Spanje als gevolg van een lanssteek aan het hoofd gewond raakt. Mogelijk gebeurt dat bij **Ciudad Real**, doch kan ook op een ander moment zijn gebeurd.

³⁷ Bij de Slag bij **Ciudad Real** onderscheidt zich het **3e Regiment Huzaren** zozeer, dat de generaal **Sébastieni** zich in een lovend schrijven tot koning **Lodewijk Napoleon** wendt (Rotterdamsche Courant, 4 mei 1809).

Her officieel rapport van den Slag van Ciudad Real van den 27sten Maart, waarby het Derde Regiment Huzaren zich bevonden heeft, is by Zyns Majesteit ingekomen. De Kapteins *Coti, Weitzel, Fulken*, de Adjudant-Major *Hoevensaar*, de eerste Luitenant *Verhagen en la Suar*, de Luitenant van *Omphal en Rodekerke*, zoo wel als de Onder-Officier *Huerman*, hebben byzonder uitgemunt; de dapperste Huzaren van het 3de Regiment hebben hunnen roemryken naam volgehouden. De Generaal en Chef van het Fransch Legerdeel aan Zyns Majesteit schryvende, om aan Hoogstdezelve het roemruchtig gedrag zyner Huzaren mededeelende, drukt zich op de volgende wyze uit:

Ik reken my verplicht Uwe Majesteit kennis te geven van het uitstekend gedrag dezzer Huzaren, en in het byzonder van derzelver Kolonel den Ridder Roest van Alkemade, hun gedrag in de gevechten, die den 27 dezzer, te Ciudad Real, en den 28 te Santa-Cruz, zyn voorgevallen, zal hen onsterfelyk maken; de moed, dien zy getoond, de diensten, die zy op deze dagen bewezen hebben, zyn door het gansch Leger en byzonder door my erkend. Maar terwyl ik Uwe Majesteit een berigt geve, dat Hoogstdezelve zoo aangenaam zyn zal, smert het my haer tevens te moeten melden, dat de Kolonel Roest van Alkemade, den vyand met eene zeldzame onverschrokkenheid aanvallende, zwaar is gekwetst geworden: wy hebben alle reden te hopen, dat hy herstellen zal: ik wensch dit te vuriger, daar Uwe Majesteit een Onderdaan behouden zal, die even dapper als gehecht is aan zynen Koning en Vaderland.

Ik ben, enz.

De Generaal SEBASTIANI.

Een lovende generaal Sebastiani in zijn brief aan koning Lodewijk Napoleon over de verrichtingen van het 3e Regiment Huzaren, waartoe ook Adam Keijzer behoort.

We noemen nog enige andere veldslagen: 31 oktober 1808: **Slag bij Durango**; 28 maart 1809: **Slag bij Medellin**; 11 augustus 1809 **Slag bij Almonacid**. Mogelijk maakt Adam deze allemaal zelf mee.

Bij decreet van 29 april 1809 wordt het **3e Regiment Huzaren**, vanwege zijn verdiensten, opgenomen in de **Garde** van koning **Lodewijk Napoleon**. In praktische zin kan nog geen uitvoering worden gegeven aan het decreet: het regiment verblijft immers nog in Spanje.

Zyne Majesteit, op eene uitstekende en hunner waardige wyze, de twee dapperen van het 3de Regiment Husfaren, die, sins zy in het Veld zyn, niets dan bewyzen hebben gegeven van dapperheid en goed gedrag, en die getoond hebben, even zulke goede Hollanders, als goede Soldaten te zyn, willende beloonen, heeft hen, by Decreet van heden, toegestaan, om den naam te voeren van Husfaren der Garde met de Letter L tot een onderscheids-teeken, in plaats van het Nummer van hun Regiment.

Bericht in de Rotterdamsche Courant van 4 mei 1809 inzake het transformeren van het 3e Regiment Huzaren - vanwege hun verdiensten in Spanje - tot Regiment Garde Huzaren, aangeduid met de letter L van Lodewijk, koning van Holland.

Als in 1810 het Koninkrijk Holland opgaat in het **Eerste Franse Keizerrijk**, wordt ook het koninklijke leger opgeheven, en daarmee ook - per 16 juli 1810 - de **Hollandse Brigade**, die deels nog in Spanje verblijft.

In 1811 is Adam weer terug in zijn geboorteland. Daar wordt hij op 6 mei 1811 *gepasponneerd* bij het **11e Regiment Huzaren**³⁸. Ons land is op dat moment ingelijfd bij het Eerste Franse Keizerrijk. Het **11e Regiment Huzaren** is derhalve een Frans legeronderdeel, doch aanvankelijk geheel bestaande uit Nederlandse militairen. Adams staat van dienst vermeld: *1811 geincorporeerd bij het 11 Reg. fr. Husaren.*

³⁸ Het **11e Regiment Huzaren** stamt van de lichte troepen die op 11 november 1784 door **Frederik III Rijngraaf van Salm-Kyrbourg** worden opgericht. Frederik II is tevens **baron van Boxtel** en **heer van Liempde**. Hij sterft onder de guillotine in Parijs op 23 juli 1794, samen met zijn vriend **Alexandre de Beauharnais**, wiens weduwe **Josephine** enige jaren later de echtgenoot wordt van keizer **Napoleon Bonaparte**. Alexandre is de minnaar van de zus van de baron van Boxtel. De tegenwoordige **Huzaren van Boreel** vormen de voortzetting van het **11e Regiment Huzaren**.

Prins Frederik III van Salm Kyrbourg (1745-1794) bezit een rij aan titels. Enige ervan: Baron van Bortel en heer van Liempde, Rijngraaf van Salm .

Als Rijngraaf van Salm richt hij, op verzoek van de Staten-Generaal , in 1785 een legioen lichte troepen op : het Legioen van Salm. Daarvan maken ook cavaleristen uit. Opvolgers daarvan zijn het 11 Regiment Huzaren tot op de huidige Huzaren van Boreel.

Afbeelding van een huzarenofficier uit het Legioen van Salm.

Vervolgens weten we dat Adam één jaar later, in 1812, wordt bevorderd tot wachtmeester (onderofficiersrang).

Adam maakt Russische veldtocht Napoleon mee en overleeft

Daarna gaat Adam met Napoleons **Grande Armée - sterkte zo'n 600.000 man** - op diens veldtocht naar Rusland. Eind juni 1812 zet die enorme legermacht zich in beweging, richting Rusland. Daar neemt hij deel aan de **Slag bij Borodino**³⁹.

December 1812 moet hij de rivier de **Berezina**⁴⁰ oversteken en wordt door de Russen krijgsgevangen genomen.

Adam bevindt zich waarschijnlijk in Russische gevangenschap als op zondag 27 december 1812 in 's-Hertogenbosch zijn vader op 68-jarige leeftijd overlijdt.

Op een barre tocht door **Litouwen** ziet Adam kans te ontsnappen.

Opvallend in dit kader is het, dat er in het onderschrift bij een schilderij opgenomen in een boek over Napoleons Russische veldtocht, sprake is van ene **Keizer**⁴¹. Zou het hier om Adam gaan? Voorts blijkt uit de tekst dat het gaat om een nachtkwartier te **Molodechno** van 3 op 4 december 1812. **Molodechno (Maladzetsjna)** is een stad 72 km ten noordoosten van **Minsk** aan de rivier de **Oesja**, gelegen in Litouwen...

³⁹ **Slag bij Borodino**, een dorp ca. 120 km ten westen van Moskou op 7 september 1812 La Grande Armée van Napoleon vocht tegen het Russische leger. De bloedigste slag van de gehele Russische veldtocht.

⁴⁰ **Slag aan de Berezina**, deze werd geleverd van 26 tot 29 november 1812.

⁴¹ **Joost Welten en Johan de Wilde: Met Napoleon naar Rusland**, p. 93: schilderij door **Johannes Hari** (Rijksmuseum).

De bloedige Slag bij Borodino op 7 september 1812

Nachtbivak in Molodechno, Litouwen van 3 op 4 december 1812. De figuren links op de achtergrond zijn De Haan en Keizer. Schilderij uit 1816 door Johannes Hari (Rijksmuseum). Zou het hier gaan om Adam Keijzer?

De barre terugtocht (Illarion Prjanisjnikov). Zo moet ook Adam Keijzer door Rusland zijn getrokken...

De overtocht van de Berezina (aquarel van Fournier) In 2012 gaat Joost Prinsen, nazaat van Adam hier te water om aan den lijve te ervaren wat zijn voorvader meemaakte.

Of Adam bij zijn ontsnapping reeds ziek is weten we niet, mogelijk wordt hij ziek tijdens zijn poging terug te keren naar zijn vaderland. Hoe dan ook, Adam arriveert ernstig ziek in Polen en wordt daar een tijdlang verpleegd.

Hij leert er zijn toekomstige vrouw, **Rosalia Ekkert**, kennen. Ze trouwen, en in **Kielno**, Polen wordt ook hun eerste kind, een zoon⁴², geboren.

Napoleon begon aan zijn Russische avontuur op 24 juni 1812 met een leger van 691.500 militairen, waaronder omstreeks 15.000 Nederlanders, waarvan een groot deel als dienstplichtige. Van hen keren er slechts een goede 500 in ons land terug.

Medio 2002 worden in de Litouwse stad **Vilnius** de skeletten opgegraven van tweehonderd soldaten uit Napoleons leger.

Rosalia van joodse voorouders?

In de uitzending van *Verborgen Verleden* wordt, blijkt dat in de familie Keijzer het verhaal rondgaat dat Rosalia een joodse achtergrond zou hebben. Later in die uitzending blijkt dat Rosalia, geboren te **Czerniejewo**, staat ingeschreven in het doopregister van de **Evangelische Kirche** (luthers) van **Poznan**. Met het gerucht over een eventuele joodse achtergrond van Rosalia wordt in de uitzending verder niets gedaan. Van **Toon Keijzer** verneemt auteur nadien dat een familielid via DNA-onderzoek heeft vastgesteld, dat er een joodse component in de familie aanwezig is.

Polen gedurende een periode zeer tolerant ten aanzien van joden

Bekijken we de geschiedenis van Polen, dan zien we dat Polen gedurende een groot aantal jaren een van de meest tolerante landen in Europa ten aanzien van andere (dan de katholieke) godsdiensten is geweest. Tevens is het een veilige haven voor elders vervolgte joden. Een groot deel van de joodse wereldbevolking woont omstreeks 1550 in Polen. Die tolerantie begint vanaf de 17e eeuw af te nemen en aan het einde van die eeuw komen de Poolse joden onder gezag van het, antisemitische, Russische keizerrijk. De situatie voor joden verslechtert verder. Dan zijn er twee mogelijkheden: of je vlucht, of je gaat over naar een godsdienst waarbij je met rust wordt gelaten. Het is derhalve niet ondenkbaar dat voorouders van Rosalia joods waren en zijn overgegaan tot het lutherse geloof.

Ontslagen uit krijgsgevangenschap

In Adams staat van dienst wordt aangetekend: 1816 uit krijgsgevangenschap ontslagen. Eén jaar eerder is **Napoleon** in de **Slag bij Waterloo** (18 juni 1815), voorgoed verslagen. Omstreeks 1815 trouwt Adam in Polen met Rosalia Ekkert. Medio 1816 keert Adam met vrouw en kind terug in het **Verenigd Koninkrijk der Nederlanden**, onder koning **Willem I**. Het mag een klein wonder worden genoemd dat hij levend en zonder gebreken terugkeert.

Adam zit niet lang stil en neemt andermaal dienst in het leger.

Adam in Delft

⁴²Jozef Keijzer, geb. Kielno (Polen), 22 december 1815, overl.

Of Adam met zijn gezin na terugkomst eerst nog elders heeft gewoond weten we niet. Tevens weten we niet wat zijn beweegredenen zijn om naar Delft te trekken. Wellicht heeft hij informatie dat hij daar weer bij het leger aan de slag kan.

We vinden twee aantekeningen in zijn staten van dienst, de eerste in de staat van dienst bij de marechaussee:

** Als wachtmeester bij het Bat. Trein (?) no. 1 (?) den 23 April 1817 met paspoort afgegaan den...*

en de tweede, in de staat van dienst bij de Artillerie:

** 23 April 1817 te Delft geengageerd als wagtmeester voor 6 Jaren Zeven Maanden. Zonder handgeld⁴³.*

Dit betekent dat Adam weer terug is zij zijn oorspronkelijke wapen: de artillerie. Het is ook in Delft dat Adam en Rosalia hun tweede kind krijgen: zoon **Willem**⁴⁴ wordt daar geboren. Dit wijst erop dat ze tevens een periode in deze stad woonden.

6. *Adam gaat over naar het Korps Koninklijke Marechaussee*

Hierover twee opmerkingen.

Waarom verwisselt Adam van dienstonderdeel? Zou het zijn dat hij graag paardrijdt? Of trekt het avontuurlijke leven om boeven te vangen hem aan?

De tweede opmerking betreft het feit dat Adam, terwijl hij kort ervoor een contract heeft getekend bij de artillerie, plotsklaps overstapt naar de marechaussee.

Als medio mei 1818 wordt besloten een compagnie Marechaussee in Noord-Brabant op te richten, heeft men wervingsproblemen. Er wordt dan toegestaan dat geschikte kandidaten die reeds elders in het leger in dienst zijn, kunnen overstappen. Wellicht bestaat die mogelijkheid in 1823 nog steeds. Zonder het op dat moment te weten, kiest hij daarmee voor een legeronderdeel dat, mede door de staatkundige ontwikkelingen in ons land, zo'n 15 jaar later, grote tekorten krijgt, vooral ook bij de officieren der marechaussee. Dat zal hem goede (promotie)kansen bieden.

⁴³ **Handgeld**: oorspronkelijke betekenis: geld dat een soldaat bij zijn aanwerving ontvangt om te dienen als 'leefgeld' tussen moment aanwerving en moment dat alle militairen voor het onderdeel zijn geworven en men daadwerkelijk in dienst komt. Later: verworven tot een soort wervingspremie.

⁴⁴ **Willem Keijzer**, geb. Delft, 3 september 1817. Trouwt (1) te 's-Hertogenbosch, 20 januari 1849 met **Elisabeth Johanna Maria Roderkercken**, geb. 's-Hertogenbosch, 26 maart 1828. Trouwt (2) te 's-Hertogenbosch 20 januari 1864 met **Maria Catharina Albertina Lemaire**, geb. Naarden, 9 maart 1831. Willem overl. 's-Hertogenbosch, 16 september 1881 (64 jaar).

Marechausse te paard, groot tenue 1814 - 1844

Opbouw krijgsmacht

Als soeverein vorst Willem eind 1813 aan zijn taak begint, zien we dat het opnieuw op poten zetten van de landsverdediging (leger, marine, vestingen) zijn prioriteit heeft. Ons land is dan nog dun bevolkt en kent uitgestrekte lege en

woeste gebieden, waaronder heidevelden. Het platteland wordt onveilig gemaakt door onder meer voormalige huursoldaten, bedelaars, rondtrekkende bendes die overvallen plegen en afgelegen hoeven brandschatten⁴⁵. Ook wegen zijn onveilig. Steden hebben hun eigen (gemeente)politie, kleine steden en dorpen moeten het doen met veldwachters, die vaak schrijven noch lezen machtig zijn, laat staan een beroepsopleiding hebben genoten. Deze bestaat dan zelfs nog niet. Hun aantal is bovendien te gering en weinig mobiel om effectief de uitgestrekte buitengebieden te beschermen.

Zo ontstaat er behoefte aan een, op militaire leest geschoeid, politiekorps met centrale leiding. Dat korps moet zich gaan bezighouden met het handhaven van de orde, toezien op naleven van de wetten, het bewaken van de veiligheid van de grenzen en de grote wegen. Het verricht politietaken ten behoeve van de krijgsmacht en treedt op als **Rijkspolitie ten platte lande**.

Als soeverein vorst Willem op 26 oktober 1814 het besluit inzake de oprichting van een **Corps de Maréchaussée** ondertekent, heeft hij eigenhandig de oorspronkelijke naam van het Corps doorgehaald en vervangen door **Maréchaussée**. Het doorgehaalde woord betreft *Gendarmerie*. Die naamswijziging heeft waarschijnlijk alles te maken met de slechte naam die de **Gendarmerie Impériale** had tijdens de Franse overheersing. In het oprichtingsbesluit is nergens sprake van het adjectief **koninklijke**. Het gebruik ervan ontstaat, doordat de eerste korpscommandant het woord *koninklijke* in samenhang met het korps in zijn correspondentie gaat gebruiken. Hierdoor wordt het op zeker moment usance om het korps als zodanig aan te duiden.

In eerste instantie is de Marechaussee uitsluitend bedoeld om dienst te doen in het uiterste zuiden van het landsgebied waartoe, hoewel formeel nog niet vastgesteld, België dan deel van uitmaakt. Vanaf 1814 is dat derhalve het Belgische deel van het land alsmede Limburg. In 1818 komt daar een compagnie voor Noord-Brabant bij. Een andere reden dat de marechaussee aanvankelijk uitsluitend in het zuiden van het land wordt ingezet heeft te maken met de kosten: het land kan de kosten van natiebrede invoering van dit nieuwe politiekorps eenvoudigweg niet betalen. Aanvankelijk heeft de Marechaussee geen beste naam, Het ontbreekt letterlijk aan alles: personeel, uitrustingsstukken, wapens, ja zelfs gebouwen om dienst te verrichten.

De marechaussee kent twee verschijningsvormen: bereden (te paard) en onbereden (te voet). Zij werken nauw samen met de gemeenteveldwachters⁴⁶.

De grote kracht van dit korps is gelegen in navolgende zaken:

⁴⁵ Vorm van afpersing: het bezorgen van een brief waarin een som geld wordt geëist voor een bepaalde datum. Wordt niet betaald, dan wordt de boerderij of huis in brand gestoken.

⁴⁶ Tot 1858 bestaan er uitsluitend gemeenteveldwachters. In genoemd jaar ontstaat de vorming van een **Korps Rijksveldwacht**, sterkte 1.400 man en werkzaam op het platteland. Daarnaast blijven ook de gemeenteveldwachters bestaan. De veldwachter is terug te voeren op de Franse garde champêtre. Hun salaris is lange tijd dermate laag, dat ze er noodgedwongen een of meer bijbaantjes bij moeten doen, bijvoorbeeld gemeentebode of nachtwacht (klepperman).

- * Het is een militair korps: dientengevolge een gedegen opleiding, discipline en goede bewapening en schietvaardigheid.
- * grotendeels bereden, dus snel te plekke, mogelijkheid om een groter gebied te bestrijken.
- * operationeel in groeps (=brigade)verband: men woont in en werkt vanuit de kazerne, derhalve altijd snel en direct inzetbaar.
- * De marechaussees die de brigades bevolken zijn geen 'lokale jongens': zij staan daardoor meer op afstand van de lokale bevolking en kunnen gemakkelijker neutraal blijven en zijn minder beïnvloedbaar of chantabel.

Getweeën op patrouille

Tenzij zij door omstandigheden in groter verband moeten optreden, worden de patrouilles door de marechaussee in die tijd steeds uitgevoerd door twee man. Tegenwoordig kun je het grapje nog wel horen *de ene kan lezen, de andere kan schrijven*..

Niet het al dan niet geletterd zijn is de oorzaak: men moet opsporingsbevoegdheid bezitten om met de verklaring van één man voor de wet overtuigend bewijs te kunnen leveren voor een rechtbank. Ongegradueerde marechaussees bezitten tot 1926 geen opsporingsbevoegdheid, dat hebben tot dat jaar uitsluiten officieren en onderofficieren van het korps. Derhalve is de getuigenis nodig van twee marechaussees beneden de rang van onderofficier om in de rechtbank stand te houden.

In een uitgebreide wervingsadvertentie inzake het dienst nemen bij de Marechaussee⁴⁷ daterend van 4 mei 1818, blijkt dat potentiële dienstnemers, wil men dienstdoen bij de ruitery, het bereden deel van het korps, voorheen moet hebben gediend bij een ander bereden wapen: de cavalerie of de **Gele Ridders** van de artillerie. Voorts is een van de eisen dat men kan lezen én schrijven, een eis die in die tijd zelfs nog niet aan veldwachters wordt gesteld... Opvallend is de eis dat zij die dienst willen nemen, zèlf hun uniformkleding en uitrusting moeten betalen.

In de bezoldiging (salaris) bestaat een aanmerkelijk verschil tussen het voetvolk en de ruitery: dat komt omdat een bereden marechaussee van zijn bezoldiging tevens moet bekostigen:

Het aanschaffen van Paarden en Tuigen, het beslaan hunner Paarden, in hun onderhoud, de Brand en het Voeder voor hunne Paarden.

De bewapening wordt geleverd door het *Gouvernement* (provinciaal bestuur).

Zo bedraagt de bezoldiging, per jaar, van :

	voetvolk	ruitery
opper-wachtmeester:	---	750 gulden
wachtmeester:	350 gulden	700 gulden
brigadier:	300 gulden	650 gulden
marechaussee:	250 gulden	540 gulden

⁴⁷ Gemeentearchief Liempde/Boxtel, BHIC 's-Hertogenbosch, tevens opgenomen op blz./ 10 boek **Christ van Eekelen** over de Boxtelse Brigade Koninklijke Marechaussee.

Kennelijk teneinde de dienstijver aan te wakkeren worden tevens premies in het vooruitzicht gesteld.

We noemen er enige:

* *veertig gulden voor elke arrestering van een ontsnapte Galeiboef;*

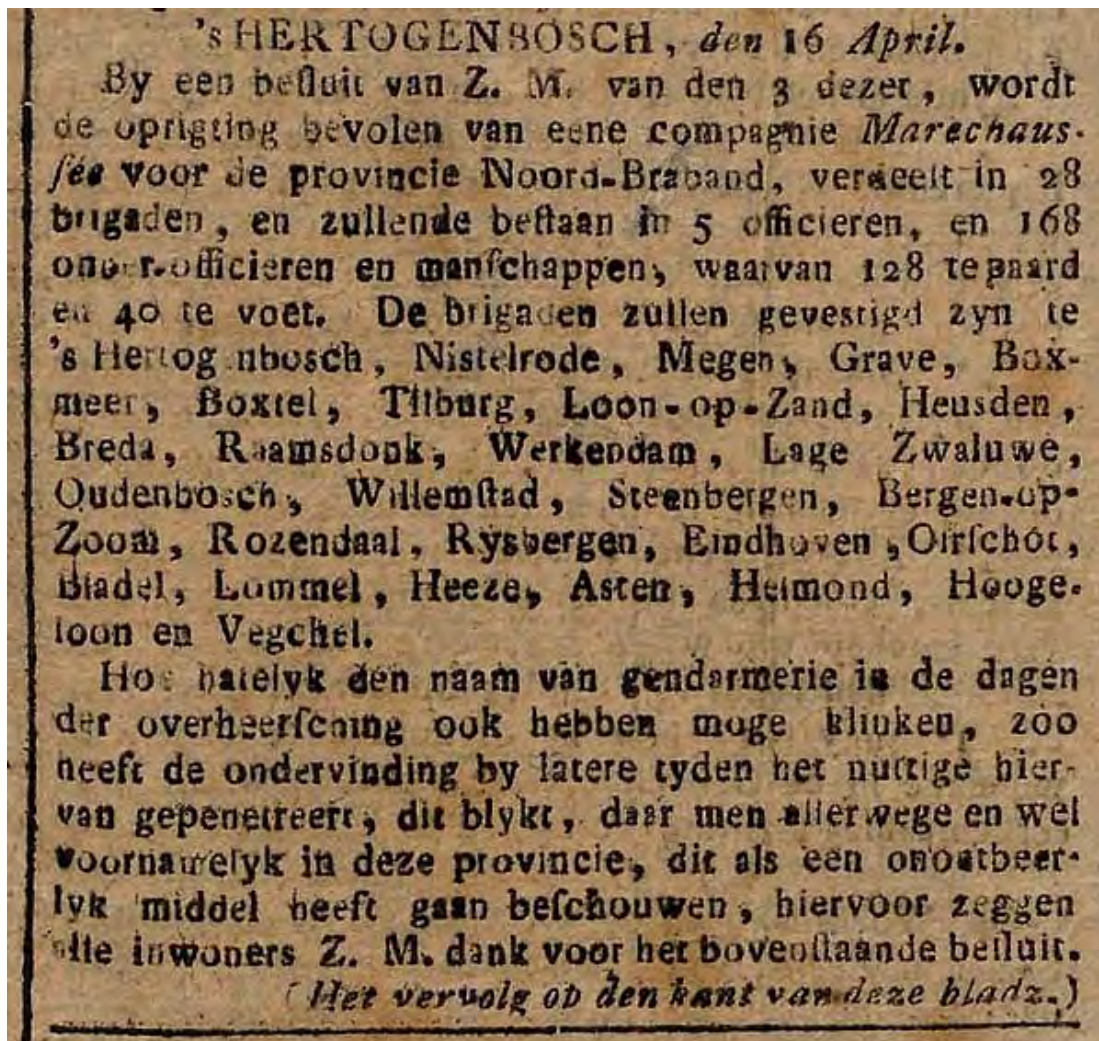
* *Een en twintig Guldens voor het arresteren van een Deserteur, mits deze als zoodanig wordt herkend.*

Tot slot vermeldt de wervingsadvertentie nog een belangrijke omstandigheid waaraan kandidaten moeten voldoen:

Een onbesproken gedrag en eene strikte zindelijkheid zijn de eerste vereischten om in het Wapen der Koninklijke Maréchaussée te worden aangenomen.

Inspecteur van het Korps Koninklijke Marechaussee

Het duurt bijna één eeuw voordat - in 1909 - het Korps Koninklijke Marechaussee een eigen inspecteur krijgt. Tot genoemd jaar vervult de inspecteur van het Wapen der Cavalerie die functie tevens ten aanzien van de marechaussee.

's-Gravenhaagsche Courant, 20 april 1818. Bericht inzake de oprichting van een compagnie marechausees voor Noord-Brabant: ook Boxtel krijgt een brigade.

Cavaleristen doen tijdelijk dienst als hulpmarechaussee

Als, na de afscheiding van België medio 1830, ook de sterkte van de marechaussee fors heeft geleden, worden tussen 1848 en 1857 jaarlijks gemiddeld zo'n tweehonderd cavaleristen, Adams voormalige wapen, ingezet als hulpmarechaussee om - niet tot ieders tevredenheid - te trachten het korps op sterkte te houden.

In de loop der tijd wijzigt de wijze van inzet van de marechaussee meermalen. Zo gaat het korps in 1908, op verzoek van koningin **Wilhelmina** voortaan de bewaking van de koninklijke paleizen verzorgen, iets dat voorheen werd gedaan door de tuinlieden (klompenwacht).

Blijkens een volgende aantekening gaat Adam reeds korte tijd later over in dienst bij het Korps Marechaussee. Die aantekening luidt:

*30 Junij 1816 overgegaan als brigadier bij de maréchaussée van noordbrabant*⁴⁸.

Waar in Brabant Adam per die datum wordt geplaatst is niet duidelijk.

Twee jaar later andermaal een aantekening inzake Adams verblijf bij de marechaussee, waar hij de rest van zijn werkzame leven zal dienen:

*Den 1e July 1818 aangenomen als Brigadier te paard*⁴⁹.

Mogelijk is Adam per die datum geplaatst bij de, kort ervoor opgerichte, **Brigade Koninklijke Marechaussee Bladel**⁵⁰.

Een aanwijzing daarvoor vormt waarschijnlijk de geboorteplaats van een zoon. In een tijd dat er nog geen treinen, auto's of zelfs maar fietsen bestaan, woon je gewoon in de plaats waar je werkt. Zoiets als forensenverkeer kennen we nog niet. Daardoor weten we dat Adam en zijn gezin hoogstwaarschijnlijk gedurende een periode in Bladel woont, want daar wordt, op vrijdag 3 september 1819 hun zoon **Louis François**⁵¹ geboren.

Bladel⁵² bestaat in de tijd van Adam uit Bladel zelf, alsmede het aangrenzende Netersel en is gelegen in de Kempen, ten zuidwesten van Eindhoven. Het heeft dan zelfs nog geen straatverlichting⁵³. Het is een sterk agrarische gemeente, waar in 1854

⁴⁸ Legerarchief 1807-1829, Bataljon Artillerie Trein no. 1 1813-1817.

⁴⁹ Legerarchief Korps Marechaussee 1814-1835.

⁵⁰ **Brigade Kon. Marechaussee Bladel**: kent twee bestaansperiodes: 3 april 1818 tot 1 maart 1943 en van 6 november 1946 tot 16 maart 1962.

⁵¹ **Louis François Keijzer**, geb. Bladel en Netersel, 3 september 1819, overl. Maastricht, 31 mei 1885 (65 jaar). Trouwt te Sittard 18 juli 1845 **Anna Elisabeth Sibilla (Anne) Zyr**, geb. Sittard 1 oktober 1822, overl. te Breda, 19 september 1904 (81 jaar). Het echtpaar krijgt 13 kinderen. De eerste 4 kinderen worden in Sittard geboren, de overige 9 in Maastricht. Louis François wordt opzichter waterstaat in hertogdom Limburg, daarna commissaris van politie te Maastricht. Later directeur gesticht **Calvariënberg**. Volgens opschrift op zijn bidprentje was hij directeur *des Hospices Civils à Maastricht*.

⁵² De Gemeente Bladel bestaat sinds 1997 uit de, voormalig zelfstandige gemeenten Bladel, Netersel, Hoogeloon, Hapert en Casteren.

⁵³ In 1899 is er nog geen straatverlichting. Dominee **Wiertz van Coehoorn** verzoekt om honorering van zijn verzoek om deze voorziening aan te brengen tijdens het bezoek aan Bladel door de commissaris der koningin, **mr. A.E.J. baron van Voorst tot Voorst** aan Bladel op 22 augustus 1899.

de eerste sigarenfabriek actief wordt, een industrietak die nadien sterk wordt uitgebreid. Bladel ligt eerst tegen de Belgische grens, doch sinds 1843 ligt er een smalle strook bos tussen, die van België overging naar Bergeijk.

Mogelijk komt Adam medio 1823 vanaf Bladel naar Boxtel.

**Louis François Keijzer, geboren
Bladel en Netersel 3-9-1819**

**Anna Elisabeth Sibilla (Anne) Keijzer-Zyr
geboren te Sittard 1 oktober 1823, echtgenote
van Louis François Keijzer**

Zoon **Louis-François** en zijn vrouw **Anne** krijgen in het tijdsbestek van 21 jaar maar liefst 13 kinderen⁵⁴. Zij wonen waarschijnlijk eerst een periode in Sittard, nadien in Maastricht. De eerste vier kinderen worden in Sittard geboren, de overigen in

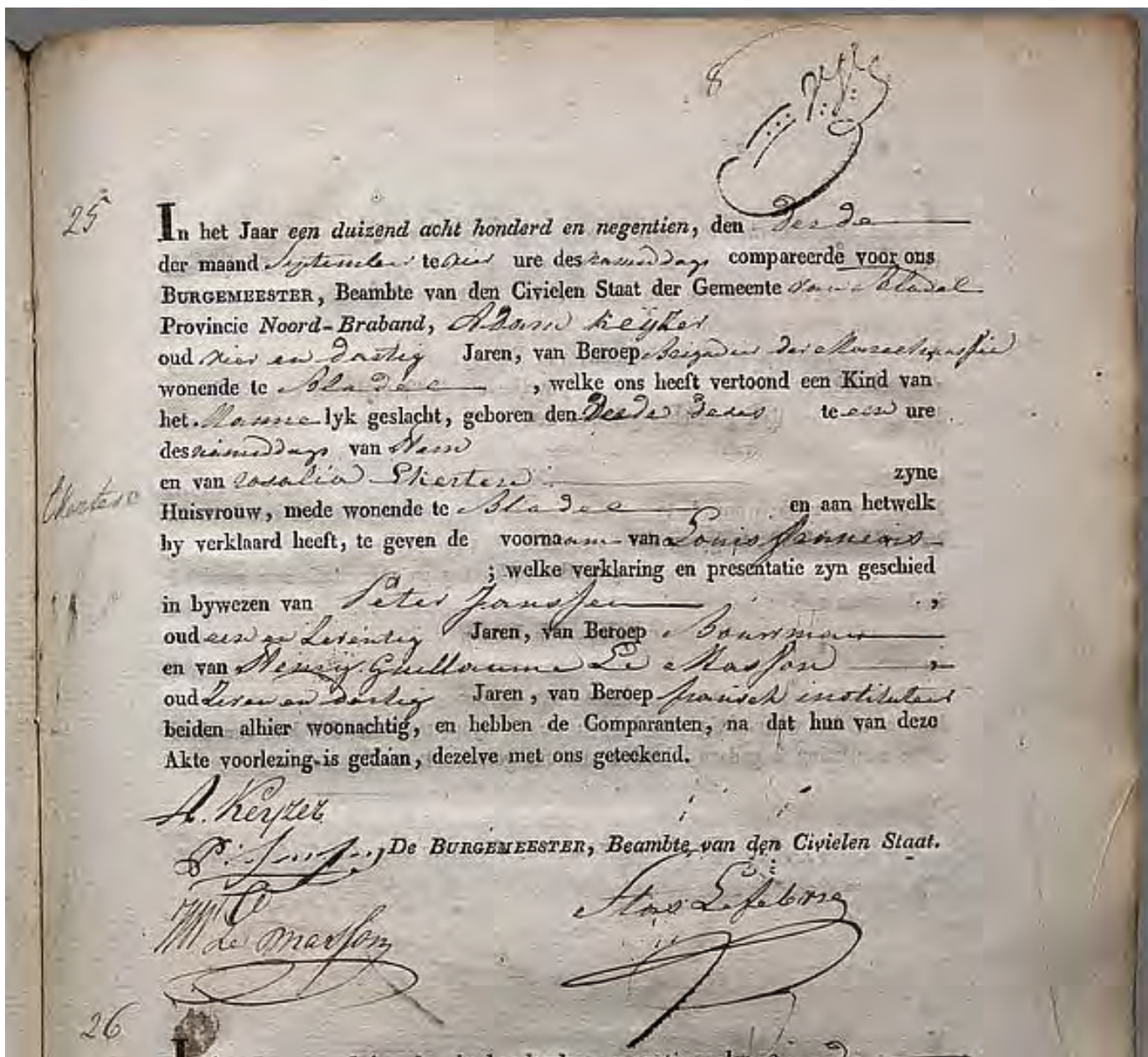
⁵⁴ Kinderen van **Louis-François Keijzer** en **Anne Keijzer-Zyr**:

1. **Jan Louis (Louis)**, geb. Sittard 18 maart 1846, overl. 1917
2. **Julius Josephus (...)**, geb. Sittard 18 april 1847, overl.
3. **Willem Hendrik (Willem)**, geb. Sittard 26 mei 1849, overl.
4. **Jean Nicolas (Nicolas)**, geb. Sittard 18 december 1850, overl te 1946.
5. **Rosalia Catherina Josepha (Roos)**, geb. Maastricht 27 november 1852, overl.
6. **Maria Josephina Johanna (Marie)**, geb. Maastricht 22 december (?) 1854, overl.
7. **Alexandre François (Alexander)**, geb. Maastricht 21 december (?) 1856, overl. Brussel, 18 oktober 1880.
8. **Jean Isidore (Isidore)**, geb. Maastricht 18 augustus 1858, overl. Tilburg 30 juni 1940.
9. **Anna Paulina Hubertina (Anna)**, geb. Maastricht 28 juni 1860, overl.
10. **Jacoba Johanna Clara (Clara)** geb. Maastricht 18 september 1862, overl.
11. **Marie Constance Eugenie (...)**, geb. Maastricht 17 november 1864, overl. Maastricht 1 december 1864 (14 dagen oud).
12. **Marie Antoinette Josephine (Josephine)** geb. Maastricht 6 februari 1866, overl.
13. **Louis-Eugène (...)**, geb. Maastricht 18 mei 1868, overl.)

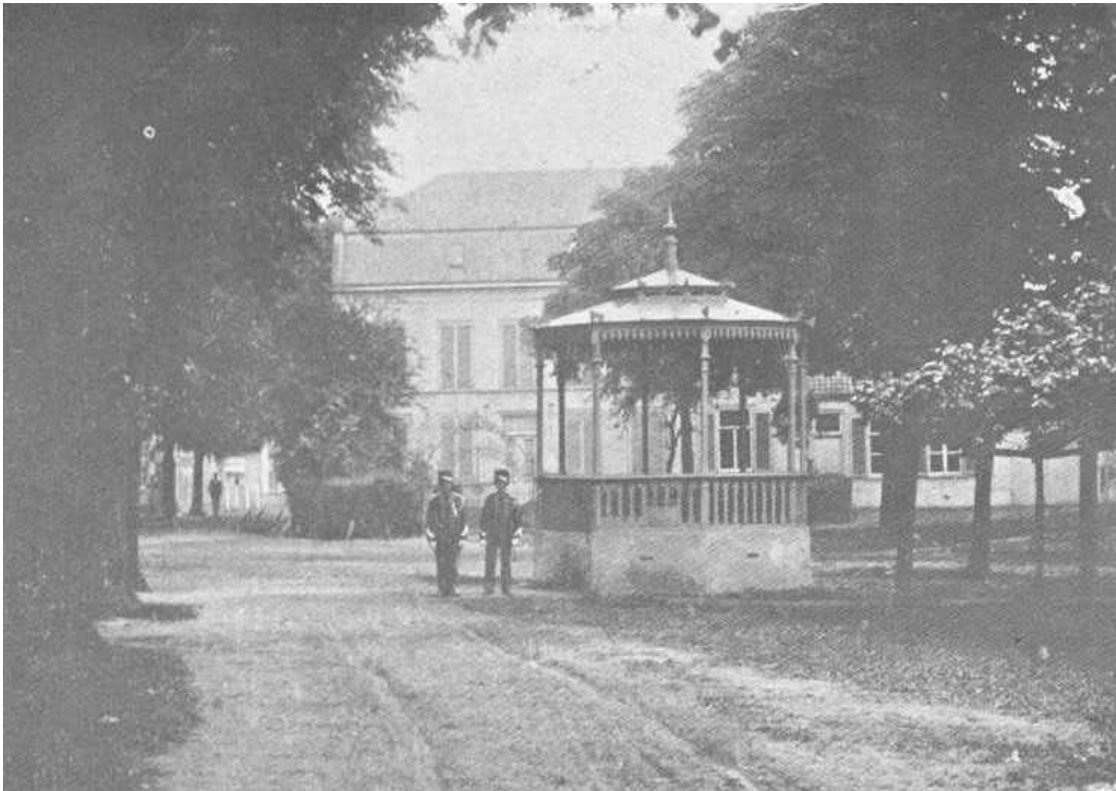
Bronnen: Geni.com / Reg. Archief Tilburg: Bevolkingsreg. Tilburg deel 1426 (1880-1890), folio 313 / Geneanet.org./ geschreven kaartje Louis-François Keijzere..

Maastricht. Hun vijfde kind, dochter Roos, wordt in Maastricht geboren op 27 november 1852. Deze, alsmede de geboorte van twee nadien volgende kinderen, hebben opa Adam en oma Rosalia beiden bij leven nog mogen meemaken. Uit het keuringsregister van de Nationale Militie weten we, naast zijn foto, iets meer over het uiterlijk van Louis François: hij is lang: hij meet 1,79 m, heeft blauwe ogen, afgeplat voorhoofd, blonde wenkbrauwen en blond haar.

We komen Louis-François verderop in de chronologie van ons verhaal nog enige malen tegen.

Geboorteakte burgerlijke stand Gemeente Bladel en Netersel inzake geboorte Louis François Keijzer. Aangifte doet Adam zelf. Hij is dan, conform bovenstaande akte, brigadier der Koninklijke Marechausse en zesendertig jaar oud. De vermelde getuigen zijn mogelijk zijn buurmannen. Let ook op de zinsnede 'welke ons heeft getoond een Kind...'. Het pasgeboren kind moest aan de ambtenaar van de burgerlijke stand (burgemeester!) worden 'getoond'.

Bladel vóór 1929. Twee marechausees staan naast de muziekkiosk. Erachter: voormalige marechausseekazerne en woning burgemeester. De brigade marechaussee is dan reeds in een nieuwe kazerne gehuisvest, die als twee druppels water op die van Boxtel lijkt (gestandaardiseerde bouw).

MARECHAUSSEE.

Staf van het Korps.

Baron W. de Roisin, Kolonel. (*
3de kl.)
F. de Kerchove, Luit.-Kolonel.
J. Coomans, Majoer.
J. de Jardi de Bernabruok, Majoer.

J. B. de Colnet, Majoer etstclair.
H. Baron de Roisin, Majoer.
H. J. van Ingen, Majoer.
A. Knapp, Kapitein-Adjutant.

Kompagnie in de Provincie Noord-Brabant.

C. Lentner, Kapitein.
L. J. Mergeltinck, 1ste Luitenant.
P. J. Deladriere, 2de Luitenant.

P. Olivier, 2de Luitenant.
P. H. Heylighem, 2de Luitenant-
Kwartiermeester.

Zuid-Brabant.

J. L. de Brummel, Kapitein.
F. J. Linard, 1ste Luitenant.
N. van Eynde, 2de Luitenant.

N. F. Bisschop, 2de Luitenant-
Kwartiermeester.

Bron: blz. 252, Staatsalmanak 1822

*kolonel Baron W. de Roisin is commandant van het Korps de Maréchaussée
hij vervult die functie tussen 1814 en 1825*

Provincienaam: nog geschreven met 'd' op het einde. Zuid-Brabant ligt nu in België en was daar tussen 1831-1994 een provincie.

Adams Boxtelse periode: 1823-1830

De kolonel W. baron de Roisin⁵⁵, commandant van het Korps Marechaussee op het moment dat Adam naar Boxtel komt, heeft eveneens een connectie met Boxtel. Hij is de oom van de echtgenote van een Boxtelse notabele⁵⁶ die eerst een periode op kasteel Stapelen woont en nadien verhuist naar huize Duinendaal. Het betreft de **vicomtesse de Blois d'Arondeau**⁵⁷. Haar echtgenoot, **Ludwig von Hartitzsch**, neemt als kapitein der infanterie deel aan de Tiendaagse Veldtocht medio augustus 1831. De periode dat zij in Boxtel verblijven is gelegen na die van Adam.

**Brigade van Boxtel, Wachtmeester honorair Keijzer.
Boxtel, Liempde, St. Michiels-Gestel, Esch, St. Oedenrode.**

⁵⁵ W. baron de Roisin, commandant Corps Koninklijke Mareschaussee van 1814 tot 1825.

⁵⁶ Informatie ontvangen in e-mail d.d. 7 januari 2014 van Christ van Eekelen.

⁵⁷ Sidonie Colette Charlotte Ghislaine vicomtesse de Blois d'Arondeau, geb. 7 april 1797, overl Boxtel 11 maart 1888 (rooms-katholiek), gehuwd met Ludwig George von Hartitzsch, geb. Freybyurg (Saksen), 15 oktober 1782, overl Boxtel, 12 februari 1849 (luthers). Infanterie-officier, op 24 september 1813 bevorderd tot kapitein. Neemt deel aan diverse veldtochten. Per 18 mei 1818 eervol ontslag. Hij neemt dienst in het Nederlandse leger en wordt per 31 augustus 1818 als kapitein geplaatst bij het 7e Infanteriebataljon. Per 13 januari 1821 genaturaliseerd tot Nederlander. In 1830 gelegerd in 's-Hertogenbosch. Neemt in 1831 deel aan de Tiendaagse Veldtocht. In 1832 eervol ontslag. Zijn gezin vestigt zich in 1842 in Boxtel, woont daar aanvankelijk op kasteel Stapelen, later op Huize Duinendaal. (Bron: Christ van Eekelen: *De laatste bewoners van Huize Duinendaal*, 2011.

Ergens in 1823 wordt Adam in de rang van **wachtmeester honorair**⁵⁸ in Boxtel aangesteld als commandant van de daar gevestigde brigade Koninklijke Marechaussee.

Adam is in Boxtel de tweede die deze functie vervult sinds het operationeel worden van de Boxtelse brigade, begin november 1818. De brigade is gevestigd in een gehuurd pand in de Rechterstraat.

Ons land heeft een enerverende en moeilijke periode achter de rug. De staat zit krap bij kas, evenals de meeste steden en dorpen. Boxtel heeft derhalve gewoonweg het geld niet om een pand aan te kopen of te laten bouwen ten behoeve van de huisvesting van de marechaussees.

De brigades in Noord-Brabant kennen bereden en onbereden brigades. Boxtel krijgt een bereden brigade. Waarop de keuze bereden of onbereden is gebaseerd is niet duidelijk. Mogelijk heeft het er iets mee te maken met het feit dat Boxtel sinds 1811 hoofdplaats van een kanton is. Boxtel heeft dientengevolge ook een vredegerecht (later kantongerecht) binnen haar grenzen.

⁵⁸ Honoraire rang: rang toegekend wegens verdienste.

KONINKLIJKE MARÉCHAUSSEE.

VIERDE AFDEELING.

H. van Ingen, *Majoor, te 's Hertogenbosch.*

KOMPAGNIE IN DE PROVINCIE NOORD-BRABAND.

Baron van Reede van Oudshoorn, *Kapitein, te 's Hertogenbosch.*

F. J. F. Dajjweille, *eerste Luitenant, te 's Hertogenbosch.*

J. van Camp, *Tweede Luitenant, te Eindhoven.*

A. F. X. Janssen, *Tweede Luitenant, te Breda.*

KOMPAGNIE IN DE PROVINCIE LIMBURG.

C. L. Pelerin, *Kapitein, te Maastricht.*

Mahieux, *Eerste Luitenant, te Maastricht.*

N. Delaveux, *Tweede Luitenant, te Roermonds.*

J. P. van Ghert, *Tweede Luitenant, te Hasselt.*

INDEELING VAN DE GEMEENTEN, VOOR DEN DIENST VAN ELKE BRIGADE MARÉCHAUSSEE.

Brigade van 's Hertogenbosch, Opper-Wachtmeester
's Hertogenbosch, Rosmalen; Berlicum en Middelrode, Vlijmen,
Engelen, Empel, Cromvoirt, Helvoirt, Vugt, den Dungen.

Brigade van Tilburg, Wachtmeester Schoenmakers.
Tilburg, Goirle, Berkel, Enschoot en Heukelom, Moergestel,
Haaren, Oisterwijk, Hulten.

Brigade van Grave, Wachtmeester Corthouts.
Grave, Escharen, Velp, Reek, Gassel, Beers, Linden, Mill
en St. Hubert, Zeeland.

Brigade van Oss, Brigadier Waegenaer.
Oss, Lith, Lithoijen, Kessel, Maren, Alem, Nuland, Geffen,
Heesch, Nistelrode, Berchem, Schaijk.

Brigade van Boxmeer, Brigadier van der Linden.
Boxmeer, Sambeek, St. Anthonis, Ledeacker, Wanroij, Haps,
Cuijk en St. Agatha, Oeffelt, Beugen en Rijkevoort, Vierlingsbeek,
Oploo, Maashees en Overloon.

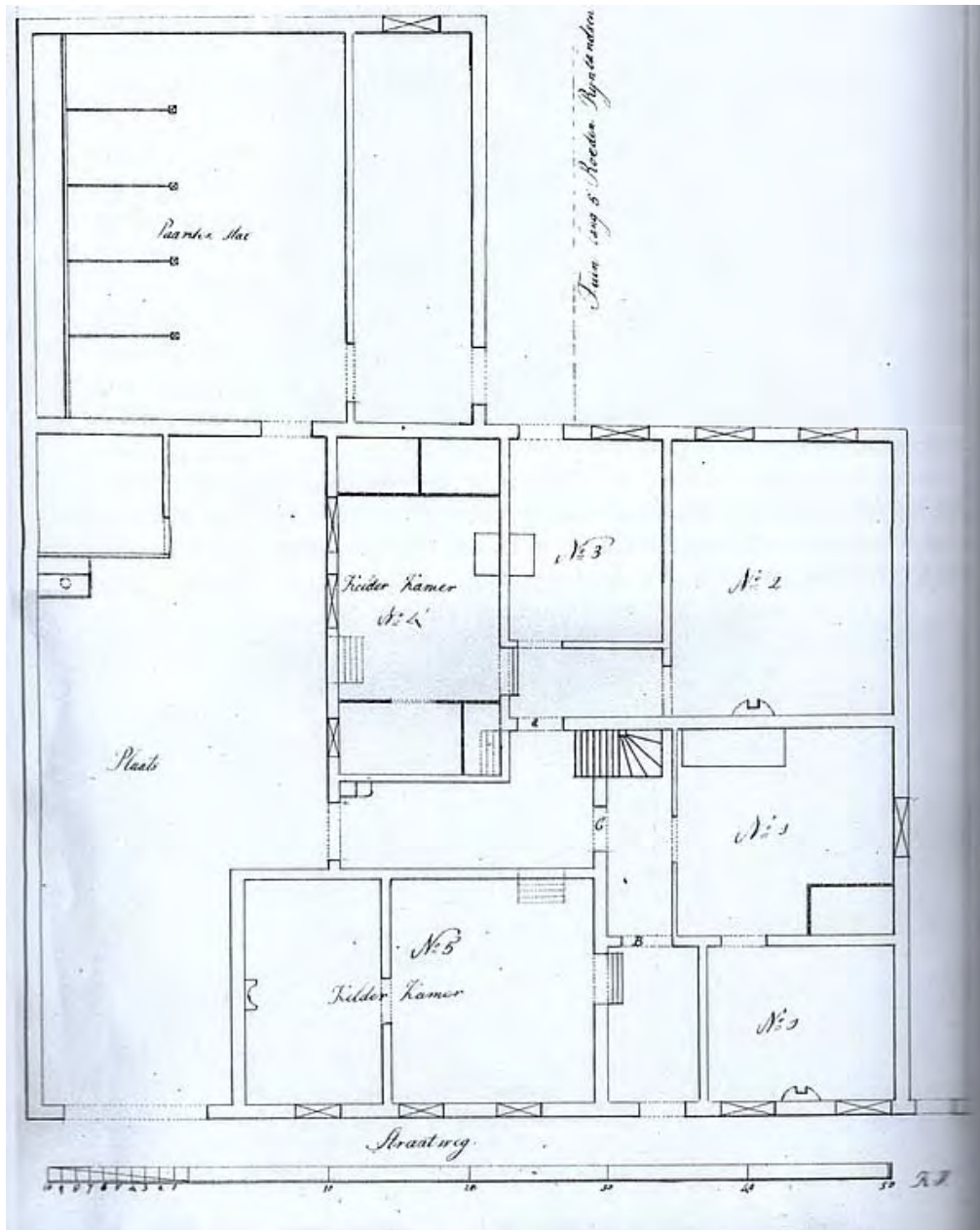
Brigade van Boxtel, Wachtmeester honorair Keijzer.
Boxtel, Liempde, St. Michiels-Gestel, Esch, St. Oedenrode.

Brigade van Megen, Wachtmeester honorair Heijbeek.
Megen, Haren en Macharen, Ravestein, Deursen en Dennen-
burg, Demen, Dieden en Langel, Oijen en Tuffelen, Herpen,
Huisseling en Neerloon.

Onderaan de lijst: Brigade van Boxtel, Wachtmeester honorair Keijzer.

(Bron: Almanak voor de Provincie Noord-Brabant 1830)

De huur wordt, behalve door de gemeente Boxtel, mede betaald door omliggende gemeenten waar de Boxtelse Brigade dienstdoet: Liempde, Sint-Michielsgestel, Esch en Sint-Oedenrode. De brigade is gehuisvest in **Boxtel-binnen**, de centrumwijk, die zijn naam ontleent aan een aantal waterlopen met de naam Binnendommeltje en de daarover gelegen bruggen: Boxtel binnen de bruggen. Het brigadepand ligt ongeveer 150 meter van de Zwaanse brug over de Dommel, de locatie waarvan verondersteld wordt dat Boxtel als nederzetting in zeer oude tijden is ontstaan bij een doorwaadbare plaats in de rivier de Dommel.

Tekening van het eerste pand waar de Brigade Marechaussee Boxtel wordt gevestigd. De onderzijde is de, aan de Straatweg (Rechterstraat) liggende, voorgevel met links een poort, binnenplaats en erachter de paardenstal. Rechts naast de stal ligt een stuk tuin.

Achter het preceel ligt. Tot omstreeks 1960 een behoorlijk perceel weiland, thans grotendeels volgebouwd door school **SintLucas**. Het is niet ondenkbaar dat de Boxtelse brigade hun paarden daar buiten laat lopen.

Rechterstraat te Boxtel in 1967, nabij kruising met Kruisstraat en Burgakker. Het pand met de fiets tegen de voorgevel alsmede het er rechts naastgelegen pand met twee grote etalageruiten, was voorheen één pand en fungeert tussen 1818 en 1843 als kazerne voor de Brigade Koninklijke Marechaussee Boxtel. Tussen 1823 en 1830 is Adam Keijzer als wachtmeester honorair hier commandant. (Foto privéarchief A. Witteveen, 1967).

Huidig straatbeeld deel Rechterstraat te Boxtel, waar tussen 1818 en 1843 de eerste kazerne van de Koninklijke Marechaussee Brigade Boxtel is gevestigd

Nadien zal de brigade nog op twee andere locaties verblijven: de Fellenoord en daarna in de in 1911 in gebruik genomen, nieuwgebouwde kazerne aan de Kasteellaan.

Gevolgen Tweede Wereldoorlog voor Koninklijke Marechaussee

Nadat de Duitsers Nederland mei 1940 zijn binnengevallen, gaan ze er toe over kort daarna de politie te reorganiseren. Op 5 juli dat jaar verliest de Marechaussee het haar militaire status, komt te behoren tot de burgerpolitie en ressorteert voortaan onder het Ministerie van Justitie. Op 25 juli 1940 volgt een bericht van de rijkscommissaris dat vanaf dat moment het predikaat *koninklijk* niet langer mag worden gebruikt. Per 1 januari 1941 wordt het Korps Rijksveldwacht bijgevoegd, per december 1942 volgt nog de dorpsveldwacht. Op veel plaatsen blijven de oude vertrouwde marechausseekazernes in gebruik. Om die reden kan men in kranten uit die tijd berichten aantreffen waarin de woorden **brigade marechaussee** (nu zonder *koninklijk*) nog steeds worden gebruikt. Ook de daar werkzame politiemensen worden met *marechaussee*, eventueel gevolgd door zijn naam, aangeduid.

Na de oorlog wordt de kazerne aan de Kasteellaan het onderkomen voor een **Bereden Groep Rijkspolitie**. In 1984 wijkt de kazerne voor woningbouw en verhuist de bereden groep naar het buitengebied: **Nergena**, waar men thans nog is gevestigd.

Embleem Bereden Groep Boxtel van de Nationale Politie, bevestigd aan de muur van de stal op Nergena te Boxtel

Adam Keijzer in Boxtel

Als Adam in Boxtel arriveert, is men daar na jaren onzekerheid in 1823 eindelijk begonnen met de restauratie van aloude, doch sterk vervallen Sint-Petruskerk, die in 1809 door koning Lodewijk Napoleon definitief is teruggegeven aan de rooms-katholieken. Tot 1827 duurt die restauratie en in die periode is de oude schuurkerk aan de Burgakker nog in gebruik, waar ook de ruime pastorie staat waar pastoor **De Wijs**⁵⁹ woont. Adam zal als goed katholiek, zeker op zondag - als de dienst het toelaat- veelvuldig in de schuurkerk zijn geweest voor het bijwonen van de hoogmis. Ook drie van de vier in Boxtel geboren kinderen zullen er zijn gedoopt.

De, bescheiden, Nederlands Gereformeerde Gemeente is op dat moment zonder herder. Pas twee jaar later, in 1825, komt dominee **Petrus van Dugteren** naar Boxtel, waar hij maar liefst 35 jaar in ambt zal zijn.

⁵⁹ **Franciscus Antonius de Wijs**, geb. 's-Hertogenbosch 1773, overl. Boxtel 7 september 1853. Zoon van een wijnhandelaar en stammend uit een invloedrijke familie. Pastoor te Boxtel m.i.v. 18 juni 1811. Vanaf 1824 tevens deken van Orthen, waartoe ook Boxtel behoort.

De Boxtelse Sint-Petruskerk, waarvan de restauratie begint in het jaar 1823, het jaar ook waarin Adam Kezijer commandant wordt van de brigade Koninklijke Marechaussee Boxtel. Tot genoemd jaar is ook het Boxtelse raadhuis in deze kerk gevestigd: in de uitbouw uiterst links. Rechts, achter de haag, de Pastorije, dan woning van de dominee. Adam zal hier tussen november 1827 en 1830, als goed katholiek, zeker op zondag de heilig mis hebben bijgewoond.

Burgemeester van Boxtel, is dan **Abraham Florentius Speelman van Wulverhorst**⁶⁰ die aan de Burgakker woont, gelegen op een steenworp afstand van de marechausseekazerne. Hij is tevens majoor bij het **3e Bataljon**, samengesteld uit 6 compagnieën **Rustende Schutterij**. Een andere Boxtelaar, **Johannes Waleson**, als technische man deeluitmakend van de leiding van Boxtels en Brabants eerste papierfabriek, bekleedt daar de rang van luitenant-adjutant⁶¹.

De burgemeester en met hem het gehele dorpsbestuur is, met de aanvang de van de restauratie van de Sint-Petruskerk, het raadhuis kwijtgeraakt.

De raadszaal bevindt zich tot dat moment in een ruimte die we tegenwoordig kennen als **Heilig-Bloedkapel**, met eronder een gevangenkelder die meestal vanwege vocht onbruikbaar is. Eernaast is de werkruimte voor de secretaris, met erboven de archiefkamer. Ook de gijzelkamer (nog bestaand) is in dit deel van de kerk gelegen. Wat hiervoor reeds werd gemeld ten aanzien van de marechausseebrigade, geldt ook hier: de gemeente heeft geen geld voor de bouw van een eigen gemeentehuis. Gelukkig is gemeentesecretaris **Petrus Cuijpers** ruim behuisd: hij bewoont de **Decanije**, een oud pand op Duinendaal.

Cuijpers is bereid ruimte te verhuren om te vergaderen en ook het dorpsarchief krijgt

⁶⁰ **Jonkheer Abraham Florentius Speelman ridder barronet van Wulverhorst**, geb. kasteel Heeswijk, 3 september 1784, overl. Boxtel, 24 augustus 1840 (55 jr.), burgemeester van Boxtel 1811-1840.

⁶¹ Staatsalmanak 1822.

er onderdak. Op deze plek zal Adam ongetwijfeld regelmatig aanwezig zijn voor overleg met of rapportering aan de burgemeester met betrekking tot politiezaken. In die tijd is het nog gewoon dat de burgemeester ook veel werk gewoon thuis verricht.

De Decanij op Duinendaal. Gedurende de periode dat Adam Keijzer in Boxtel commandant van de marechausseebrigade is, de woning van gemeentesecretaris Petrus Cuijpers, doch tevens onderkomen voor het gemeentebestuur: vergaderruimte en opslagruimte voor het gemeentearchief. Dit pand vervult anno 2018 de functie van pastorie van de Heilig-Hartparochie, verbonden aan de Sint-Petrusbasiliek.

Vrederechter

Boxtel wordt, kort na de inlijving bij het Eerste Franse Keizerrijk in 1810, hoofdplaats van een **Kanton** en krijgt daarmee een vrederecht. De armlastige gemeente heeft geen geld voor de bouw van een gerechtsgebouw.

Vandaar dat in de beginjaren zitting wordt gehouden in een zaaltje van herberg **Het Fortuin** aan de Markt. Pas met de bouw van een nieuw raadhuis (1843) op het Marktveld, krijgt het vrederecht een eigen onderkomen.

Medio 1823 is hier **Cornelis Theodorus Hoevenaar**⁶² vrederechter. Adam zal Hoevenaar zeker hebben gekend, ook professioneel, want een vrederechter is in die tijd ook belast met de opsporing van misdrijven. Da afstand tussen de locatie van het

⁶² **Cornelis Theodorus Hoevenaar**, geb.... 1761, overl Boxtel, 4 december 1827 (65 jaar). Vrederechter te Boxtel, broeder van **Het Illustre Lieve Vrouwe Broederschap** te 's-Hertogenbosch. Deze broederschap bestaat in 2018 zevenhonderd jaar. Koning **Willem Alexander**, zelf broeder, opent op 16 februari 2018 in het Noord-Brabants Museum een tentoonstelling, gewijd aan dit jubileum.

Vrederecht en de marechaussekazerne bedraagt nauwelijks enige honderden meters.

Boxtel. **C. T. Hoevenaar, vrederechter.**

Vermelding in de Staatsalmanak van 1822

Hotel De Kei aan de noordwand van de Boxtelse Markt, nabij de overgang naar de Clarissenstraat. Dit oude (1668) etablissement draagt ten tijde van Adam Keijzer nog de naam herberg Het fortuin. In een zaaltje houdt de vrederechter zitting.

Boxtel heeft slechts één school: de **Torenschool**, staande op het kerkhof, tussen het protestantse kerkje en de massieve toren van de Sint-Petruskerk, waar, sinds 1822, de Nederlands Gereformeerde meester **Hendrik van der Velden** de scepter zwaait. Op enig moment begint hij in Boxtel tevens een Franse kostschool. Enige van zijn dochters leiden gedurende een aantal jaren een Franse meisjeskostschool in Zierikzee, die ze zelf hebben opgericht.

Boxtel is dan nog een sterk agrarisch ingesteld dorp met, gedurende de periode dat Adam er verblijft, een inwonertal van gemiddeld zo'n 3.600 inwoners en omstreeks

460 huizen. Het omvat het grondgebied van Boxtel, Lennisheuvel en een deel van Gemonde. Liempde is dan nog een zelfstandige gemeente.

Het dorp telt twee dubbele watermolens, liggend in elkaars nabijheid, meerdere windmolens, klompenmakerijen, weverijen, bierbrouwerijen, looierijen en een sinds 1802 in werking zijnde papierfabriek, de eerste in de gehele provincie.

Eind 1826 komt daar zelf nog een tweede bij, als **Adam Hendrik Velsen** in **Kleinder Liempde** nabij de Dommel, niet ver van het kasteel Stapelen, een grote windmolen laat bouwen en er een tweede papierfabriek begint. **Adam** heeft die molen ongetwijfeld gebouwd zien worden. Het voormalig huis van de heer van Boxtel, kasteel **Stapelen** wordt in 1819, tezamen met alle bijbehorende zaken verkocht en is sindsdien in particuliere handen: **Onno Adolph Marck Willem baron de Senerclens de Grancy**, ook wel **heer van Haanwijk** genoemd is de eigenaar. Deze woont niet in het Boxtse kasteel. Het staat daarom regelmatig te huur.

Huize Duinendaal

Naast de **Decanije** ligt het landgoed Duinendaal, met **Huize Duinenaal**, met als adres Duniendaal 11. Daar komt medio augustus 1848 de kapitein b.d. **Von Hartitzsch** te wonen die, evenals Adam, in augustus 1831 deelneemt aan de Tiendaagse Veldtocht.

Zijn graf bij het Boxtelse protestantse kerkje bestaat nog steeds en is het enige grafmonument in Boxtel van een deelnemer aan genoemde veldtocht. De kolonel baron **De Roisin** - commandant van het Korps Marechaussee - ten tijde dat Adam in Boxtel woont - is een oom van zijn vrouw.

Kasteel Stapelen te Boxtel. Vanouds het huis van de heer (baron) van Boxtel. Laatste heer is Frederik III prins van Salm Kyrbourg. Enige andere van zijn titels: Rijngraaf van Salm, baron van Boxtel, heer van Liempde. Zijn hoofd valt juli 1794 in Parijs onder de guillotine, al een van de laatste slachtoffers van het terreurbewind van De Robbespierre. Tussen 1915 en 2018 is het eigendom van de Paters Assumptionisten.

In de periode dat Adam Keijzer brigadecommandant marechaussee in Boxtel is, wordt het kasteel onder meer bewoond door een jonge rentenier, **Everard de Burlett Rzn.** die, kort nadat op Stapelen zijn zoon is geboren, zelf op 9 augustus 1824 overlijdt op de nog jonge leeftijd van 31 jaar. Zijn grafsteen is nog aanwezig op het kerkhof van de protestantse gemeente aan de Clarissenstraat.

Van oudsher voert een belangrijke route noord zuid v.v. dwars door Boxtel. Tot medio 1743 is een belangrijk passeerpunt herberg **De Zwaan** bij de gelijknamige brug. Vanaf genoemd jaar passeert de aanleg van de steenweg van 's-Hertogenbosch⁶³ Boxtel en vanaf dan wijzigt de route in die zin dat die, deels, komt te liggen via Fellenoord, Rechterstraat, Kruisstraat, Markt en Clarissenstraat. De straat waar later een pand wordt bestemd voor de Brigade Marechaussee Boxtel, ligt ook reeds vóór 1743 aan die belangrijke en soms zeer drukke doorgaande route. De Markt ligt op een steenworp afstand. De brigade is gehuisvest in een pand dat is voorzien van een, aan straatzijde liggende, poort. Achter die poort ligt een binnenplaats die leidt naar de erachter gelegen stal, waar plaats is voor vijf paarden. Naast de binnenplaats ligt de huisvesting én bureelgedeelte (kantoor) van de brigade, die via een deur, eveneens aan straatzijde, toegankelijk is. De op de brigade werkzame marechaussees wonen derhalve op hun werk. De ogen van de commandant zijn derhalve nagenoeg op hen gericht, zelfs tijdens hun vrije tijd. Er heerst een militaire discipline. In de praktijk leidt dat nog wel eens tot ongewenste situaties.

In Boxtel worden vier van de tien kinderen van Adam en Rosalia geboren:

- * **Anna Catharina Keyzer**⁶⁴, op 11 juni 1822, overleden te Luik, 24 maart 1901 (78) waarschijnlijk als gevolg van een fout door de ambtenaar van de burgerlijke stand, schrijft zij de familienaam met 'y' in plaats van met 'ij';
- * **Jacobus Johannes Keijzer**⁶⁵, op 27 november 1824, overleden te Uccle (bij Brussel, 21 januari 1906 (81));
- * **Anna Rosalia Keijzer**, op 29 maart 1827, overleden te Boxtel, 7 april 1827 (9 dagen oud);
- * **Constantinus Keijzer**⁶⁶, op 11 april 1828, overleden te 's-Hertogenbosch op 29 maart 1887 (58).

⁶³ De Stad 's-Hertogenbosch vraagt en verkrijgt octrooi van de Staten-Generaal voor de aanleg (op stadskosten) van een steenweg naar Luik. De eerste steen wordt gelegd op 26 april 1742. In 1745 is de weg gereed tot Best. Dan is ook het geld op. Uiteindelijk is de gehele weg pas gereed in 1818. Het is lange tijd een tolweg geweest.

⁶⁴ **Anna Catharina Keyzer**, geb. Boxtel 12 juni 1822. Trouwt te Maastricht 15 oktober 1850 met **Alexander Lecomte**, geboren Dinant (B). Anna overlijdt te Luik, 24 maart 1901.

⁶⁵ **Jacob Johannes Keijzer**: vertrekt op enig moment naar Nederlands-Indië, keert in 1862 weer terug in Nederland. Trekt in bij zijn broer **Louis-François** in Maastricht (eerst Kleine Looiersstraat, later Abtstraat) Vertrekt vervolgens naar 's-Hertogenbosch, keert terug naar Maastricht en gaat inwonen bij een zus. Vertrekt 1875 naar Brussel. Keert 1876, 51 jaar oud, terug in Maastricht met echtgenote **Rosa Rau** (41), geboren Rio de Janeiro, Brazilië. Zij gaan wonen in de Brusselsestraat. (Bron: **RHCL**, Maastricht, **Truus Wanrooi-Roks**, 2012))

⁶⁶ **Constantinus Keijzer**, geb. Boxtel 11 april 1828, trouwt (1) te 's-Hertogenbosch op 17 februari 1860 met **Anna Maria Philippina Cikot**, geb. 's-Hertogenbosch, 26 mei 1825, overl. 's-Hertogenbosch, 25

Commissie Marechaussee
in
Noord-Brabant

Boxtel den 19ten 1825

N° 372

Hier by in Dankbaarheid het gevee Verbod tering
 het spyt my Les ik Lids mit in Syde geweten heb, en
 het dus baloe hier over den onte Sencaal (het van ons
 Corps niet lings gesavonneerd worden) Dewyl ik
 niet meer als 8 Dagen maet het bekeerd. myn Rapport
 maet maken.

By alle Sovallen hoeyneand verhoek ik U te Les
 Freundlyk my mit en pree woorden kennis te geven
 of my maer by des te verbeden op, dat ik bekeerd my
 Schute wyens natalyheid niet gestrafft word.

De Marktmeester
Keijzer

De Heer
Burgemeester der gemeente
Sint-Oedenrode

Document geschreven door Adam Keijzer, gedateerd 19 oktober 1825 en gericht
 aan de burgemeester van Sint-Oedenrode, behorend tot het werkgebied van de
 Buxtelse brigade.

Merk hier op dat er in die tijd zelfs nog geen voorbedrukt briefpapier van het Korps
 Marechaussee bestaat. De gehele tekst is nog met de hand - ganzenveer - geschreven.
 De kroontjespen zal pas in 1830 doorbreken en vanaf dat jaar duurt het nog

november 1860 (35 jaar). Trouwt (2) te 's-Hertogenbosch, 25 april 1865 met **Anna Maria Straatmans**,
 geb. 's-Hertogenbosch, 25 april 1837. **Constanius** overlijdt te 's-Hertogenbosch op 29 maart 1887
 (58).

een periode voordat dit nieuwe schrijfmiddel goedkoper wordt en steeds algemener wordt toegepast. Merk op dat de provincienaam nog met een 'd' aan het einde wordt geschreven.

Transcriptie van de tekst:

Koninklijke Marechaussee
in
Noord Brabant
Nr. 372

Boxtel, den 19e Oktober 1825

*Hierbij in Dankbaarheid het proces-Verbaal terug.
Het spijt mij zeer ik zulks niet in tijds geweten heb en zal derhalve hier over door onze Generaal Chef van ons corps niet lings gesavonneerd worden, dewijl ik niet meer als 3 dagen naar het gebeurd mijn rapport moet maken. Bij alle voorvallen hoegenaamd verzoek ik UEd zeer vriendelijk mij met een paar woorden kennis te geven of mij maar bij UEd te ontbieden opdat ik buiten mijn schuld wegens nalatigheid niet gestraft word.*

De Wachtmeester

Keijzer

*De heer burgemeester der Gemeente
St Oedenrode*

Bovenstaande transcriptie komt voor op pagina 27 van het boek over de Boxtelse Marechausseebrigade en houdt verband met het feit dat brigadecommandant Keijzer verwacht dat de burgemeester van Sint-Oedenrode hem, in voorkomend geval, tijdig op de hoogte te brengen van voorvallen die zijn aandacht behoeven.

Adam leidt nachtelijke actie tegen inbrekers in Gemonde⁶⁷

Medio april 1826 wordt bekend dat een vijftal onverlaten het plan hebben opgevat om in te breken in de verafgelegen woning van de kinderen van **Geert van der Schoot** in Gemonde. Zij hebben vernomen dat er een behoorlijke som geld in huis moet zijn. Het grondgebied van Gemonde is dan nog verdeeld onder de gemeenten Boxtel en Sint-Michielsgestel, Schijndel en Sint-Oedenrode (Bodem van Elde). Het grootste gedeelte van het grondgebied van Gemonde hoort dan bij Boxtel.

De woning waar hier sprake van is, is gelegen in het deel van Gemonde dat tot Sint-Michielsgestel behoort.

De opperwachtmeester **Van Gehrt**, behorende tot de compagnie marechaussee in Noord-Brabant (staf te 's-Hertogenbosch) weet te melden wanneer de inbraak zal plaatsvinden. **Adam Keijzer** krijgt opdracht de bende op heterdaad te betrappen en in te rekenen. Op dat moment is aan de Boxtelse brigade de marechaussee **Haan**,

⁶⁷ Nederlandsche Staatscourant, 27 april 1826.

afkomstig van de brigade Oss, toegevoegd. In de avond van zaterdag 15 april begeeft Keijzer zich met zijn manschappen, gehuld in kielen, naar de woning in Gemonde. Daar aangekomen geeft **Keyzer** opdracht aan de marechaussees **Haan** en **Van de Goor** om zich te verbergen in een schuurtje dat aan de woning is gebouwd. **Keijzer** zelf, alsmede de marechaussees **Henquet**, **Van Breugel** en **Koning** verschuilen zich in een nabijgelegen mastbosje. Omstreeks één uur na middernacht naderen vijf mannen het bosje waar Keijzer en zijn mannen zich verborgen houden. Hier stoppen ze enige tijd en wisselen enige woorden, om vervolgens in de woning in te breken. De goederen die ze willen meenemen, dragen ze naar buiten. Volgens afspraak vuurt een der marechaussees aanwezig in het schuurtje een schot af waarna ze tevoorschijn springen, en zich bekend maken als marechaussees en de inbrekers sommeren zich over te geven. Gelijktijdig zijn **Keijzer** en zijn mannen tevoorschijn gekomen om het vijftal dieven in te sluiten. Dezen blijken echter niet onder de indruk, trekken hun messen en beginnen te vechten.

Het gaat er zo heet aan toe, dat de marechaussees niet anders kunnen dan gebruik te maken van hun vuurwapens. Een van de inbrekers krijg een schot in de onderbuik en overlijdt diezelfde nacht nog. Een andere onverlaat kan pas worden ingerekend nadat hij meerdere kolfstoten tegen zijn hoofd heeft moeten incasseren. Wachtmeester **Keijzer** legt bijna het loodje door een schot, gelost door marechaussee **Koning**. De kogel gaat rakelings langs hem heen. Door dit schot slaan de overgebleven drie inbrekers op de vlucht. Tengevolge van de duisternis alsmede het feit dat dieven en marechaussees vrijwel identiek zijn gekleed, weet het drietal aanvankelijk te ontkomen, doch ze zijn herkend en worden kort daarop alsnog gearresteerd.

Keijzer en zijn mannen wordt alle lof toegezwaaid. Ook burgemeester **Speelman** heeft zich ingezet voor deze zaak en zo wordt nadien een groot aantal gestolen goederen teruggevonden. Deze zijn op diverse plaatsen onder de grond begraven, ja zelfs onder water verborgen. Aldus komt men op het spoor van een provincie-breed werkzame bende gauwdieven, waarvan men de leden voor de rechter weet te brengen. Bij deze voortgezette nasporingen is het de brigadier **Van de Werke**, die zich zeer onderscheidt.

Het vorenstaande illustreert treffend de onveilige situatie die er dan nog heerst op het platteland van Noord-Brabant, alsmede de noodzaak daar een doeltreffende politieorganisatie tegenover te kunnen stellen.

President Bosch' Seminarie in kasteel Klein Herlaar te Sint-Michielsgestel.

Hiervoor noemde we Adams optreden tegen een bende inbrekers in het Gestelse deel van Gemonde. Op het moment dat Adam met zijn mannen daar de bende inrekenen is in het buitengebied van Sint-Michielsgestel in kasteel **Klein Herlaar**, gelegen langs laaglandbeek de Dommel in de buurtschap **Halder** het seminarie van het Bossche vicariaat⁶⁸ gevestigd.

⁶⁸ Apostolisch vicariaat. Bestuursvorm rooms-katholieke kerk: een katholiek bisdom in wording, missiegebied. Tijdens de Reformatie in ons land wordt beleving van andere religies dan het

President aldaar is de man die in het verleden met veel inzet heeft geijverd voor de totstandkoming ervan: **Antonius van Gils**⁶⁹, geboren in Tilburg. Van Gils is ook nog een periode kapelaan in Boxtel geweest en heeft er vele bekenden en vrienden. Verderop zullen we zien dat twee vrouwelijke telgen uit de familie Van Gils in het huwelijk treedt met kleinzonen van Adam Keijzer.

Adam ontvangt medaille wegens trouwe dienst

Enige maanden nadien, augustus 1826, ontvangt Adam de bronzen medaille⁷⁰ *voor 12 jaar eerlijke en trouwe dienst*. Deze onderscheiding is één jaar eerder ingesteld bij KB van 19 februari 1825 en wordt toegekend aan militairen beneden de rang van officier, dienend bij het Nederlandse of Nederlands-Indische leger. Aanvankelijk zijn er twee uitvoeringen, te weten brons (12 jaar dienst) en zilver (24 jaar dienst). Later (1859) komt daar nog een gouden medaille bij voor 36 jaar dienst. De oplettende lezer zal zeggen: Adam heeft toch al veel eerder dan 1826 twaalf jaar dienst vol gemaakt. Welnu, bij de eerste toekenning wordt de diensttijd meegerekend vanaf 1 januari 1814. Veldtochten tellen extra mee voor de berekening. Denk hierbij aan de veldtochten (tegen Napoleon) in 1814 en 1815.

Gratificatie

Dan nog een opmerking over de zinsnede *zonder gratificatie*. Dit betekent dat er dus een gratificatie bestaat. Het feit dat Adam geen gratificatie ontvangt heeft er niets mee te maken dat hij die niet zou verdienen.

Om in aanmerking te komen voor de gratificatie (dan twaalf gulden) moet men namelijk de volle twaalf jaar dienst bij één en hetzelfde onderdeel hebben verricht. Aan die eis voldoet Adam helaas niet.

Ingebruikname gerestaureerde Sint-Petruskerk te Boxtel

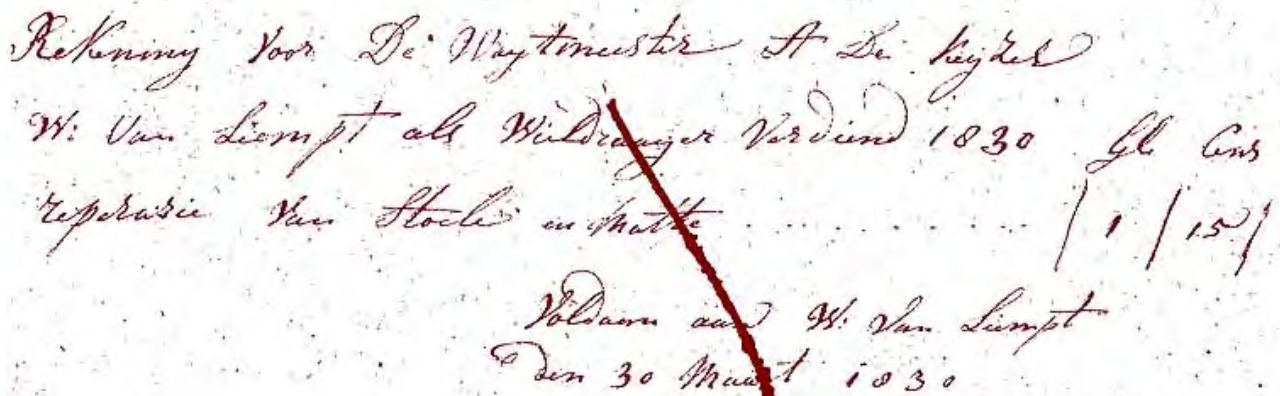
Op dinsdag 27 november 1827 is het feest in Boxtel. De, onder leiding van dorpsarchitect en meester-timmerman **Gerrit Heesels**, gerestaureerde Sint-Petruskerk wordt die dag weer in gebruik genomen. Als goed katholiek zijnde, doch evenzeer als vertegenwoordiger namens de Brigade Boxtel der marechaussee zal Adam daarbij

Nederduits Gereformeerd sterk tegengewerkt. Er mogen geen bisdommen bestaan. De functie van bisschop wordt tussen 1583 en 1853 waargenomen door een apostolisch vicaris. In 1853 wordt de bisschoppelijke hiërarchie hersteld, zeer tot ongenoegen van het protestantse deel van het land.

⁶⁹ **Antonius van Gils**, geb. Tilburg. 29-7-1758, overl. Sint-Michiëlsgestel, 10 juni 1834. Studeert wijsbegeerte en theologie aan de universiteit van Leuven. Hij verwerft de bijnaam *Primus van Leuven* door als eerste voor zijn studie wijsbegeerte te slagen. Hij wordt op 14-6-1783 te Antwerpen tot priester gewijd. Hij wordt professor theologie aan de abdij van Sint-Geertrui. Per 17-6-1786 wordt hij kapelaan te Eindhoven. April 1790 wordt hij professor theologie te Leuven. Op 7-12-1797 vlucht hij naar Tilburg. Van 8-12-1797 tot 23-12 dat jaar is hij kapelaan te Boxtel bij deken **Du Messie**. Na zijn vertrek komt hij regelmatig terug in Boxtel, waar hij veel mensen kent en vrienden heeft. Vanaf 23-12-1797 kapelaan in de Sint-Catharinaparochie te 's-Hertogenbosch. Hij krijgt opdracht om een seminarie op te richten in het vicariaat 's-Hertogenbosch. Eind 1798 wordt **Klein Herlaar** te Sint-Michiëlsgestel aangekocht, waar maart 1799 het seminarie van start gaat. Van Gils wordt er president en blijft dat tot aan zijn dood. Hij wordt te Schijndel begraven naast apostolisch vicaris **Antonius van Alphen**, afkomstig uit Boxel.

⁷⁰ Aantekening op staat van dienst KMar: Op den 24 Augustus 1826 de Bronze medaille ontvangen zonder gratificatie ingevolge ministriële autorisatie den 27e July 1826.

aanwezig zijn geweest, ongetwijfeld vergezeld door zijn in verwachting zijnde echtgenote Rosalia. Ruim vier maanden later zal in deze kerk hun, laatste in Boxtel geboren kind, zoon **Constantinus** zijn gedoopt. Bij de geboorte van hun drie eerdere kinderen, is de schuurkerk op de Burgakker, noodgedwongen, nog in gebruik. Hun, slechts ruim één week oud geworden dochtertje **Anna Rosalia** zal zijn begraven op het kerkhof rond de Sint-Petruskerk, want bij de schuurkerk op de Burgakker is geen kerkhof aanwezig.

Handwritten receipt in cursive script. The text reads: 'Rekening voor De Wagmeester A de Keijzer' followed by 'W. van Liempt als Wieldraajer Verdient 1830 Gld. Ans' and 'reparatie van Stoelen en Maten' with a vertical line and '11/15' to the right. At the bottom, it says 'Voldeem aan W. van Liempt' and 'Den 30 Maart 1830'.

Kwitantie van 30 maart 1830. De Boxtelse wieldraaier⁷¹ W. van Liempt. Deze heeft eerder dat jaar in opdracht van Wagmeester A de Keijzer stoelen gerepareerd en gemat (voorzien van een nieuwe zitting door een vlechtwerk van biezen). Aangezien de rekening voorkomt in het gemeentearchief betreft het hier de inventaris van de marechausseekazerne en niet privé stoelen van Adam. Mogelijk wordt de rekening op dat moment betaald omdat Adam korte tijd later Boxtel verlaat en vermoedelijk naar 's-Hertogenbosch verhuist. Een klein halfjaar later scheidt België zich af.

Adam woont in 's-Hertogenbosch

Als er in 1830 een einde komt aan de periode dat Adam in Boxtel woont en werkt, is het niet duidelijk waar hij naar toe gaat.

Vermoedelijk is dat bij de brigade 's-Hertogenbosch⁷², of bij de staf van de compagnie Noord-Brabant van het **Korps Marechaussee**, die eveneens daar zetelt. Daar wordt op 1 juli 1831 dochter **Rosalia Josephina**⁷³ geboren.

⁷¹ Wieldraaier: houtbewerker die wielen maakt of degene die het wiel draait in een touwslagerij of lijnbaan.

⁷² Brigade Kon. Marechaussee 's-Hertogenbosch, opgericht 3 april 1818, opgeheven 1 maart 1943; wederom opgericht 29 juli 1946, opgeheven 1 april 1995. Locaties: Keizershof, Keizerstraat 1818- ca. 1850; hoekpand Wolvenhoek ca. 1850- ca. 1911; Vughterweg ca. 1911- 1995.

⁷³ **Rosalia Joeseephina** Keijzer, geb. 's-Hertogenbosch, 1 juli 1831, overl. Gennep, 16 juni 1877 (45 jr.).

Adam woont op dat moment reeds in 's-Hertogenbosch en wel in de Korenstraat. De Korenstraat bestaat tegenwoordig niet meer: er zijn twee straatjes: het **Eerste Korenstraatje** en het **Tweede Korenstraatje**. Beide liggen in het centrum van de stad. 's-Hertogenbosch is in die tijd nog een vestingstad. Het kreeg in 1196 van hertog Hendrik I stadsrechten en werd lange tijd als onneembaar beschouwd, mede door het omringende, moerassige terrein. Vandaar ook de bijnaam: moerasdraak.

In die periode zal Adam weinig thuis zijn geweest. Het mobiele leger maakt zich op om ruim één maand later ten strijde te trekken tegen de afgescheiden Belgen.

Afscheiding België: snelle bevordering voor Adam

Vijftieng augustus 1830 begint in Brussel een opstand die leidt tot de afscheiding van België. Koning **Willem I** kan niet onmiddellijk adequaat reageren: door die afscheiding verliest hij onder meer een groot deel van zijn legerofficieren. Het leger moet opnieuw worden opgebouwd: mankracht, uitrusting, bewapening, geoefendheid.

Eenmaal zover, wordt het leger wordt voor het grootste deel gelegerd in Noord-Brabant, dat aan België grenst. De bevolking van die provincie wordt, zeker aanvankelijk, niet echt vertrouwd. De overheid is bevreesd voor sympathie voor de zuidelijke afscheiding en mogelijke aansluiting van Noord-Brabant bij België. De persvrijheid wordt beknot. Opmerkelijk te noemen is het feit dat de commissaris der

koning in Noord-Brabant, de uit België stammende **Andreas Johannes Ludovicus baron van den Bogaerde van Tergbrugge**⁷⁴, wèl het vertrouwen geniet en kan aanblijven.

Invoering veiligheidskaart

Medio oktober 1830 wordt in Nederland de **veiligheidskaart** ingevoerd. Het is een soort binnenlands paspoort, een verblijfsvergunning, die vreemdelingen èn ingezetenen in hun bezit moeten hebben als ze hun woonplaats verlaten. De invoering ervan heeft alles te maken met de afscheiding van België. Genoemd document blijft in gebruik tot augustus 1849.

Blijkens een aantekening in Adams staat van dienst bij de marechaussee doet **Adam** vanaf enig moment in 1830 dienst bij het mobiele leger⁷⁵. Ook de reden wordt vermeld: *den opstand in België*.

Aan de krijgsverrichtingen tegen het opstandige België neemt ook de, dan 41-jarige infanterie-kapitein **Wilhelmie**⁷⁶ deel, als commandant van 253 man behorende tot de **Vrijwillige Jagers**, verdeeld over 2 compagnieën en bestaande uit studenten van de **Hogeschool Utrecht** (Universiteit)⁷⁷. Op 15 november 1830 komen zij aan te Bergen op Zoom, waar zij gedurende ruim drie weken vestingdienst verrichten. Hun optreden blijkt respect af te dwingen, want hun commandant ontvangt daarvoor de koninklijke onderscheiding de Militaire Willemsorde 4e klasse. Later zullen we hem nog tegenkomen in Maastricht in de periode dat Adam daar ook woont.

Zoals reeds vermeld: men zit aanvankelijk met grote tekorten aan (geschikt) personeel - vooral officieren - èn materieel. Dus zijn er extra kansen voor hen die wat in hun mars hebben én daarbij reeds militair zijn. Zo ook voor brigadier Adam Keijzer.

Vervolgens treffen we een aantekening dat hij op 15 maart 1830 is aangesteld als *wachtmeester te paard 1e klasse*⁷⁸.

Reeds van een maand later is de volgende aantekening, die tevens zijn bevordering inhoudt: *Opperwachtmeester bij aanstelling 18 April 1831*.

Nogmaals een maand later volgt reeds zijn benoeming tot officier: tweede luitenant bij het Korps Koninklijke Marechaussee (koninklijk besluit nr. 78 van 17 mei 1831).

⁷⁴ **Andreas Johannes Ludovicus baron (1834) van den Bogaerde van Terbrugge**, geb. Gent, 7 juli 1787, overl. Heeswijk. 12 januari 1855.

⁷⁵ Staat van dienst KMar: *Bij het mobiele Leger ter gelegenheid van den opstand in België in 1830*.

⁷⁶ **Dulon Evertus Wilhelmie**, geb. te... , 3 november 1789, overleden Boxtel, 13 december 1862. Nederlands kolonel der infanterie, Ridder Militaire Willemsorde 4e klasse. Tijdens Belgische opstand als kapitein commandant van 2 compagnieën studenten Hogeschool Utrecht (Vrijwillige Jagers, sterkte 253 man). Laatste functie in de rang van kolonel als plaatselijk commandant van Maastricht (1848-1853). Gehuwd met **Johanna Jacoba Mispelblom-Beijer**, geb. Rotterdam 13 december 1792..

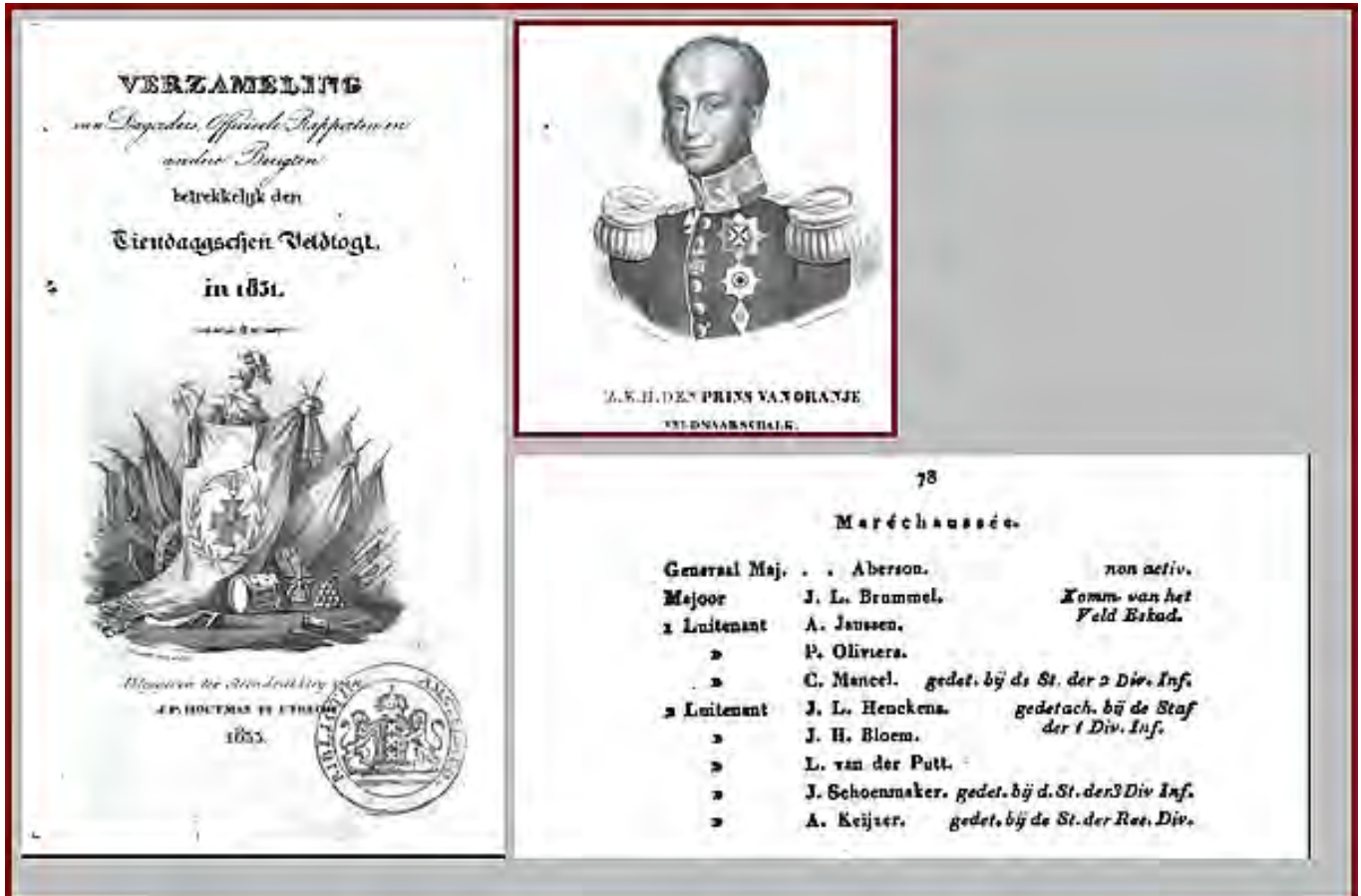
⁷⁷ **L.E. Bosch**: *De Compagnie VRIJWILLIGE JAGERS der Utrechtsche Hoogeschool*, Utrecht, 1831.

⁷⁸ Staat van dienst KMar: Wachtmeester te paard 1e klasse (?) van betaling bij aanstelling 15 Maart 1830.

Adam is dan 45 jaar oud.

Adam neemt deel aan de Tiendaagse Veldtocht, augustus 1831

Adam neemt van 2 tot 12 augustus 1831 deel aan de Tiendaagse Veldtocht tegen de Belgen. Hij is dan als tweede luitenant gedetacheerd bij de Staf van de **Reserve Divisie**⁷⁹.

Adam Keijzer neemt als tweede luitenant bij het Korps Marechaussee deel aan de Tiendaagse Veldtocht tegen België, augustus 1831. Hij is dan gedetacheerd bij de staf van de Reserve Divisie (onderste regel tekst rechtsonder).

⁷⁹ Verzameling van Dagorders, Officieel rapporten en andere bergiten betrekkelijk den Tiendaagsche Veldtocht in 1831, Steendrukkerij J.P. Houtman te Utrecht, 1833.

Gijsbertus Martinus Cort Heyligers (geb. Heusden, 26 juli 1770, overl. Diepenveen, 16 november 1949). Neemt als 15-jarige dienst bij het Regiment Mariniers no. 21 van de Rijngraaf van Salm (tevens baron van Boxtel).

Is, als luitenant-generaal der infanterie, commandant van de Reserve Divisie - waar Adam Keijzer dient - tijdens de Tiendaagse Veldtocht tegen België.

Zijn divisie bestaat grotendeels uit schutterijbataljons, die minder hoog worden aangeslagen dan de reguliere bataljons (van linie)

Een andere divisiecommandant (2e Infanterie Divisie) is de **luitenant-generaal Karel Bernhard hertog van Saxe-Weimar-Eisenach**, getrouwd met een jongere zuster van de vrouw van de Engelse koning. Diens hoofdkwartier is in de jaren 1830-1839 een periode te Boxtel gevestigd en woont zijn gezin in een fraai - nog bestaand- herenhuis aan de Clarissenstraat (nummer 22). Daar worden ook feesten, luisterrijke soirees, gehouden, waarop ook opperbevelhebber en kroonprins **Willem Frederik** (latere koning **Willem II**) en diens neef, de latere Russische tsaar meermalen te gast zijn.

Het vuurwapen waarmee de marechaussee dan is voorzien is de **vuursteenkarabijn M1825**, voorzien van bajonet. Dit wapen is, evenals het artilleriegeschut, een voorlader, beid met gladde loop.

Taken marechaussee tijdens Tiendaagse Veldtocht

De leden van het Korps Koninklijke Marechaussee die deelnemen aan de Tiendaagse Veldtocht zijn belast met speciale taken. Ze nemen niet direct deel aan de gevechtshandelingen. Uiteraard zijn ze gewapend en zullen ze vechten als ze worden aangevallen, doch dat is niet hun hoofdtaak.

Zij worden ingezet om:

- desertie tegen te gaan en gedeserteerden op te sporen;
- het begeleiden van konvooien;
- transporteren van krijgsgevangenen;
- in het hoofdkwartier van de opperbevelhebber: uitvoeren van verkenningen en verrichten van ordonnansdiensten.

Verzameld op Woenselse Heide

Zaterdag 23 juli 1831 ligt de **Reserve Divisie** van generaal **Cort Heyligers** verzameld op de **Woenselse Heide** bij Eindhoven, alsmede een gebied tussen **Veghel** en **Gemert**. Onder hen bevindt zich ook tweede luitenant Adam Keijzer.

Drie dagen later, dinsdag 26 juli vindt er een schouw plaats voor koning **Willem I**, die drie dagen later het opperbevel zal overdragen aan zijn zoon, kroonprins **Willem Frederik**. Twee dagen eerder is te Brussel **Leopold van Saksen-Coburg** aangetreden als koning der Belgen.

Maandag 1 augustus is het veldleger gereed voor de aanval. De **Reserve Divisie** bevindt zich dan op de heide bij Son. Als de divisie in beweging komt, zet deze koers richting Eindhoven en vandaar naar Hasselt in België, met als opdracht de linkerflank te dekken. Vooral de eerste dagen is voornamelijk het weer de grootste vijand voor het oprukkende leger. De nachten zijn koud en de dagen zeer heet en droog. De bevoorrading laat veel te wensen over. Er is vooral gebrek aan vers drinkwater. Er wordt gedronken uit poelen en sloten, met veel ziekte tot gevolg. Soldaten gooien uitrustingsstukken en kledingweg om minder te hoeven dragen en minder last te hebben van de hitte...

Dinsdag 2 augustus is het prachtig weer en wordt weinig weerstand ondervonden van de vijand, die intussen door heeft dat Nederland de grens is overgetrokken, doch nog geen benul heeft wat het eigenlijke doel van de Nederlanders is. De divisie verblijft dan bij **Wilrijt**.

Donderdag 4 augustus verplaatst de Reserve Divisie zich verder naar het zuiden. De divisie blijft op de achtergrond in de omgeving van **Lommel** en **Overpelt**.

Vrijdag 5 augustus gaat de Reserve Divisie verder op weg, aanvankelijk richting **Hasselt**, doch orders wijzigen die koers in richting van **Hechtel**.

Zaterdag 6 augustus. De opperbevelhebber bestempelt deze dag tot rustdag, hoewel zijn troepen nog geen uitputtende slag hebben geleverd. De **Reserve Divisie** wordt naar voren gebracht, teneinde een dag later deel te nemen aan een grote aanval op het (Belgische) **Maasleger** van generaal **Daine**. Tijdens die verplaatsing komt het tot een gevecht bij **Houthalen**.

Van de **Reserve Divisie** verliezen 16 man het leven, er zijn 78 gewonden.

Mijn Hoofdkwartier is hier te *Gheel* gevestigd.
De geheele armee zal morgen, den 6 dezer, rustdag
houden, en in de vroeger' gemelde posities blijven.

De Opperbevelhebber van het leger,
(was get.) WILLEM PRINS VAN ORANJE.

*Uit de rapportage d.d. 5 augustus 1831 van opperbevelhebber
Willem, prins van Oranje aan zijn vader, koning Willem I
Zaterdag 6 augustus wordt een rustdag gehouden*

Zondag 7 augustus verplaatst de Reserve Divisie zich over Beringen naar Heusden.

AAN DEN KONING.

Hoofdkwartier DIEST den 7 Aug. 1831.

Ik heb de eer uwe Majesteit te berigten, dat ik
heden morgen mijn Hoofdkwartier alhier te *Diest* heb ge-
vestigd.

De tweede divisie heeft positie genomen te *Herck* op de
helft van den afstand tusschen *Diest* en *Hasselt*.

Het korps van den Luitenant Generaal **Cort Heyli-
gers** is te *Heusden* gevestigd.*

Volgens herhaalde berigten van dien Generaal, moeten
bij de gevechten, die plaats hebben gehad, de Schutterijen
zich telkens door den voorbeeldigsten krijgmoed onder-
scheid hebben.

De Opperbevelhebber van het leger,
(was get.) WILLEM PRINS VAN ORANJE.

*De generaal Cort Heyligers is commandant van de Reserve Divisie
waartoe ook Adam Keijzer behoort*

Maandag 8 augustus wordt *Hasselt* ingesloten. De Reserve divisie wordt daarbij
opgesteld tussen *Zolder* en *Zonhoven*. Bij *Kortessem* worden door het Regiment
Huzaren van Boreel de zeven bronzen vuurmonden buitgemaakt, die later zullen
dienen als grondstof voor het vervaardigen van het herinneringsteken voor de

deelnemers aan de veldtocht: het **Metalen Kruis**⁸⁰.

Genoemde vuurmonden behoren, tezamen met twee bataljons infanterie, tot de achterhoede van generaal **Daine's Maasleger**, die daar slag levert met de Nederlandse **Lichte Brigade** van **Boreel**.

Dinsdag 9 augustus staat op de grens tussen Frankrijk en België de Franse maarschalk **Gérard** met een leger van 60.000 man paraat, om op het eerste teken de grens over te steken en de Hollanders te verdrijven...

Woensdag 10 augustus krijgt de Reserve Divisie opdracht om twee brigades te leveren: één ervan moet naar **Hasselt**, de andere naar **Helchteren**, teneinde vijandelijke naderingen vanuit **Venlo**, **Roermond** en **Weert** te kunnen tegenhouden.

Inmiddels zijn Franse troepen in drie colonnes, België binnengetrokken.

⁸⁰ Er wordt wel beweerd dat het brons van deze kanonnen niet geschikt is om er de kruizen van de maken.

Donderdag 11 augustus ontvangt opperbevelhebber de prins van Oranje in zijn dan te **Tienen** gevestigde hoofdkwartier bericht van zijn vader, koning **Willem I**, dat de vijandelikheden moeten worden gestaakt zodra Franse troepen dreigen zich in de strijd te gaan mengen.

Vrijdag 12 augustus is de Nederlandse invasiemacht drukdoende om **Leuven** in te nemen, als de opperbevelhebber namens de Engelse gezant een bericht ontvangt dat Engeland en Frankrijk eisen dat Nederland de strijd staakt. Zo niet, dan verklaren beide genoemde landen zich in oorlog met Nederland. Leuven is omsingeld, doch plotseling doet een groep Belgische cavaleristen een uitval en ontsnappen. Later blijkt dat onder hen zich koning **Leopold bevindt**.

Het komt, onder druk van de Franse en Engelse gezanten - de Franse interventiemacht van zo'n 60.000 man is opgerukt tot aan **Waver** - tot een wapenstilstand⁸¹.

De kroonprins tevens opperbevelhebber is aanwezig bij zijn troepen die bij Leuven liggen. Hij beveelt zijn troepen zich te verplaatsen tot onder de wallen van de stad Leuven. De Belgen trekken zich terug tot in de stad zelf. De situatie blijft, voornamelijk aan Belgische zijde, zeer nerveus en gespannen. Hun vestinggeschut op de wallen blijft daarbij intact. Omstreeks twee uur in de middag laat een Belgische artilleriekapitein die kanonnen het vuur openen. Ook geweervuur, van beide zijden, mengt zich in het kabaal dat omstreeks één uur lang aanhoudt. Ook burgers sneuvelen. Bij de **Tiense Poort** vliegt een kruitwagen in de lucht. Er moeten nieuwe onderhandelingen aan de te pas komen om de nerveuze Belgen te overtuigen dat er toch echt een wapenstilstand van kracht is.

Het voorval is weliswaar een omissie, doch het kost alsnog vijftig Nederlandse militairen het leven. Onder hen is de marechaussee te paard **Hendrik Hulsbos**⁸², geboren in hetzelfde jaar als **Adam Keijzer**. **Hulsbos** bevindt zich dan niet ver van de locatie waar opperbevelhebber de prins van Oranje aanwezig is.

De Nederlandse troepen brengen de daaropvolgende nacht door op het terrein rond de stad Leuven.

De volgende dag, zaterdag 13 augustus, trekken de Nederlandse troepen alsnog Leuven binnen en houden er een parade. Opperbevelhebber, de prins van Oranje bezoekt er onder meer een herberg waar hij wat drinkt, om vervolgens elders in de stad een maaltijd te gebruiken. De kort tevoren getekende overeenkomst bepaalt, dat de Nederlandse troepen niet in Leuven mogen overnachten. Daarom vertrekt de

⁸¹ **De Vrede van Pellenberg** (Pellenberg is thans een dorp in de Belgische provincie **Vlaams-Brabant** en is een deelgemeente van **Lubbeek**). De Nederlandse kroonprins verblijft ten tijde van het tekenen van de vrede in de directe omgeving van het **Kasteel Pellenberg**.

⁸² **Hendrik Hulsbos**, geboren 1 juni 1785, medio augustus 1831 deel uitmakend van de 1e Compagnie van het Veldeskadron Koninklijke Marechaussee bij het Mobiele Leger. Hij sneuvelt op 12 augustus 1831 bij Leuven. Zijn naam staat als eerste vermeld in het Gulden Boek van de Koninklijke Marechaussee, waarvan de eerste versie in 1934 het licht ziet.

prins tegen het vallen van de avond met zijn troepen weg uit de stad en zet koers naar Tienen.

Tijdens de gevechten in België is het kanongebulder - blijkens berichten - tot in Boxtel te horen. De natuur is in die tijd veel minder vervuild door allerlei andere geluiden en geruis.

Zaterdag 20 augustus bericht de opperbevelhebber vanuit zijn hoofdkwartier dat dan in Eindhoven is neergestreken aan zijn vader, dat alle Nederlandse troepen op vaderlandse bodem zijn teruggekeerd. De **Reserve Divisie** zal een dag later, zondag 21 augustus, in kantonnement gaan in de omgeving van Sint-Oedenrode.

Aldus eindigt het kortstondig verblijf van Nederlands veldleger in België. De verliezen bedragen ruim 1.100 doden, gewonden en vermisten. Naast het verlies van België heeft de opperbevelhebber nog een ander probleem: door deze gebeurtenis zijn er van de tien compagnieën marechaussee van vóór de scheiding nog slechts twee over. Een groot deel van zijn marechausseeperoneel verblijft aldus in België, waar het onder de naam **Gendarmerie** blijft bestaan en tegenwoordig bekend is onder de Vlaamse naam **Rijkswacht**.

Tweede luitenant **Adam Keijzer** kan daarna beginnen aan het meest vreedzame deel van zijn leven: hij heeft dan nog een kleine dertig jaar te gaan.

Van 15 november 1831 dateert reeds het eerste verdrag van Londen, met als bedoeling de afscheiding van België definitief te regelen. België gaat akkoord, in tegenstelling tot koning Willem I. Deze zal daarna nog gedurende 8 jaar zijn leger op sterkte blijven houden en weigeren de afscheiding te erkennen. Uiteindelijk verklaart Nederland zich op 14 maart 1838 alsnog genegen om tot een akkoord te komen. Vervolgens ontstaat grote onrust. In Nederland, doch meer nog in België, onder meer omdat dit land het hertogdom Limburg zal kwijtraken aan Nederland.

Begin 1839 is Nederland, na negen jaar van hoge uitgaven ten behoeve van de krijgsmacht, beland op de rand van een staatsbankroet. Van 19 april 1839 stamt het **Verdrag van Londen**, ook wel **Verdrag van de XXIV Artikelen** genaamd. Het regelt de definitieve scheiding van België van Nederland, doch het duurt nog tot 1843 voordat overeenstemming wordt bereikt inzake alle grenswijzigingen.

De jaren na 1839 worden forse bezuinigingen op het leger doorgevoerd. Er worden onder meer vele militaire muziekkorpsen opgeheven. In die periode zien we veel burger fanfares en harmonieën ontstaan, met als directeur of dirigent een voormalig militair muzikant of (onder)kapelmeester. Gedurende de jaren dat militaire eenheden in dorpen en steden waren gekantonneerd, wekken de militaire muziekkorpsen door hun kleurige uniformen, doch vooral door hun muziek grote interesse bij inwoners, die ook wel zelf muzikant willen worden.

Het Metalen Kruis, dat wordt uitgereikt aan degenen die deelnemen aan de krijgsverrichtingen in 1830-1831. Ingesteld bij KB no. 70 van 12 september 1831. De onderscheiding is ook wel bekend onder de naam Hasseltkruis.

Ook Adam Keijzer verwerft er een.

Het ijzer, benodigd voor het maken van dit kruis, zou afkomstig zijn van op de Belgen buitgemaakte kanonnen. Deze kanonnen hebben nog enige tijd in Boxtel gestaan, alvorens verder te worden getransporteerd. Er wordt echter ook beweerd dat het brons van de kanonnen niet geschikt (te hard) is om er medailles van te maken...

Er bestaan wel zes varianten op het Metalen Kruis. Een belangrijk onderscheid bestaat er tussen het kruis voor beroepsmilitairen en de vrijwilligers.

Het kruis uitgereikt aan de beroepsmilitairen is voorzien van een lint verdeeld in 6 gelijke banen, afgewisseld in blauw en oranje, aan de linkerzijde beginnend met een blauwe baan. De voorzijde toont een krans bestaande uit een tak met eikenbladeren, waarbinnen de gekroonde letter W (uitgevoerd in dubbele V). De achterzijde vermeldt de jaartallen '1830-1831' en de tekst 'TROUW AAN KONING EN VADERLAND'. Het kruis, uitgereikt aan de vrijwilligers, vermeldt tevens het woord 'vrijwillig' en voorts zijn de kleuren van het lint groen en oranje, doch is verder gelijk aan het kruis voor het beroepspersoneel.

Kind geboren in Eindhoven

Het volgende kind van Adam en Rosalia, **Anna Maria**⁸³, wordt in Eindhoven geboren op 9 september 1834. Daarom nemen we aan dat Adam ook een periode werkzaam is geweest op de **Brigade Koninklijke Marechaussee Eindhoven**. In Eindhoven gebeurt ongeveer hetzelfde als in Boxtel, als daar medio 1818 een brigade moet komen. Het gemeentebestuur meldt niet te kunnen zorgen voor onderdak. Toch arriveren op 23 juni 1818 een luitenant (commandant), brigadier en 7 marechaussees in Eindhoven. Noodgedwongen worden ze de eerste tijd ingekwartierd bij burgers. Daarna kunnen ze voorlopig terecht in de **Latijnse School** bij de **Catharinakerk**. Pas in 1822 ziet de Gemeente Eindhoven kans om op een korte afstand van die locatie, aan de **Grote Berg**, een nieuwe kazerne te bouwen. Dit pand ligt ook in het centrum, nabij de kruising met de Keizersgracht en Kerkstraat, niet ver van eerdergenoemde Catharinakerk. Het pand bestaat heden ten dage nog steeds en binnen heeft men zelfs een arrestantencel intact gelaten!

⁸³ **Anna Maria Keijzer**, geb. Eindhoven, 9 september 1834. Trouwt te Rotterdam op 18 februari 1879 met **Casparus Henricus Josephus Wap**, geb. Rotterdam. Anna overlijdt te Schaerbeek op 13 oktober 1910 (76 jaar).

Mogelijk dat Adam na zijn terugkeer van de staf van de reservedivisie kort na het einde van de Tiendaagse Veldtocht in Eindhoven is terechtgekomen. Hij zal als tweede luitenant brigadecommandant zijn geweest.

De omstreeks 1825 in gebruik genomen marechausseekazerne aan de Grote Berg te Eindhoven. Omstreeks 1921 wordt verhuisd naar een nieuwe kazerne in de Tuinstraat in stadsdeel Stratum. Later wordt verderop, doch aan dezelfde stratzijde, ook het hoofdbureau van de gemeentepolitie gebouwd, dat inmiddels ook alweer jaren geleden is vervuuld voor een groter pand elders in de stad.

Eindhoven is ten tijde dat Adam daar verblijft - ondanks het bezit van stadsrechten - nog een onbeduidend dorp, met een kring eromheen een aantal andere dorpen: **Strijp, Woensel, Gestel, Tongelre** en **Stratum**. Dat alles tezamen zal in 1920 **Groot-Eindhoven** gaan vormen, grotendeels door de explosieve groei van het dorp Eindhoven door expansie van de Philipsfabrieken.

In de 18e eeuw tracht Eindhoven de aanleg van de steenweg van 's-Hertogenbosch naar Eindhoven/Luik verder aan te leggen: bij Best was de aanleg in 1745 geëindigd. Deze klus bleek niet haalbaar en moest worden overgelaten aan hogere machten. Bij de aanleg van de **Zuid-Willemsvaart** wordt Eindhoven, op afstand, gepasseerd en is bang daardoor in ontwikkeling achterop te raken. Op eigen kosten wordt zo een haven met kanaal -het **Eindhovensch Kanaal** - uitmondend in de Zuid-Willemsvaart aangelegd met een lengte van bijna 14 km en gereed in 1846.

Vanaf het begin van de 19e eeuw ontwikkelt zich er een industrie voornamelijk bestaande uit textiel- en sigaren fabrieken. Ook hoeden- en luciferfabricage vindt er plaats. Eind 19e eeuw komt Philips naar Eindhoven. In 1866 krijgt Eindhoven de eerste spoorwegaansluiting.

Buiten- en binnenzijde arrestantencel marechausseekazerne Grote Berg te Eindhoven, daterend van ca. 1825

Authentiek bewaard gebleven arrestantencel in de marechausseekazerne aan de Grote Berg te Eindhoven. Deze moet Adam Keijzer bekend zijn voorgekomen.

1836: Laatste kind geboren te Maastricht

Het vreemde doet zich voor dat in 1836 Adams laatste kind in Maastricht wordt geboren, terwijl hij daar pas vier jaar later gaat wonen. Hoe dan ook, op 24 juni 1836 wordt in Maastricht dochter **Johanna Geertruida**⁸⁴, tevens laatste kind, geboren. Adam is dan 50 jaar oud. Hierbij moeten we ons realiseren dat, met uitzondering van de vesting Maastricht, de gehele provincie Limburg nog Belgisch grondgebied is. Wat de reden is dat Adams kind in Maastricht wordt geboren terwijl hij er pas later gaat wonen en ook nog zeker één functie in Noord-Brabant vervult is nog onduidelijk.

1839: Eerste trein rijdt in Nederland

Adam zal ongetwijfeld in de krant hebben kennisgenomen van het feit dat op vrijdag

⁸⁴ **Johanna Geertruida Keijzer**, geb. Maastricht, 24 juni 1836, overl. Terborg (gem. Wisch, per 1 januari 2005 opgegaan in de gemeente Oude IJsselstreek), 26 juli 1921 (85 jaar).

20 september 1839 in Nederland de eerste trein rijdt. Die dag trekken de stoomlocomotieven **De Arend** en **De Snelheid** negen wagons voort over de gloednieuwe spoorlijn tussen Amsterdam en Haarlem. Die afstand wordt overbrugd in een klein half uur met een snelheid - als de locomotieven goed op stoom zijn - van maar liefst veertig kilometer per uur. Aanleg en exploitatie van de spoorlijn betreft een particulier initiatief met de naam **Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij (HIJSM)**⁸⁵.

1840: Adam gaat in Maastricht wonen⁸⁶ - zijn moeder overlijdt

Adam is 55 jaar oud als hij zich in 1840 met echtgenote Rosalia, vijf van zijn kinderen waaronder niet Louis-François, en een dienstmeid in Maastricht vestigt op het huidige adres **Kleine Looiersstraat nr. 23**. Ergens tussen dat moment en 1850 verhuist hij naar het, grotere, pand ernaast, nr. 25 (dan nr. 2490). Boven de toegangsdeur van het pand nr.25 prijkt het jaartal 1632: het is dus reeds enige eeuwen oud als Adam er gaat wonen. Na het overlijden van Adam zal zijn zoon **Louis-François** er een aantal jaren wonen. Op dinsdag 29 december 1840 overlijdt zijn moeder te 's-Hertogenbosch. Zij bereikt met 84 jaar de leeftijd der sterken.

Kleine Looierstraat overstroming, 21 december 1880

⁸⁵ **Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij**, opgericht te Amsterdam in 1837 door Amsterdammers ir. **Willem Christiaan Brade** en zakenmannen **Serrurier** en **Le Chavalier**.

⁸⁶ RHCL, Maastricht, **Truus Wanrooij-Roks**, 2012.

Kleine Looiersstraat Maastricht, vóór 1897. De middelste tak van de Jeker (Reektak) stroomt nog voor de linkers rij huizen langs. In het hoge huis, midden op de foto met schoorsteen woonde Adam Keijzer. Foto richting Sint-Pieterstraat.

In de tijd dat Adam Keyzer in de Kleine Looierstraat woont, stroomt de middelste tak van het riviertje de **Jeker**⁸⁷ (**Reektak**: genoemd naar waterpoort **De Reek**)) daar nog door de straat. Niet onwaarschijnlijk is het dat ook Adam wel een overstroming zoals op de foto uit 1880 meemaakte. Genoemde tak van de Jeker die dan door Kleine en Grote Looiersstraat en Begeijnenstraat stroomt, wordt gedempt in de jaren 1897-1899 en vervangen door riolering.

⁸⁷ **Jeker** (in België Geer of Jaer geheten, oudste naam Jacasa), ontspringt in de moerassen bij het Belgische Lens-Sint-Servais in de omgeving van Borgworm (FR: Waremmé). De Jeker heeft een lengte van ca. 62 km. Vóór 1930 was de Jeker een van de visrijkste rivieren in Nederland.

Kleine Looierstraat te Maastricht. Als Adam in 1840 naar Maastricht komt, gaat hij wonen in het pand nr. 23. Vóór 1850 verhuist hij, na aankoop, naar het ernaast gelegen nummer 25 (ten tijde van Adam nr. 2490), een groter huis.

1842: Bevordering tot eerste luitenant

Adam wordt, in de leeftijd van 57 jaar, bij KB van zaterdag 8 oktober 1842 bevorderd tot eerste luitenant bij het Korps Marechaussee⁸⁸. Bij zijn bevordering staat de opmerking: *zonder bezwaar der schatkist*, hetgeen inhoudt dat hij (nog) niet het salaris behorende bij die rang krijgt. Adam heeft zijn bevordering (mede) te danken aan een koninklijk huwelijk⁸⁹ dat plaatsvindt op de datum van zijn bevordering.

Commandant brigade Breda

Medio mei 1844 is Adam commandant van de marechausseebrigade te Breda⁹⁰. Uit de bron weten we niet of dit een plaatsing betreft of slechts een vermelding van de bezetting der brigades. Derhalve kunnen we op grond hiervan niet zeggen met ingang van wanneer Adam brigadecommandant te Breda is geworden. Mogelijk is dat reeds gebeurd rond de datum dat hij wordt bevorderd tot eerste luitenant.

⁸⁸ Nederlandsche Staatscourant, 8 oktober 1842.

⁸⁹ Zaterdag 8 oktober 1842, huwelijk tussen prinses Sophie der Nederlanden (jongste kind van koning Willem II) en Willem Alexander hertog van Saksen-Weimar-Eisenach.

⁹⁰ Utrechtsche Provinciale en Stadscurant, 13 mei 1844.

1844: Adam en Rosalia wonen in Sittard

Een bron⁹¹ meldt dat Adam en Rosalia medio 1844 in Sittard wonen.

Wellicht wonen ze dan (tijdelijk?) in bij hun zoon Louis-François? Wat is daarvan de reden?

Bevordering tot kapitein en ontslag wegens pensionering

Adam is 60 jaar als hij vier jaar later medio april/mei 1846 wordt bevorderd tot kapitein⁹². Blijkens het bericht behoort Adam op dat moment tot de *plaatselijke staf*, in dit geval te Breda. Na of liever gezegd bij zijn bevordering wordt hij plaats-majoor⁹³ der derde klasse in Woudrichem. Een plaats-majoor is de adjudant van de plaatselijke commandant en is ondermeer verantwoordelijk voor alle militairen die in een stad verblijven, doch niet behoren tot de daar gelegerde onderdelen of eenheden. Wat we (nog) niet goed begrijpen is, dat Adam zich - zie verderop - medio 1840 in Maastricht vestigt en kennelijk nadien nog een functie in Noord-Brabant vervult.

In het bericht inzake zijn bevordering tot kapitein is de *zinsnede zonder bezwaar der schatkist* opgenomen. Dat gebeurde tevens bij zijn bevordering tot eerste luitenant. Het vreemde is dat we enerzijds weten dat hij april 1846 bevorderd wordt en tevens een nieuwe functie krijgt, doch uit een andere bron⁹⁴ vernemen we dat Adam per maandag 4 mei 1846 eervol ontslag zou hebben gekregen...

Dat ontslag lijkt op zich heel aannemelijk op die datum: Adam heeft er dan - mits we zijn periode doorgebracht in krijgsgevangenschap meerekenen - 42 dienstjaren op zitten. Op dit punt heerst derhalve nog wat onduidelijkheid. Als het juist is, wordt Adam nog pro forma bevorderd tot kapitein, doch vervult hij in die rang geen functie meer. Later verandert de omschrijving bij het ontslag wegens pensionering van verdienstelijke officieren, die als dank nog in rang worden bevorderd, zonder recht op pensioen behorende bij die rang: men bevordert dan bijvoorbeeld tot **kapitein titulair**.

Adam zal, als veel van zijn gepensioneerde collega-officieren, wellicht nog regelmatig hebben deelgenomen, al dan niet vergezeld door zijn Rosalie, aan ceremonies, feesten, bijeenkomsten die door deze groepering wordt georganiseerd, of waarvoor de leden een uitnodiging ontvangen.

1848: Nieuwe grondwet, nieuwe koning

Twee jaar na Adams bevordering tot kapitein, krijgt Nederland een nieuwe grondwet die de naam meekrijgt van de voorzitter van de staatscommissie die van

⁹¹ Keuringsregister Nationale Militie inzake **Jacob Johannes**, zoon van Adam en Rosalia (Bron: RHCL, Maastricht, **Truus Wanrooij-Roks**, 2012).

⁹² Bredasche Courant, 26 april 1846: bij de plaatselijke staf den 1ste luitenant zonder bezwaar der schatkist **A. Keijzer** van het Korps Maréchaussée

⁹³ Plaats-majoor: plaatsvervanger, betreft een functie, is geen militaire rang.

⁹⁴ www.marechausseesporen.nl overzicht van dhr. **Jan Grim** inzake militairen Kon. Marechaussee 1812-1940, letter K.

Koning **Willem II** opdracht krijgt de grondwet te herzien: **Thorbecke**⁹⁵. In Europa betekent 1848 een revolutiejaar, veel monarchieën staan onder grote druk. Koning Willem II heeft tot dat moment ingrijpende wijzigingen van de grondwet weten torpederen. Nu voelt hij zich genoodzaakt overstap te gaan. De macht van de koning wordt ingeperkt. Gevolgen daarvan zijn onder meer invoering van de ministriële verantwoordelijkheid, rechtstreekse verkiezingen van leden 2e Kamer, gemeenteraden en provinciale staten, openbaarheid vergaderingen. De Kroonprins - de latere koning Willem III (bijnaam koning Gorilla), is fel tegen en laat zijn vader weten hem niet te willen opvolgen, hetgeen zijn vader weigert te aanvaarden.

De nieuwe grondwet vindt ingang op 3 november 1848. Ruim vier maanden later overlijdt **Willem II**. Per die datum, 17 maart, volgt **Willem III**, ondanks zijn bezwaren tegen de in werking getreden grondwet, zijn vader toch als koning op. Tot aan zijn dood zal hij overhoopliggen met liberale politici. Door zijn critici krijgt hij de bijnaam **koning Gorilla**. Zeker naarmate hij ouder wordt, wordt zijn karakter onberekenbaarder en maakt hij zich door zijn grillige, onvoorspelbare, lompe en vaak brute optreden steeds minder geliefd.

Maastricht

Maastricht is in de tijd dat Adam Keijzer er met zijn gezin woont - 1840-1859 - nog een stad met een sterke Franse invloed, waar weinig Nederlands wordt gesproken. De bovenlaag spreekt voornamelijk Frans, het 'gewone' volk dialect, doorspekt met Franse woorden. Uw auteur ervaart dat zelf als hij medio eind 1965, begin 1966 op de Maastrichtse **Tapijnkazerne** dient. Daar werkt onder meer de sergeant der eerste klasse der AAT⁹⁶ **Lambrechts (Lambrichts?)**. Een grote gestalte, voorzien van een martiale, aan de uiteinden omhoogkrullende, snor. Hij is - neventaak - tambour-maître van het militaire muziekkorps, doch tevens van de het muziekkorps **De Kachelpiepers**⁹⁷, belangrijk onderdeel van het Maastrichtse carnaval. Lambrechts' taalgebruik is doorspekt met Franse woorden en hele of halve zinnen in die taal. Zo herinnert uw auteur hem bijvoorbeeld zeggen *pas de légumes*⁹⁸ als hem in de mess tijdens een diner een schaal met groente wordt voorgehouden. Maastricht is in die tijd ook een smerige stad. Als in 1830 de Belgische Opstand begint, gaan er ook in Maastricht stemmen op om over te gaan naar België. Tussen 1830 en 1833 bestaat de **Blokkade van Maastricht**, waarbij delen van het Belgische Maasleger de stad belegeren. De Nederlandse generaal **Dibbets**, met zo'n 6.000 militairen tot zijn beschikking, speelt een belangrijke rol in het behoud van de stad voor ons land. Dibbets is bevreesder voor een actie vanuit de bevolking van de stad

⁹⁵ **Johan Rudolph Thorbecke**, geb. Zwolle, 14 januari 1798, overl. Den Haag, 4 juni 1872. Nederlands liberaal staatsman. Wordt beschouwd als grondlegger van de parlementaire democratie in ons land. Studeert letteren in Leiden. Voorzitter grondwetcommissie, minister van Binnenlandse Zaken, minister-president.

⁹⁶ AAT: Aan- en Afvoer Troepen (transport) sinds 1996 onderdeel van dienstvak Logistiek.

⁹⁷ **Garderizzjemint De Kachelpiepers**, opgericht 1952 te Maastricht, niet weg te denken bij het Maastrichtse carnaval.

⁹⁸ **Pas de légumes** is tevens een ballet uit 1982 met choreografie door **Frederick Ashton** en muziek van **Rossini**, gearrangeerd door **John Dalby**.

zèlf, dan dat de Belgen zouden aanvallen. Veel Maastrichtenaren en overige Limburgers wensen aansluiting bij België...

Tranchotkaart (Franse cartograaf Jean Joseph Tranchot) met vesting Maastricht, omstreeks 1815

Zoals eerder vermeld, komt er met het Verdrag van Londen in april 1939, formeel een einde aan het beleg.

Wederom vier jaar nadien, in 1843, wordt pas de definitieve grens met België bij Maastricht vastgesteld. Die komt te liggen op 1.200 vadem (= 2,3 km) afstand, dat is een kanonschot ver (toenmalige maximale dracht). Tussen 1830 en 1939 is de Nederlandse provincie Limburg, met uitzondering van Maastricht, Belgisch grondgebied.

Ruim vijftig jaar - van 1839 tot 1865 - maakt Nederlands Limburg (met uitzondering van Maastricht en Venlo) tevens deel uit van de **Duitse Bond**⁹⁹. Al deze

⁹⁹ **Duitse Bond**, opvolger **Heilige Roomse Rijk**, de Bond bestaat tussen 1815 (Wener Congres) en 1866. Bestuurlijk orgaan vormt de **Bondsdag**.

factoren dragen ertoe bij dat integratie van dit zuidelijke gebied lange tijd duurt.

Maastricht is strategisch gezien belangrijke stad en vervult dientengevolge gedurende een lange periode de functie van vesting- en garnizoensstad. Er zijn daardoor permanent altijd veel militairen aanwezig, gelegerd in kazernes en ingekwartierd. Maastricht wordt wel **pejottenstad**¹⁰⁰ genoemd. De nieuwste kazerne, de **Tapijnkazerne**, gebouwd in **De Kommen (De Koompe)** tussen 1916 en 1919, is als zodanig in gebruik - onder meer als **Depot Infanterie** - tot 2010 en is sindsdien onder meer getransformeerd tot campus van de **Universiteit Maastricht (UM)**.

Uw auteur verblijft daar - zoals hiervoor vermeld - enige maanden als hulpinstructeur op het dan daar gevestigde **Depot Infanterie**, waar dienstplichtige recruten opkomen en hun eerste militaire basisopleiding krijgen. Een oom is hoofdopzichter van gemeentewerken Maastricht en woont daar met zijn gezin. Tot zijn 17e jaar zal uw auteur vrijwel jaarlijks daar een periode op vakantie gaan en zo een bijzondere band met deze even bijzondere stad ontwikkelen.

Ten tijde van **Adam** bestaat een andere kazerne, de **Bonnefantenkazerne** nog. Deze is gevestigd in het voormalige **Bonnefantenklooster**¹⁰¹. Ooit telde het garnizoen Maastricht 11.000 militairen... Ondanks deze belangrijke status kreeg Maastricht nooit stadsrechten.

Verslag aan den Koning van de bevindingen en handelingen van het Geneeskundig Staatstoezicht in het jaar 1873 (1-1-1873)

Te Maastricht ligt in het midden der stad, achter het oude stadhuis, tusschen woningen, een afdak, waaronder lijken van verdronken of op andere wijze verongelukte personen tijdelijk werden bewaard. Daar werden ook lijkopeningen verrigt. De gasvormige ontbindingsproducten waren hinderlijk voor de omwonenden door de verontreiniging der lucht, terwijl het bij de lijkopeningen gebezigde water langs de goot en voorbij eene publieke pomp afvloeide en den bodem en het water bezoedelde. Toen de adjunct-inspecteur het schadelijke daarvan had aangetoond werden de lijken voorloopig naar het lijkenhuis van het gesticht Calvariënberg gebracht tot dat te dezer zake eene overeenkomst met het burgerlijk armbestuur zal zijn getroffen.

Maastricht.

Voorbeeld van de slechte hygiënische toestanden in Maastricht medio 1873

In dit soort steden is een plaatselijke commandant aangesteld, een kolonelsfunctie. Bij de beschrijving van Adams periode tijdens de Belgische Opstand, vermeldden we reeds de naam van - dan nog kapitein zijnde - **Wilhelmie**. Welnu deze is inmiddels luitenant-kolonel en garnizoenscommandant te Leeuwarden. Daar neemt hij op 3 september 1848 afscheid van zijn collega-officieren in de **Sociëteit Amicitia**.

¹⁰⁰ **Pejot**: Maastrichts voor **soldaat**.

¹⁰¹ **Bonnefantenklooster**, Bonnefantestraat 2, Maastricht. Tussen 1796 en 1917 in gebruik als kazerne. Sinds 1979 in gebruik door de Universiteit Maastricht.

Wilhelmie is bevorderd tot kolonel en als plaatselijke commandant der 1e Klasse geplaatst in Maastricht. **Adam** zal **Wilhelmie** ongetwijfeld bij deze of gene militaire of civiele gebeurtenis hebben ontmoet. **Wilhelmie** gaat medio 1853 met pensioen (een jaarbedrag van 1.800 gulden) en verhuist naar... Boxtel, Adams voormalige standplaats. Hij woont daar gedurende een periode op het eerder beschreven kasteel Stapelen en overlijdt te Boxtel einde 1862. Ook al heeft Boxtel nooit meer dan een bescheiden marechausseekazerne binnen haar grenzen, het blijkt in die tijd, doch ook reeds vele jaren ervoor, bij (oud-)militairen een geliefde plaats om te (gaan) wonen.

Dulon Evertus Wilhelmie, hier nog in de rang van kapitein.

Maastricht krijgt eerste gasverlichting

Gedurende het grootste deel van het leven van **Adam** en **Rosalia** bestaat alle

verlichting binnen- en buitenshuis vrijwel uitsluitend uit **olielampen**¹⁰², vanaf ongeveer 1850 komt ook **petroleum**¹⁰³ beschikbaar, die weer andere eisen aan de bouw van de gebruikte lamp stelt. Aanvankelijk moet er nog vuur worden gemaakt met de **tondeldoos**. Tijdens het leven van Adam en Rosalia wordt weliswaar de lucifer uitgevonden (1844), doch die is aanvankelijk nog duur en niet algemeen verkrijgbaar.

De in Maastricht geboren **Jan Pieter Minckelers**¹⁰⁴ ontdekt het kolengas en weet daarmee reeds in 1785 zijn Leuvense leslokaal te verlichten.

Petrus Regout¹⁰⁵ is in Maastricht een veelzijdig ondernemer. Hij bezit meerdere fabrieken. Teneinde zijn fabrieken in de winter beter te verlichten, doch tevens om langer te kunnen doorwerken, laat Petrus op zijn terrein een gasfabriek bouwen. Die is in 1849 gereed en in staat om zijn fabrieken te verlichten. Als gasleiding gebruikt hij daarbij buizen van glas¹⁰⁶, geblazen in zijn eigen stoomglasblazerij. Bij het - gasdicht - koppelen van de ene buis met de andere wordt gebruik gemaakt een lemsubstantie.

Zicht op een deel van Maastricht, ten tijde van Adam Keijzer: het Bassin, de Zuid-Willemsvaart en de fabrieken van Petrus Regout in 1848. We kijken hier richting Markt. Links ligt, niet zichtbaar, de rivier de Maas. Het Bassin bestaat nog steeds. De omgeving is echter sterk gewijzigd.

¹⁰² In olielampen wordt hoofdzakelijk plantaardige (raap-)olie, later verbeterd tot patentolie, verbrand.

¹⁰³ Petroleum: ruwe aardolie, gebruikt voor verwarming en verlichting (bronolie) vanaf ca. 1850.

¹⁰⁴ **Jan Pieter Minckelers**, geb. Maastricht 2 december 1748, overl. Maastricht, 4 juli 1824. Professor aan Universiteit van Leuven. Nadien leraar natuur- en scheikunde aan de **École Centrale** te Maastricht (1794-1804). In 1804 wijzigt deze school in een **École Secondaire** (voorloper stedelijk gymnasium). Een van de uitvinders van het kolengas. Gebruikt dit gas vanaf 1785 om van tijd tot tijd zijn leslokaal in Leuven te verlichten. Vanaf 1904 staat zijn standbeeld met brandende gaslamp in de hand op de Markt te Maastricht.

¹⁰⁵ **Petrus Regout**, geb. Maastricht, 23 maart 1801, overl. Maastricht, 18 februari 1878, begraven in Meerssen. Industrieel en politicus. Oprichter kristalslijperij, glas-, spijker- geweren-aardewerfabriek (later: Sphinx). Heeft in 1853 duizend arbeiders in dienst. Gemeenteraadslid en lid der Eerste Kamer.

¹⁰⁶ Op dat moment is er in Nederland nog geen fabriek die gietijzeren buizen voor dit doel kan produceren.

Regout biedt het gemeentebestuur aan de gasleidingen - bestaande uit glazen buizen, in eigen fabriek geproduceerd - ook in de straten te leggen voor straatverlichting. Zijn aanbod wordt niet aangenomen. Wel mag hij particulieren of bedrijven voorzien van zijn gas en daarbij leidingen leggen in gemeentegrond. Dit leidt medio 1859 nog tot een conflict met de gemeente. Die heeft intussen een eigen gasfabriek laten bouwen en trekt de aan Regout verleende concessie in. Regout pikt dat niet en begint een rechtszaak die hij uiteindelijk verliest. Zijn glazen gasleidingen moet hij verwijderen uit gemeentegrond. Als dat gebeurt blijkt dat slechts enige van zijn glazen buizen defect zijn.

Spoorlijn en kanaal

Zowel Adam als zijn vrouw Rosalia maken het mee, dat in Maastricht de eerste stoomtrein arriveert. Op zaterdag 31 december 1853 wordt de eerste spoorlijn van de gehele provincie Limburg in gebruik genomen. Het is tevens de eerste grensoverschrijdende spoorlijn van het gehele land: de lijn **Aken-Maastricht**.

Adams voormalige standplaats Boxtel moet dan nog 12 jaar wachten: per 1 mei 1865 krijgt Boxtel de eerste spoorwegverbinding met Tilburg en zal in de jaren erna uitgroeien tot een uitgebreid en belangrijk spoorwegknooppunt, met vier vertrek-/aankomstrichtingen: Tilburg, 's-Hertogenbosch, Eindhoven, Wesel (DE). Een jaar later, in 1854, krijgt Maastricht zijn verbinding met het noorden van het land. Een andere verkeersverbinding, de in 's-Hertogenbosch beginnende waterweg de **(Zuid-) Willemsvaart**¹⁰⁷, bereikt Maastricht in 1826. Vierentwintig jaar later is de waterweg met Luik gereed.

Armenzorg

Het navolgende geldt niet specifiek voor Maastricht, doch wordt hier vermeld als een van de vele ontwikkelingen die Adam tijdens zijn leven meemaakt en bovendien een zoon op zeker moment werkzaam wordt op dit terrein. Van oudsher is de zorg voor armen, zieken, en behoeftigen het werkterrein van religieuze instellingen en bemiddelde, altruïstische particulieren of door hen in het leven geroepen instellingen. Bij protestantse denominaties meestal aangeduid met **Diaconie**, binnen de rooms-katholieke kerk de **Heilige-Geesttafel** of **Sint-Vincentiusvereniging**. Er bestaan echter groepen die tussen wal en schip vallen: ongelovigen, verwaarloosde kinderen, prostituées, (ex-)gevangenen, vreemdelingen. Voor de overheid is in de tijd van het **Ancien Régime**¹⁰⁸ de zorg voor de behoeftige medemens eigenlijk niet meer dan een probleem van openbare orde: het voorkomen of beteugelen van opstootjes of overlast door bedelaars en hongerigen...

In het kader van nieuwe wetgeving in Frankrijk, voortvloeiende uit de ideeën van de Revolutie aldaar, wordt de armenzorg verheven tot taak van de overheid. Er komen

¹⁰⁷ **Willemsvaart** ontworpen door hoofdgenieur Rijkswaterstaat **A.F. Goudriaan**. Aanleg tussen 1822-1826. Lengte 129 km waarvan 79 km op Nederlands grondgebied. Oorspronkelijke breedte 10 m. Krijgt nadien de naam **Zuid-Willemsvaart** als in Drente een kanaal met de naam Willemsvaart wordt aangelegd. Zuid-Willemsvaart is ook de naam van een krant die tussen 1881-1944 in Helmond verschijnt..

¹⁰⁸ **Ancien Régime**: de periode vóór de **Franse Revolutie**.

Bureaux de Bienfaisance (Maatschappijen van Weldadigheid) die deze overheidstaak moeten uitvoeren. Deze instantie verleent *onderstand* (bijstand) aan armen die thuis verblijven (*thuiszittende armen*). De ondersteuning geschiedt vrijwel steeds in **natura** (voeding, kleding, turf voor verwarming, vergoeding schoolgeld rechtstreeks aan de onderwijzer), teneinde misbruik van in geld verleende steun (drank!) te voorkomen. Omdat men burgerlijk initiatief niet wil uitsluiten, komen er ook zogeheten **Hospices Civils** (burgerlijke godshuizen). Zij verlenen hulp aan hen die niet thuis kunnen verblijven: ouderen, zieken. Deze organisatie wordt nadien overgebracht in de gebieden die bij het Eerste Franse Keizerrijk van Napoleon worden ingelijfd. Nadien wordt in Nederlands eerste constitutie, de Staatregeling van 1798 en nadien, onder koning Willem I in de grondwet van 1814 iets opgenomen over de armenzorg. Halverwege de 19e eeuw behoort ongeveer de helft van de bevolking tot de laagste klasse en moet 10 tot 15 procent zien rond te komen van de bedeling. In 1846/'47 heerst de aardappelziekte, er is hongersnood, winters zijn lang en zeer koud. Er zijn opstootjes. Pas in 1854 krijgt Nederland een 'echte' Armenwet. Kort nadien ontstaat het **Burgerlijk Armbestuur** dat op plaatselijk niveau deze overheidstaak uitvoert. Daarmee zijn de problemen echter nog niet opgelost. Er is nog geregeld onenigheid tussen Burgerlijk Armbesturen en kerkelijke of privé-instellingen op dit terrein, met name over de vraag welke instantie nu in een bepaald geval bijstand moet verlenen...

Adams laatste jaren in actieve dienst

Adam is nog in actieve dienst, als hij medio 1840 met zijn gezin verhuist naar Maastricht. Of, en zo ja welke functie(s) Adam in Maastricht vervult weten we niet. Vandaar dat we een aantal gebouwen en plekken in Maastricht beschrijven, die Adam zeker zal hebben gekend.

De Brigade Koninklijke Marechaussee Maastricht

De brigade Maastricht¹⁰⁹ is door de loop der tijd in diverse panden op verschillende locaties gehuisvest geweest.

De eerste marechausseekazerne wordt per 10 mei 1815 gevestigd in een groot pand aan de Tongerensestraat, niet ver van de Tongerensepoort¹¹⁰ in een voormalige Jezuïtenklooster. Het staat ook bekend onder de naam **Blokkazerne**. Het blijft als zodanig in gebruik tot 1 juli 1828 en biedt onderdak aan maximaal 40 marechaussees en 25 paarden. Het gebouw wordt in 1898 afgebroken.

Tweede locatie Marechausseekazerne in Minderbroedersklooster

Hierna verhuist de Marechaussee naar een ander adres. Het voormalige (tweede) Minderbroedersklooster (Minderbroedersberg 4-6 Maastricht) is rond 1700 gebouwd en bestaat uit een basilicale kloosterkerk met driezijdig gesloten koor, met

¹⁰⁹ **Brigade Kon. Marechaussee Maastricht**, opgericht 10 mei 1815, gesloten 1 maart 1943; heropgericht 8 januari 1946, opgeheven 1 november 1990; heropgericht 1 maart 1995, opgeheven 1 april 2007. Eerste huisvesting in kazerne gelegen aan de Tongerensestraat.

¹¹⁰ **Tongerse of Renculendoort**. (renculen = leemkuilen, leverde leem voor de steenfabriek) 1^e vermelding van 1274, gesloopt in 1867/'68..

aansluitend drie kloostervleugels, rondom een binnenhof. Tussen 1825 en 1829 wordt het complex ingrijpend verbouwd. Dat gebeurt volgens de plannen, uitgewerkt door **M. Hermans**. Nadien biedt het onderdak aan het Paleis van Justitie, een gevangenis en marechausseekazerne.

In de periode dat Adam Keijzer leeft, is de Marechaussee derhalve op dit adres gevestigd.

De afstand van Adams huis tot aan de marechausseekazerne is - geschat - een kleine kilometer, in looptijd om en nabij 10-15 minuten. Als hij zijn huis verlaat loopt hij via de Grote Looiersstraat, Looiersgracht waar het riviertje de Jeker wordt overgestoken en Ezelsmarkt naar de Minderbroedersberg. De kazerne is ook op korte afstand van de Abtstraat waar later zijn zoon Louis-François zal komen wonen als directeur van **Calvariënberg**.

Afbraak 1e Marechausseekazerne Maastricht, Tongersestraat, in 1898

Of Adam dan werkzaam is op de Brigade, dan wel een functie vervult bij het commando van de Compagnie Marechaussee in Limburg is onbekend.

De Tongersepoort (tweede stadswalling), een van de vele poorten in de stadswallen van Maastricht, bestaat nog ten tijde van Adam. Nadat Nederlandse steden hun functie van vestingstad hebben verloren, zien we overal poorten en stadsmuren gesloopt worden, zo ook in Maastricht, waar met de sloop van de Tongersepoort eind 1867 wordt begonnen en in de loop van 1868 haar beslag krijgt. Het bijbehorende wachthuis wordt gespaard en bestaat heden ten dage nog. Het is een rijksmonument. De sloop van de poorten en stadsmuren geschiedt dan op grote

schaal om stadsuitbreiding mogelijk te maken, doch tevens om een betere doorstroming van het toenemende verkeer te verkrijgen: stadpoorten zijn te nauw om karren die de poort gelijktijdig uit twee richtingen naderen, elkaar te laten passeren.

Januari 1868, sloop Tongersepoort aan de zuid-oostelijke zijde van Maastricht (foto: H. Weijnen), negen jaar na het overlijden van Adam. Deze poort passeert men ook op weg naar de algemene begraafplaats aan de verderop gelegen Tongerseweg¹¹¹, die werd aangelegd in 1804. Adam Keijzer heeft deze poort nog in volle glorie gekend. Zowel de lijkstoet van Rosalia als die van Adam heeft zicht over deze weg en door deze poort bewogen naar de begraafplaats aan de Tongerseweg. Links op de foto zien we achter muur en poort de blok- of Marechausseekazerne liggen.

¹¹¹ Maastricht kent een **Tongerseweg** en een **Tongesestraat**: oude marechausseekazerne ligt aan de Tongesestraat.

Tongerensestraat Maastricht, richting Vrijthof. Links een oud wachtgebouw uit de 18e eeuw met links ervan een poort uit Naamse steen uit 1708. Rechts achter de bomen bevond zich de in 1898 (zie eerdere foto) afgebroken 1e Marechausseekazerne van Maastricht. De Tongerensepoort bevond zich vóór, dus aan deze zijde van het hier zichtbare wachtgebouw. Foto van september 2018.

De Maastrichtse Hoofdwacht

Het Maastrichtse **Vrijthof** is een van de fraaiste en bekendste pleinen in ons Land. Aan de zijde van de **Sint-Servaaskerk** ligt de Hoofdwacht, waarvan de eerste bouw plaatsvindt in 1736. Het is een rijksmonument en heeft, sinds 2006, geen militaire functie meer. Het is in eigendom overgegaan naar de Gemeente Maastricht. Een van de voorwaarden is dat het pand een openbare functie behoudt.

Ten tijde van Adam Keijzer is Maastricht formeel nog een vestingstad¹¹². Tot in 1867 - acht jaar na Adams dood - worden de stadspoorten nog elke dag bij avond gesloten en vroeg in de morgen weer geopend. Dat zijn er in Maastricht maar liefst 19. Die poorten worden bewaakt door soldaten van het garnizoen. De wachtcommandant verblijft in de Hoofdwacht. Het gebouw herbergt tevens de garnizoenscommandant, de krijgsraadkamer, de officierswacht en de soldatenwacht. Ook zal de plaatselijke commandant hier zijn kamer hebben gehad. Bij belegeringen van de stad is hier het hoofdkwartier gevestigd. Adam moet dit gebouw ongetwijfeld meermalen uit hoofde van zijn functie hebben bezocht.

¹¹² De wet tot regeling en voltooiing van het vestingstelsel (Vestingwet) van 18 april 1874 maakt o.a. een einde aan het bestaan van vestingsteden als verdedigingswerken. De sloop van stadsmuren en poorten is dan echter al in volle gang.

De Maastrichtse Hoofdwacht op het Vrijthof. Uiterst rechts, achter de bomen ligt de Grote Sociëteit.

In de Hoofdwacht worden ook aanbestedingen gehouden, blijkens deze krantenadvertentie¹¹³ van begin 1858. Waarschijnlijk betreft het hier grondstoffen benodigd voor de garnizoensbakkerij.

De Grote Sociëteit¹¹⁴

Op de hoek **Vrijthof** richting **Keizer Karelplein** ligt nog heden ten dage het fraaie pand met het opschrift **Groote Sociëteit**. Een vereniging met de naam **Société de**

¹¹³ Nieuw Amsterdamsch Handels- en Effectenblad, 15 februari 1858.

¹¹⁴ Nron: <http://www.mestreechtersterke.nl/pag-geb-grootesocieteit.htm>

Maastricht wordt opgericht in 1760. Tot de oprichters behoren notabele burgers, doch ook een aantal van maar liefst veertig officieren, behorende tot het garnizoen.

Vandaar dat deze sociëteit ook wel **Société Militaire** wordt genoemd. De **Société de Maastricht** krijgt al gauw de naam **Groote Sociëteit** en behoort tot de oudste van het land. In 1763 wordt het pand verworven op de hoek van het Vrijthof. Halverwege de 19e eeuw wordt het pand verbouwd.

Het is niet ondenkbeeldig dat Adam deze gelegenheid heeft gefrequeenteerd.

Vanwege dat militaire verleden bestaat er nu nog steeds een samenwerking met de **Officiersvereniging Maastricht**¹¹⁵.

In 1993 wordt besloten dat er een aparte stichting wordt opgericht, belast met de zorg voor exploitatie en onderhoud van het gebouw. Zo kunnen tegenwoordig groepen tussen 40 tot 200 personen er reserveren voor trouwerijen, feesten, partijen, etc. Op het Maastrichtse Vrijthof is dan nog een andere sociëteit met een eigen gebouw actief: **Momus**¹¹⁶. Het pand bestaat nog steeds en heeft een horecafunctie. De naam van de voormalige sociëteit is terug te vinden in de bekroning van de frontgevel.

De Groote Sociëteit op de hoek Vrijthof, richting Keizer Karelplein te Maastricht.

¹¹⁵ De **Officiersvereniging Maastricht** stelt zich tot doel het bevorderen van de saamhorigheid en het sociaal contact tussen de leden, alsmede het bewaren van tradities van een officierscorps in de regio Maastricht, mede ter ondersteuning van de Militaire Autoriteit in de positieve uitstraling van de krijgsmacht naar de samenleving, alsmede het bevorderen van al hetgeen met het vorenstaande in de ruimste zin verband houdt of daarvoor bevorderlijk kan zijn.
(bron: <http://www.officiersvereniging-maastricht.nl/>)

¹¹⁶ **Sociëteit Momus**, Vrijthof Maastricht, bestaansperiode ca. 1839-1939. Organiseert vanaf kort na haar ontstaan het Maastrichtse carnaval.

Vrijthof met Rechts de Grootte Sociëteit, omstreeks 1800

Foto van Adam en Rosalia Keijzer, daterend van voor 1855 (overlijden Rosalia). Afdruk van na 1857.

Opdruk achterzijde foto. Hieruit blijkt dat de afdruk is gemaakt na 1857, derhalve na het overlijden van Rosalia Keijzer-Ekkert.

Originele foto en de bewaard gebleven afdruk

Als de foto van Adam en Rosalia wordt gemaakt, bestaat fotografie officieel bij benadering zo'n jaar of tien, vijftien. Vandaar dat we hier iets over de uitvinding van de fotografie vermelden. Hoewel zich meerdere personen eind achttiende eeuw, en eerste decennia van de 19e eeuw bezighouden met de uitvinding van hetgeen nadien bekend zal worden onder de naam **fotografie**, wordt de uitvinding ervan in augustus 1839 te Parijs officieel op naam geschreven van Fransman **Louis Jacques Mandé Daguerre**¹¹⁷. **Daguerre** en de zoon van vroegtijdig overleden, mede-uitvinder en een tijdlang compagnon van **Daguerre, Joseph Nicéphore Niépce**¹¹⁸, ontvangen een levenslange toelage van de Franse staat. Dientengevolge wordt de vinding, om te worden toegepast 'geschonken aan de wereld', met andere woorden er bestaat geen patent op, iedereen mag het procedé vrij gebruiken. **Daguerrotype** is de benaming van het produkt (foto), gemaakt volgens zijn de methode **Daguerre**. Daarbij wordt gebruik gemaakt van een gepolijste verzilverde koperen plaat, die is voorzien van een lichtgevoelige laag. Na belichting in een camera ontstaat het beeld, dat nadien moet worden gefixeerd. Het is een **unicaat**, dat wil zeggen dat er geen kopieën van kunnen worden gemaakt: het is geen negatief zoals we kennen uit de analoge fotografie. De enige mogelijkheid om een daguerrotype te kopiëren is om deze te fotograferen, doch dit is niet eenvoudig, evenals het onder de juiste hoek bekijken ervan .

¹¹⁷ **Louis Jacques Mandé Daguerre**, geb. Corneilles-en-Parisis, 18 november 1787, overl. Bry-sur-Marne, 10 juli 1851 (63). Belastingambtenaar, kunstschilder, uitvinder diorama, mede-uitvinder fotografie. Werkt een tijdlang samen met **J.N. Niépce**. Uitvinding van zijn daguerreotypie wordt door **Arago** wereldkundig gemaakt op maandag 19 augustus 1839 in de **Académie des Sciences**.

¹¹⁸ **Joseph Nicéphore Niépce** (1765-1833), samen met zijn broer **Claude** uitvinders van o.a. de eerste verbrandingsmotor met brandstofinjectie. (Mede-)uitvinder fotografie. Oudste, bewaard gebleven, foto ter wereld (ca. 1826) is door hem gemaakt.

In Engeland is in diezelfde tijd **William Henry Fox Talbot**¹¹⁹ bezig met zijn uitvinding: de **Calotypie (Talbottypie)**, een methode waarbij het beeld wordt vastgelegd op papier, waarvan later wèl meerdere afdrucken kunnen worden gemaakt. **Fox Talbot** legt zijn uitvinding vast in een patent, waardoor zijn vinding onder meer in Nederland nooit echt doorzet. Omstreeks 1860 raakt de werkwijze van Daguerre, door nieuwe ontwikkelingen, in onbruik, doch blijft vooral in Noord-Amerika nog lang populair.

Inmiddels is de natte collodiumplaat¹²⁰ (glasnegatief) uitgevonden en algemeen in gebruik genomen. Ook hiervan kunnen afdrucken worden gemaakt. Kort na de uitvinding van **Daguerre** vinden we reeds ook in ons land fotografen: meest welgestelde heren (**Alexandrine Tinne** vormt een uitzondering) die het zich kunnen veroorloven om, als hobby, een dure foto-uitrusting aan te schaffen en de werkwijze aan te leren en voorts personen, waaronder veel (portret-)schilders, die het als een (extra) professionele activiteit gaan beoefenen. Er zijn in die begintijd nog weinig professionele fotografen die zich op één plek (winkel met fotoatelier) hebben gevestigd. Het betreft meestal rondreizende fotografen, die enige tijd in een hotel verblijven en via de krant hun publiek attenderen op de mogelijkheid om een foto te laten maken. Ook zijn er fotografen werkzaam op kermissen en dergelijke festiviteiten.

De achterzijde van de foto van Adam en Rosalia vermeld de naam van fotograaf **L. (Leonard) Stollenwerk**¹²¹. Blijkens de opdruk aan de achterzijde van die foto verwerft Stollenwerk in 1857 een zilveren medaille op de te 's-Hertogenbosch gehouden 1e nijverheidstentoonstelling van Noord-Brabant. De medaille heeft geen betrekking op zijn fotografisch werk, doch een spiegel in een lijst, alsmede een console. Stollenwerk is tevens fabrikant van lijsten en spiegels.

Gezien het feit dat Stollenwerk in 's-Hertogenbosch fotografeert vanaf omstreeks 1857, kan hij derhalve onmogelijk de originele foto hebben gemaakt. Waarschijnlijk heeft Stollenwerk een foto gemaakt van het origineel, waardoor hij vanaf het glasnegatief afdrucken kan maken. De afdruk moet zijn gemaakt vóór 10 september 1882, want per die dag draagt hij - wegens ziekte - zijn zaak over aan de

¹¹⁹ **William Henry Fox Talbot**, geb. Dorset, 11 februari 1800, overl. Lacock, Wiltshire, 17 september 1877. Wetenschapper, politicus, uitvinder fotografie (Calotypie) met mogelijkheid tot maken kopieën.

¹²⁰ Natte collodiumplaat uitgevonden in 1851 door de Engelse zilversmid, beeldhouwer en fotograaf **Frederick Scott Archer**, geb. Bishop's Stortford, 1813, overl. aldaar 1857).

¹²¹ **Leonard Stollenwerk**, geb. Aken 24 oktober 1829, overleden te .. in/na 1892. Trouwt te ... 1854 met **Anna Catharina (Anna) Krijnen**, geb. 's-Hertogenbosch, ... 18.., overl. Princenhage, 19 december 1892 (73 jaar). Woont aanvankelijk Vughterstraat H no. 2, nadien (1862) Hinthamerstraat f 18 (thans nr. 109), waar hij een spiegel- lijstenfabriek en winkel heeft. Stollenwerk fotografeert vanaf ca. 1857. (bronnen o.a.: Bossche Encyclopedie, *Daniël Nederveen, vergeten Bossche meester van landelijke statuur*, René Grémaux, oktober 2016/ Prov Noordbrab en 's-Hertogenbossche Courant 6 februari 1883, 12 september 1882, 19 december 1892. In het Stadsarchief van 's-Hertogenbosch bevindt zich werk van **Stollenwerk**.)

heer **C.F. Cordes**.

Het is niet ondenkbaar dat Adam en Rosalia de originele opname hebben laten maken in Maastricht waar ze dan wonen. Dat zou begin jaren 50 van de 19e eeuw geweest kunnen zijn door een fotograaf die mogelijk reeds werkt met de nieuwe techniek van de het glasnegatief (natte collodiumplaat). Wellicht dat één of meer kinderen nadien - na het overlijden van hun ouders? - zelf een foto als aandenken wilden hebben. Mogelijk is de originele foto (tijdelijk?) in het bezit gekomen van zoon Willem die in 's-Hertogenbosch woont en aldus (een) afdruk(ken) bestelt bij Stollenwerk. **Willem Keijzer** - geboren te Delft - is op enig moment in 's-Hertogenbosch gaan wonen. Hij is tweemaal getrouwd geweest. Zijn eerste vrouw is een Bossche: **Elisabeth Johanna Maria Roderkercken**, met wie hij aldaar op 20 januari 1849 in het huwelijk treedt.

De onderscheidingen van Adam Keijzer

De bekende feiten:

Uit Adams staat van dienst weten we dat hij in 1826 de medaille (zonder gratificatie) inzake 12 jaar eerlijke en trouwe dienst krijgt. Kennelijk is deze medaille niet bewaard gebleven.

Toon Keijzer uit Geldrop Mierlo bezit een tweetal medailles: de ene is het Metalen Kruis 1831-1831, dat hiervoor reeds werd beschreven. Het vreemde aan dit exemplaar is echter de (afwijkende) wijze waarop het lint aan de medaille is bevestigd. De andere medaille is nog niet gedetermineerd kunnen worden. Het zou een Luxemburgse onderscheiding zijn. Het betreft een goudkleurige leeuw hangend aan een rood/blauw (?) lint. De leeuw heeft een lint in zijn poten waarop het woord 'Waterloo' staat vermeld. Mogelijk heeft dit betrekking op de slag bij Waterloo (1815), doch dan verblijft Adam nog in den vreemde (Rusland/Polen).

Voorts zien we op het schilderijtje met het portret van Adam in uniform van officier der Koninklijke Marechaussee dat hij enige onderscheidingen draagt. Een ervan is mogelijk het hiervoor vermelde Metalen Kruis. Deze onderscheiding lijkt Adam ook te dragen op de foto waarop hij en zijn vrouw Rosalia staan afgebeeld. De aard van de andere onderscheiding op het uniform van Adam op het geschilderd portret is onduidelijk. Bij een verleende onderscheiding wordt een certificaat, oorkonde of brevet uitgereikt. Voor zover bekend zijn die van Adam Keijzer niet bewaard gebleven.

Voorts krijgt Adam, Rosalia mag dit niet meer meemaken, ongeveer één jaar voor zijn dood nog een herinneringsmedaille vanuit Frankrijk. Daar is op dat moment keizer **Napoleon III**¹²² aan het bewind.

¹²² **Charles Louis Napoléon Bonaparte**, geb. Parijs, 20 april 1808, overl. Chislehurst bij Londen, 9 januari 1873. Kind van **Lodewijk Napoleon**, koning van Koninkrijk Holland en **Hortense de Beauharnais**. Hortense is de dochter van **Joséphine de Beauharnais**, eerst getrouwd met **Alexandre de Beauharnais**, vriend van de laatste heer van Boxtel (**Prins Frederik III van Salm-Kyrbourg**), minnares van de zus van de laatste heer van Boxtel. **Joséphine** wordt daarna echtgenoot van keizer **Napoleon I**. **Napoleon III** is een neef van **Napoleon I**. Napoleon III is de eerste gekozen president van de Franse Republiek tussen 1848-1852 en keizer van 1852-1870.

Médaille de Sainte-Hélène, ingesteld per decreet van 12 augustus 1857 door keizer Napoleon III, uitgereikt aan alle veteranen die deelnamen aan de Napoleontische krijgshandelingen tussen 1792 en 1815

Opschrift voorzijde: Napoleon I Empereur

Opschrift achterzijde: À ses compagnons de gloire sa dernière pensée, Ste. Hélène 5 Mai 1821

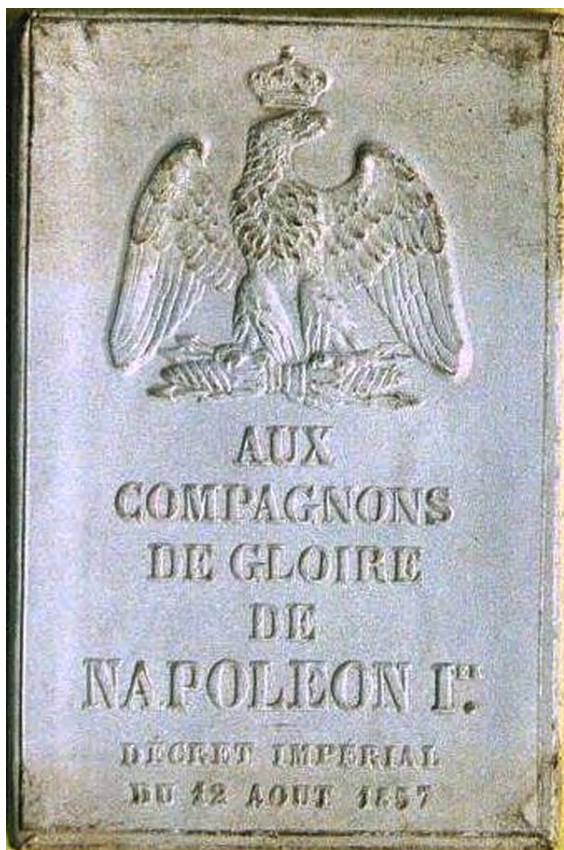
Foto: exemplaar Sint-Helenamedaille uitgereikt aan Adam Keijzer

De totstandkoming van deze medaille vloeit voort uit een bepaling uit het testament¹²³ van **Napoleon I**, opgemaakt op Sint-Helena op 15 april 1821, kort voor zijn dood.

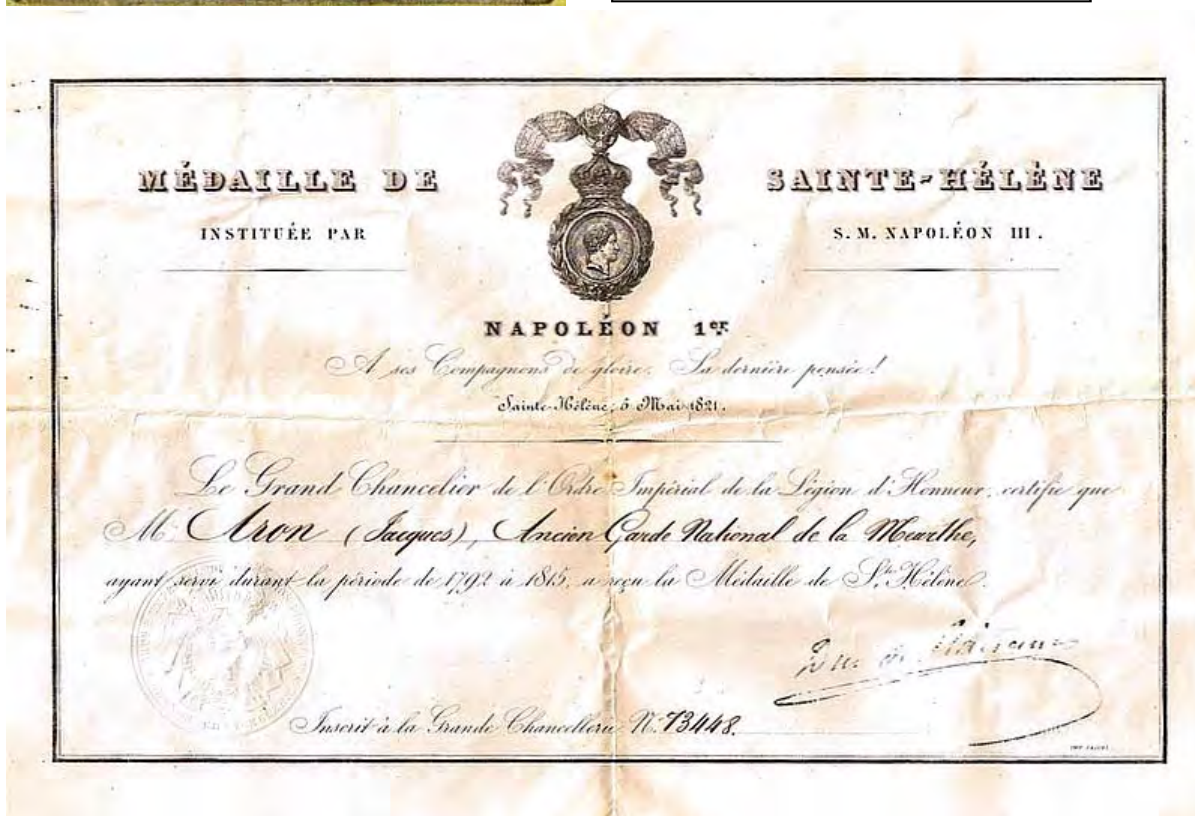
Rijst de vraag waarom het zo lang moest duren.

Aan alle deelnemers aan de Napoleontische oorlogen tussen 1792 en 1815 zal een herinneringsmedaille worden uitgereikt. Bij de medaille hoort een genummerd en op naam gesteld diploma. Het betreft een redelijk dikke medaille, hangend aan een groen lint, voorzien van vijf smalle, rode strepen. Uit de tekst blijkt dat de voormalig keizer op zijn sterfbed in zijn laatste gedachten bij zijn voormalige compagnons was.

¹²³ Rotterdamsche Courant, 7 april 1858.

Bovenzijde bescherm-
/bewaarcassette Sint-
Helenamedaille.

Brevet, horende bij de Sint-Hélenamedaille. Dit voorbeeld is niet het brevet van Adam.

Wederom duikt hier een 'Boxtelse connectie' op. De laatste heer van Boxtel, de meer genoemde **prins Frederik III van Salm Kyrbourg** laat in Parijs een prestigieus paleis laten bouwen, dat al gauw bekend wordt onder de naam **Hôtel de Salm**. Hij moet zich hiervoor diep in de schulden steken. Gevolg is dat, na zijn dood onder de guillotine, zij nalatenschap is overladen met schulden. Zijn enige nog in leven zijnde zoon, als officier in dienst van ... Napoleon, weigert de nalatenschap van zijn vader te aanvaarden.

En zo kan het gebeuren dat te Boxtel kasteel Stapelen c.a. jaren later, in 1819, bij executie, wordt verkocht en in particuliere handen komt.

In het Parijse **Hôtel de Salm** is vanaf 1804 het **Légion d'Honneur** (tot op heden) gevestigd. De kanselier van het Légion d'Honneur bepaalt, op basis van het advies van een commissie, wie de 5000 meest verdienstelijke dragers van de Sint-Helenamedaille zijn: zij krijgen een pensioen toegewezen. In het **Hôtel de Salm** wordt onder meer een uitgebreide administratie bewaard inzake gegevens van Napoleontische veteranen. Tijdens de **Parijs Commune** van 1871 steken opstandelingen (23-24 mei) het voormalige paleis van de laatste heer van Boxtel in brand, waarbij veel archieven verloren gaan. Nadien wordt het paleis, onder meer door giften van veteranen, gerestaureerd. Vanwege het feit dat de originele archieven zijn verbrand, is er tegenwoordig een website actief waar nazaten van oud-militairen die destijds de medaille ontvingen, diens personalia kunnen vermelden, indien mogelijk met afbeelding. Ook Adam Keijzer vinden we daar terug, inclusief zijn, in marechaussee-uniform geschilderd portret¹²⁴.

Nadat het decreet augustus 1857 is uitgegaan, gaat er nog geruime tijd overheen, voordat de medaille is vervaardigd en voorzien van een diploma kan worden gedistribueerd. De uitreiking gaat in het jaar erna van start.

De Sint-Helenamedaille is niet onomstreden. In Nederland is hij weinig of niet gedragen. Men heeft weinig positieve gedachten over de Napoleontische tijd in ons land. In België is men bang voor het ontwaken van de napoleontische geest en in gemeenten in Henegouwen gaan er stemmen opgaan om mei, de sterfdag van Napoleon, plechtig te herdenken.¹²⁵ In **Saksen Weimar** komen daarentegen officieren in het geweer en stellen onder meer dat collega's die de medaille aanvaarden of dragen, door hen van elke collegialiteit worden buitengesloten¹²⁶.

Er bestaat een serie foto's van een onbekende fotograaf, vermoedelijk genomen in 1858. Het betreft oud-militairen uit het leger van Napoleon in het uniform dat ze destijds droegen. Hun leeftijd ligt zo tussen de 70 en 80 jaar. Ze dragen allemaal de Sint-Helenamedaille. Mogelijk werden de foto's speciaal gemaakt op de dag dat ze genoemde medaille ontvingen.

¹²⁴ Link naar de website:

<http://www.stehelene.org/php/accueil.php?page=5&lang=nl&npage=11&total=167>

¹²⁵ Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant, 7 mei 1858.

¹²⁶ Rotterdamsche Courant, 7 mei 1858.

Foto uit een serie van oud-militairen uit leger van Napoleon, waarschijnlijk gemaakt in 1858 en wel ter gelegenheid van de uitreiking van de Sint-Helena medaille. Allen dragen deze medaille op de foto.

*Deze foto:
Kwartiermaker Fabry, 1e Regiment Huzaren. Hij draagt hier het uniform dat hij droeg toen hij in dienst was van keizer Napoleon I.*

Foto: Brown University Library.

Jongste drager Sint-Helenamedaille komt uit Maastricht

Als jongste drager van de Sint-Helenamedaille wordt genoemd **Auguste Joseph de Meure** uit Maastricht en daar geboren op 1 maart 1807. Hij zou op 6 december 1813 - hij is dan zes jaar (!) - door het **20e Regiment Dragonders** zijn geadopteerd als *fils du Régiment*. Mogelijk hebben **Adam** en **De Meure** elkaar getroffen bij de uitreiking van de onderscheiding.

Zoon Louis-François is vaan alle merrete thoes¹²⁷

Bij koninklijk besluit nummer 53 van 27 maart 1852 wordt **Louis-François Keijzer** aangesteld als 2e politiecommissaris in Maastricht¹²⁸. Tot dat moment is hij tijdelijk opzichter bij waterstaat in het Hertogdom Limburg. Mogelijk woont hij voorheen in Sittard en verhuist hij naar Maastricht bij zijn aanstelling in de leiding van de Maastrichts politie.

In het jaar erna, 1853, wordt hij - nevenfunctie - aangesteld als inspecteur van het stadskerkhof (Tongeseweg). Later in dat decennium wordt hij tevens controleur inzake de gemeentelijk belastingen.

Typisch is dat Louis-François zich, als hoge politiebeamte, persoonlijk bemoeit met het dagelijkse politiewerk, toch eigenlijk bedoeld voor de gewone politieagent of veldwachter. We zijn hierover nader geïnformeerd door een krantenartikel uit die tijd. Hoe dan ook, hij maakte er wèl goede sier mee bij het publiek!

¹²⁷ Maastrichts voor: van alle markten thuis zijn

¹²⁸ Opregte Haarlemsche Courant, 1 april 1852.

— Men schrijft uit Maastricht : Reeds meer dan eens waren wij in de gelegenheid , de aandacht op de buitengewone geschiktheid en den onvermoeiden ijver van den tweeden commissaris van politie , den heer Keijzer , te vestigen. 25 Julij ll. , op het midden van den dag , had in de gemeente Lanaken een stoute diefstal met inbraak , in een huis waar op dat oogenblik niemand aanwezig was , plaats. De politie dezer stad , hiervan onderrigt , nam dadelijk de noodige maatregelen , die tot ontdekking van het feit konden leiden ; met de prijzenswaardige medewerking van een onzer goudsmiden , mogt het den heer Keijzer gelukken de diesegge te arresteren , juist op het oogenblik dat zij het gestolene wilde verkoopen. Dewijl deze vrouw eene vreemdelinge was , werd zij naar de grenzen vervoerd en aan de maréchaussée's van Reckheim overgegeven , welke van een bevel van gevangenneming , door het gerechtshof van Tongeren tegen haar afgegeven , voorzien waren. Naar de maréchaussée's-kazerne te Herderen getransporteerd , ontsnapte zij aan de waakzaamheid harer bewaarders en kwam weder in onze stad , doch werd reeds den volgenden morgen ten 5 uren , door denzelfden heer Keijzer , die den vorigen avond toevallig hare arglistige ontsnapping vernam , op nieuw gearresteerd. Op het oogenblik bevindt zij zich reeds in de gevangenis te Tongeren.

Politie 'handwerk' door 2e commissaris Louis-François Keijzer, gemeld in de Provinciale Noordbrabantsche Courant van 10 augustus 1854

Overlijden Rosalia in 1855

Rosalia Keijzer-Ekkert overlijdt te Maastricht, na een kort doch hoogst smartvolle ziekte, tijdig voorzien van de genademiddelen onzer moeder de H. Kerk. op dinsdag 2 januari 1855 in de leeftijd van ruim 61 jaar.

Jezus, Maria, Joseph.

TER ZALIGER NAGEDACHTENIS
VAN
ROSALIA EKKERT,
GEWEZENE ECHTGENOOTE VAN DEN HEER
ADAM KEYZER.

Zij, wier dood wij betreuren, werd geboren te Czerniejewo, in Polen, den 15 Augustus 1793, en stierf, na eene kortstondige, doch hoogst smartvolle ziekte, met geduld en overgeving in den wil des Heeren verdragen, te Maastricht, den 2 Januarij 1855, tijdig voorzien met de genademiddelen onzer moeder de H. Kerk.

GELIEFDE ECHTGENOOT! Geef u niet aan droefheid over, maar getroost u; de eeuwige rust, die ik geniet, leenige de smarten, die mijn sterven u heeft veroorzaakt. Eccl. XXXVIII.

Bedroeft u niet te zeer, mijne troostelooze kinderen, ik zal u wederzien, en dan zal u hart blijde zijn en uwe blijdschap zal niemand van u nemen. Joan. XVI.

En nu smEEK ik u (allen die mij dierbaar waart) dat gij mij helpt met uwe gebeden voor mij aan God. ad Rom. XVI.

GEBED.

Heer, ontferm u over uwe dienaress Rosalia, en zoo haar eenige gebreken der menschelijke zwakheid aankleefden, gewaardig u haar dezelve te vergeven door de verdiensten van Jesus Christus. Amen.

ONZE VADER. WEES GEGROET.

Maastricht, bij VAN OSCH-AMERICA en C^o.

Koning Willem III bezoekt Maastricht¹²⁹

Een goed halfjaar na het overlijden van Rosalia ontvangt Maastricht koninklijk bezoek. Van donderdagmiddag 9 tot en met maandagochtend 13 juni 1855 brengt koning **Willem III** een bezoek aan Maastricht. Hij arriveert donderdagmiddag om vier uur met de trein vanuit Aken. In Maastricht wordt hij verwelkomd door

¹²⁹ Nieuwe Rotterdamsche Courant, 10 juni 1855.

gouverneur (Limburgse naam voor commissaris der koning) **Van Meeuwen**¹³⁰, civiele en militaire autoriteiten.

Om 18.00 uur volgt een troepenschouw op het Vrijthof. Op dat moment verblijft onder andere het **2e Regiment Dragonders** in Maastricht¹³¹. Nadien volgt om 19.00 uur een diner bij de gouverneur. Vrijdag 10 juni is er onder meer een dejeuner in de buitensociëteit **Slavante**¹³², namens alle vier sociëteiten die de stad rijk is. De dagen erna vindt onder meer een audiëntie plaats, alsmede een **revue**¹³³ over de infanterie op de **Sint-Pietersberg**, gevolgd door andermaal een diner bij de gouverneur. 's Avonds wordt een wandeling gemaakt door de belangrijkste straten van de stad en is er muziek met bal-champêtre in het park. Veel huizen zijn verlicht. Adam zal daar ongetwijfeld iets van hebben gezien. Maandag 13 juni vertrekt de koning weer. De berichtgeving spreekt niet in welke richting de koning met zijn gevolg vertrekt, doch als dat richting het noorden is, dan reist hij per rijtuig: de treinverbinding in die richting laat nog een tiental jaren op zich wachten.

Aardbeving treft Maastricht¹³⁴

Maandag 27 juli 1857 wordt Maastricht getroffen door een aardbeving. Twee hevige schokken worden 's morgens gevoeld om twintig minuten na elf uur, twee minder hevige schokken volgen om kwart over twaalf die ochtend. Er doen zich geen persoonlijke ongelukken voor.

Maastricht krijgt straatverlichting op gas en eert uitvinder kolengas

Hoewel het Maastrichtse gemeentebestuur reeds een kleine tien jaar eerder van ondernemer **Petrus Regout** het aanbod ontving om van hem gas te betrekken vanuit de gasfabriek die hij liet bouwen voor verlichting van zijn andere fabrieken, duurt het nog tot 1858 voordat de Gemeente Maastricht een eigen gasfabriek laat bouwen en begint met het leggen van gasleidingen en het ombouwen van de bestaande straatlantaarns (olie/petroleum) op gas. Tevens besluit de gemeenteraad om een beroemde zoon te eren: de naam van de **Heerenstraat** wijzigt in die van de **Jan Pieter Minckelersstraat**. Er ontstaat dan een conflict tussen Regout en de gemeente. Deze laatste wil dat Regout zijn (glazen) gasleidingen verwijderd uit gemeentegrond. Regout weigert aanvankelijke en begint een rechtszaak. Hij verliest en moet alsnog zijn gasleidingen verwijderen.

Adam maakt het nog mee dat een klein jaar voor zijn overlijden in Maastricht voor het eerst de straatverlichting op gas wordt ontstoken. Dat gebeurt op zondag 24

¹³⁰ Jonkheer mr. **Eduardus Johannes Petrus van Meeuwen**, geb. 's-Hertogenbosch 12 september 1802, overl. 's-Hertogenbosch, 8 oktober 1873. De laatste die officieel de titel **gouverneur** mocht dragen. Hij is gouverneur van Limburg van 1846 tot 1856.

¹³¹ De Tijd, 27 september 1855.

¹³² **Sociëteit Slavante**: ook wel **Casino Slavante** genoemd (casino duidt in die tijd een besloten club aan), tegenwoordig **Buitengoed Slavante**, gelegen op de oostelijke helling van de Sint-Pietersberg te Maastricht.

¹³³ Een protocolaire handeling waarbij een autoriteit lopend opgestelde militaire formaties inspecteert. Bij een defilé staat de autoriteit stil, terwijl de troepen voor hem langslopen/rijden.

¹³⁴ Provinciale Noordbrabantsche Courant, 30 juli 1857.

oktober 1858. De hele stad viert feest, die dag is er een concert. Maandag wordt er bal gehouden bij de burgemeester.

Dinsdag is er vuurwerk en alle dagen is er muziek!

Een krantenbericht¹³⁵ maakt melding van het feit dat het, in Maastricht gebruikte **Leprince**¹³⁶-gas méér (23%) licht geeft dan - bij gelijkblijvend verbruik - het kolengas. Maastricht lijkt te baden in het licht. De lantaarnpalen staan ook op kortere afstand van elkaar dan in enige andere stad. De, nadien beroemd geworden, architect van onder meer het Rijksmuseum, **Pierre Cuypers**¹³⁷, maakt ontwerpen voor gasarmaturen in de Sint-Servaaskerk aan het Vrijthof.

Adam overlijdt

Adam overlijdt ruim vier jaar na Rosalia, na een langdurige ziekte, meermalen gesterkt door het sacrament der zieken¹³⁸ te Maastricht op 17 juli 1859, in de leeftijd van 74 jaar. Als Adam overlijdt, is zijn jongste dochter, Johanna Geertruida, 23 jaar oud. Wat Adams kwaal was waaraan hij overlijdt, weten we niet. Dat geldt ook voor Rosalia.

¹³⁵ De Noord-Brabanter, 28 oktober 1858.

¹³⁶ Gebroeders **Le Prince** uit Luik.

¹³⁷ **Pierre Joseph Hubert Cuijpers** geb. Roermond, 16 mei 1827, overl. Roermond, 3 maart 1921.

Architect, oprichter tekenschool, beeldhouwer, tekenaar, interieur- en meubelontwerper, docent.

¹³⁸ De Rooms-katholieke kerk kent 7 sacramenten, waaronder de ziekenzalving of het Heilig Oliesel, dat door een priester wordt toegediend aan een ernstig zieke, wanneer er sterfgevaar bestaat. Wordt ook aangeduid als 'ten volle bediend' Het kan meermalen worden toegediend.

De blijdschap onzer harten is verdwenen....
 Want de kroon is ons van het hoofd gevallen
 en wij zijn weezen geworden. JER. DREIN. V.

BID VOOR DE ZIEL VAN ZALIGER
 den Heer

ADAM KEYZER,
 in leven gep. kapitein,
 weduwnaar van ROSALIA EKKERT,
 Geboren te Amsterdam
 en overleden te Maastricht den 17 Julij 1859,
 na herhaalde malen door de troostmiddelen
 der H. Kerk gesterkt te zijn in den ouder-
 dom van bijna 74 jaren.

Hij bewandelde den weg van vrede en ge-
 rechtigheid. MAL. II.
 Hij was bemind bij God en bij de men-
 schen: Zijne nagedachtenis is in zegening.
 EGGL. XLV.

Kinderen, onderhoudt de onderrigtingen
 Uws vaders en vergeet de bevelen Uwer
 moeder niet, opdat uw hoofd met genade
 versierd, en uw huis met zegen vervuld
 worde! PROV. I.

GEBED.
 O God, die ons bevelen hebt Vader en
 Moeder te eeren, heb medelijden met de
 zielen onzer ouders en geef ons de genade
 hen eens weder te zien in de vreugde des
 eeuwigen lichts. Amen. OR. EGGL.

Onze Vader. — Wees Gegroet.

Maastricht, VAN OSCH-AMERICA en Cie.

Willem Keijzer

Namens de familie plaats zijn zoon **Willem Keijzer**, woonachtig in 's-Hertogenbosch een overlijdensadvertentie in de krant¹³⁹. Er staat bij dat het de enige kennisgeving betreft. Je zou eigenlijk verwachten dat er in een, in Maastricht verschijnende, krant zo'n bericht verschijnt en dan namens de daar wonende Louis-François?

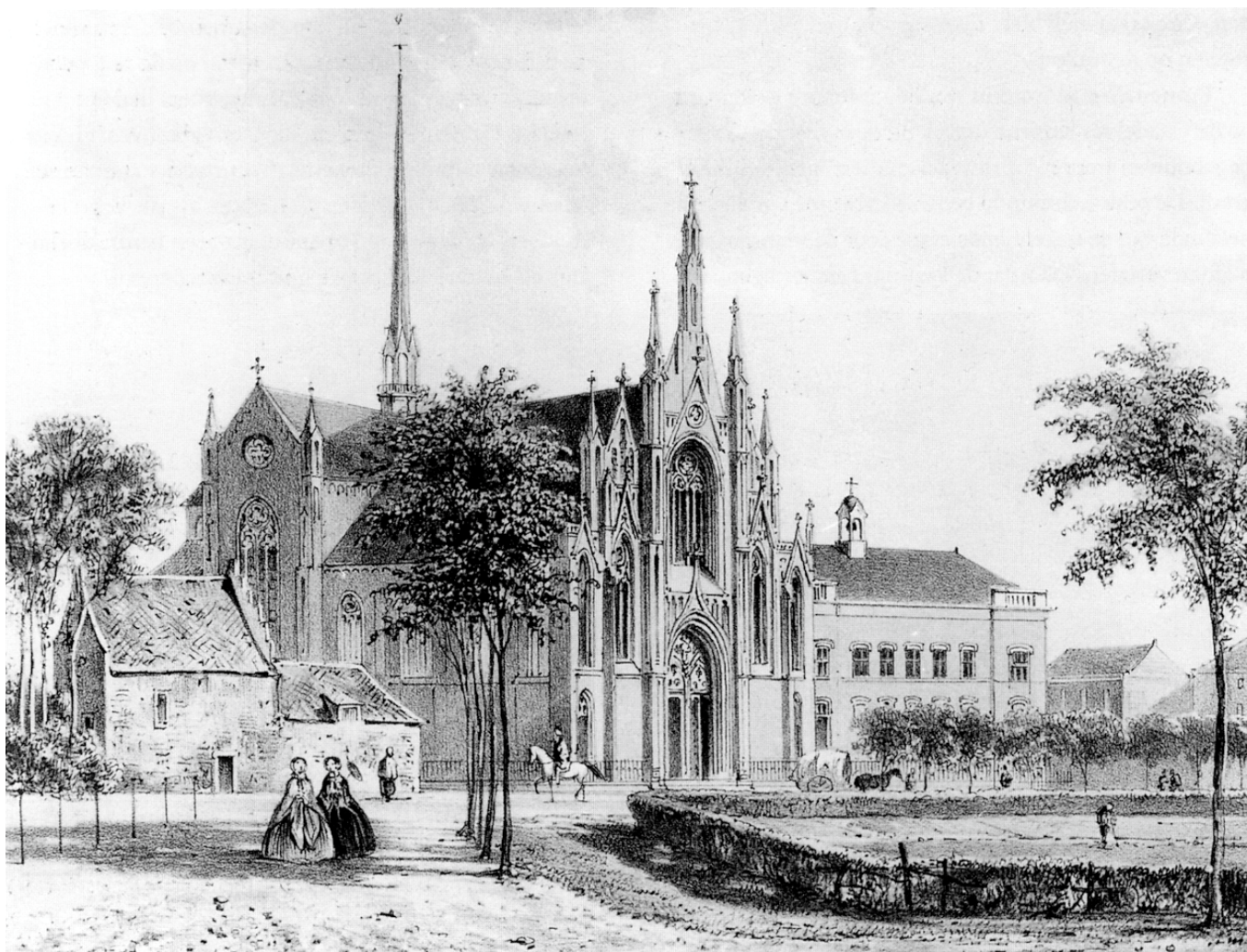
¹³⁹ De Noord-Brabanter, 23 juli 1859.

Advertentie in De Noord-Brabanter van 23 juli 1859. Geplaatst door zoon Willem Keijzer die in 1881 in 's-Hertogenbosch zal overlijden.

Willem Keijzer behoort in zijn woonplaats 's-Hertogenbosch tot de **Sint-Josephparochie**. Dat is een centrumparochie. Op 5 december 1859 wordt op het adres Tweede Nieuwstraat (thans Sint-Josephstraat) de in neo-gotische stijl daar gebouwde **Sint-Josephkerk**¹⁴⁰ ingewijd. De kerk wordt ook wel paterskerk genoemd, naar de **Paters Redemptoristen** die zich daar enige jaren voor de bouw van de kerk in de buurt vestigden.

¹⁴⁰ **Sint-Josephkerk** 's-Hertogenbosch, als kerk in gebruik van 1859 tot 1971. Thans bekend onder de naam **Orangerie** (feesten bijeenkomsten). Neogotisch ontwerp van **A. van Veggel**.

De Bossche Sint-Joseph- of Paterskerk aan de toen nog Tweede Nieuwstraat geheten lokatie.

Willem is kennelijk nogal actief op kerkelijk terrein want hij is lid van de **Broederschap van J.M.J.** behorende tot de Sint-Josephkerk. Tevens is hij **Ridder in de Orde van de Heilige Silvester**¹⁴¹.

Over zijn benoeming tot ridder verschijnt medio februari 1875 een bericht in de krant. Daaruit blijkt dat Willem onder meer voorzitter is van de commissie van de **Piusloterij**.

¹⁴¹ Bron: bidprentje in bezit A.A.M. Keijzer.

Zooals wij reeds meldden, heeft het Z. H. Paus Pius IX bebaagd, onzen geachten stadgenoot, den heer W. Keijzer, te benoemen tot ridder der orde van den H. Sylvester.

Dinsdag-avond werd hem het insigne zijner waardigheid aangeboden door de heeren prefecten en onderprefecten der H. Familie, waarvan de nieuwbenoemde secretaris is. Ten 7 ure bijeengekomen, in het smaakvol versierde lokaal der Spijskokerij, wachtte men met ongeduld de komst van den heer Keijzer af. Omstreeks 8 uur verscheen hij, omringd door zijne echtgenooten en kinderen. Een luid hoera! ging uit de vergaderden op, en de zangafdeeling, welke was uitgenoodigd ter opluistering van het feest, hief een „hij leve lang” aan, welk lied expresselijk daarvoor vervaardigd was door den directeur dier afdeeling, den heer H. Van Ertrijk. Daarop schetste de heer Dirks in eene schoone kernachtige toespraak het vele goede, dat door den jubilaris gesticht was. Hij haalde o. a. aan: de stichting van het schoone monument in de hoofdkerk van Luik, de collecte, welke door zijn toedoen gehouden werd voor Z. H. den Paus, voor de vervolgde priesters in Zwitserland en voor het bouwvallig kerkje in het arme Cocksdoorp; de alom vermaarde Piusloterij, van welke commissie de jubilaris voorzitter was. Ten slotte bedankte spreker uit naam van alle leden der H. Familie ZEd. voor het vele goede, aan het broederschap bewezen en uitte den wensch, dat hij nog vele jaren werkzaam moge blijven als haar secretaris. Nu werd den ridder het eereteken door twee der oudste prefecten, de heeren Dickmans en Van den Hurk overhandigd en op de borst gehecht; de eerewijn werd tevens aangeboden. Eerstgenoemde spreker nam nogmaals het woord op en wenschte hem geluk met de schoone onderscheiding. De heer Keijzer bedankte daarna allen voor de eer, hem dien avond bewezen. Hij haalde de beweegredenen aan, welke hem hadden aangespoord een zoo grootse werk als de Piusloterij te beginnen en bedankte den heeren prefecten en onderprefecten, voor den krachtigen bijstand, hem bij die gelegenheid verleend, zonder welke hij nooit tot zulk een groot resultaat zou gekomen zijn. 48,139 gulden toch, werden na aftrek der onvermijdelijke onkosten den Pauselijken Internuntius te 's-Hage ter hand gesteld. Hij gaf ten slotte de verzekering, dat hij steeds de zaak van het broederschap zou behartigen. Nu verlieten zijne gade en kinderen de zaal. Een half uur nog werd in broederlijk samenzijn doorgebracht, waarna ieder welgemeed en voldaan omstreeks 10 uur huiswaarts keerde.

Louis-François koopt het huis van zijn vader

Waarschijnlijk gaat Louis-François na het overlijden van zijn vader in diens huis wonen aan de Korte Looiersstraat nr. 25.

In 1862 komt zijn vrijgezelle broer **Jacob Johannes**¹⁴² terug uit Nederlands-Indië en gaat inwonen bij Louis-François. In 1865 koopt Louis-François zijn ouderlijk huis voor een bedrag van 2.800 gulden. Een jaar later, in 1866 wordt hij bevorderd tot commissaris van politie van Maastricht.

Louis-François wordt directeur Gesticht (Godshuis) Calvariëberg¹⁴³.

Louis-François is kennelijk op zoek naar een beter betaalde baan, want medio 1871 solliciteert hij, op het laatste moment, naar de vrijgekomen functie van directeur van het **Gesticht (Godshuis) Calvariëberg**. Dat is in die tijd een ziekenhuis voor 'gewone' patiënten, doch tevens een gesticht voor ouden, gebrekkigen en krankzinnigen.

Het is kennelijk een felbegeerde functie, want er zijn maar liefst 18 kandidaten uit geheel het land, waaronder een stationschef. De kandidatuur van Louis-François leidt tot een felle strijd tussen het **Burgerlijk Ambestuur**, dan nog eigenaar van Calvariëberg en het gemeentebestuur.

Louis-François is zonder meer de favoriet van het gemeentebestuur. Aangezien het gemeentebestuur over de aanstelling van de directeur gaat, wordt Louis-François in die functie benoemd. Die beslissing valt tijdens de gemeenteraadsvergadering van donderdag 17 augustus 1871¹⁴⁴. Louis-François had al eerder, in 1868 een gooi naar deze, functie gedaan, doch was toen niet benoemd. De directeur is, conform een uit 1868 stammende instructie belast met het handhaven van de tucht (!), alsmede afleggen van financiële verantwoording.

Mogelijk per 1 september dat jaar wordt aan Louis-François eervol ontslag¹⁴⁵ verleend als commissaris van politie en treedt hij per die datum in functie bij Calvariëberg. Blijkens een opmerking van een medewerker van het **RHCL**, doorloopt Louis-

¹⁴² **Jacob Johannes Keijzer**, geb. Boxel., 27 november 1824, overl. Uccle bij Brussel, 21 januari 1901 (81). Blijkens keuringsregister Nationale Militie is hij 1,73 m lang en heeft hij blauwe ogen.

Blijkens dit register wonen zijn ouders (Adam en Roaslia) dan (1844) in Sittard.

¹⁴³ **Calvariëberg (Klevarie)**, Maastricht. Bekend onder de nadere aanduidingen *ziekenhuis*, *burgerziekenhuis*, *gasthuis*, *godshuis*, of *gesticht*. Is tussen 1821 en 1950 een algemeen ziekenhuis in het centrum van Maastricht. Van oorsprong nonnenklooster Calvariëberg, in 1628 gesticht door **Elisabeth Strouven**. In 1796 wordt het klooster door de Fransen opgeheven. Het gebouw wordt na vertrek van de Fransen aangekocht door het **Burgerlijk Ambestuur** om er een ziekenhuis in te vestigen. Er kunnen 3 fasen Calvariëberg worden onderscheiden: Calvariëberg I: klooster (1628-1798), Calvariëberg II: (1821-1887) en Calvariëberg III: (1887-1950). In 1821 wordt het voormalige klooster verbouwd tot Godshuis voor 200 armlastige ouderen en gehandicapten. Iets ten zuiden ervan komt dan een ziekenhuis met 100 bedden, beide verbonden met een kapel. Aanvankelijk is dit een instelling van de Armeenzorg. Het wordt als ziekenhuis in 1950 opgevolgd door het elders gebouwde ziekenhuis **Sint-Annadal**. Calvariëberg heet tegenwoordig **Klevarie** en is in gebruik als verpleegtehuis (Zorginstelling **Envida**) .

¹⁴⁴ Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant, 22 augustus 1871.

¹⁴⁵ Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant, 14 september 1871.

François Keijzer een opvallende carrière - zeker in die tijd - voor iemand die niet stamt uit een van oorsprong Maastrichtse familie.

Hij verkoopt zijn woning aan de Korte Looiersstraat voor een bedrag van 4.000 gulden en verhuist per 23 oktober 1871 naar de dienstwoning, gelegen naast Calvariënberg, op het adres Abtstraat 4¹⁴⁶. Ook zijn inwonende broer Jacob Johannes verhuist daar mee naar toe. Als directeur heet hij een jaarsalaris van 1.400 gulden, benevens vrije woning met tuin. De voormalige woning van Louis-François Keijzer wordt omstreeks 2013 tijdelijk in gebruik genomen door **Envida**, de Zorginstelling die **Klevarie** (voorheen Calvariënberg) beheert. Het pand krijgt dan de naam **Van Kleefpaviljoen**, de naam van de arts die in november 1881 geneesheer-chirurg en later geneesheer-directeur bij Calvariënberg wordt. De woning van Van Kleef ligt 3 huizen verder in de Abtstraat, op nummer 10 (thans nummer 14) François-Louis Keijzer en Van Kleef hebben elkaar ongetwijfeld gekend.

Abtstraat nummer 4 te Maastricht, voormalige dienstwoning van de directeur van Calvariënberg. Hier woont Louis-François Keijzer als hij daar directeur is

De Abtstraat is een vrij smalle straat, gelegen tussen Tongersestraat en Calvariestraat/Kommel. De directeurswoning in de Abtstraat ligt naast het gestichtsgedebouw. De woning bestaat heden ten dage nog en telt zowel links als rechts

¹⁴⁶ RHCL, Maastricht, **Truus Wanrooij-Roks**, 2012. Het pand Abtstraat 4 is vanaf 1858 in gebruik als woning van de directeur van Calvariënberg en is thans Rijksmonument.

van de voordeur een tweetal ramen. Het huis is voorzien van een verdieping en is, te oordelen aan de vier kleine vensters op grondhoogte, geheel onderkelderd. De voorgevel is tegenwoordig witgeverfd. Naast de deur prijkt een monumentale gevellantaarn.

Binnentuin Gasthuis Calvariënberg, Maastricht. Ph. van Gulpen, 1849

Abtmanstraat nr.2B, Elisabeth-tehuis. Gebouwd in 1887 als Gasthuis Calvariënberg naar ontwerp van de Antwerpse architecten Bildmeyer en Van Riel. Elcectische stijl. Rijksmonument. Twee huizen links van dit pand staat de voormalige woning van de directeur. Als dit pand wordt gebouwd, is Louis-François Keijzer 2 jaar eerder overleden

Inwonende broer Jacob Johannes vertrekt op zeker moment naar 's-Hertogenbosch, keert weer terug naar Maastricht en gaat daar nu bij een zus inwonen. In 1875 vertrekt hij naar Brussel en keert in 1876, ditmaal gehuwd, terug in Maastricht met zijn vrouw **Rosa**¹⁴⁷. Hij is met haar **in Aix la Chapelle (DE), Aken** getrouwd. Zij gaan wonen in de, niet ver van de Abtstraat gelegen, Brusselsestraat. De Brusselsestraat is een fraaie straat met deels voorname panden, niet ver van het centrum van de stad. Richting centrum splitst de straat zich op zeker moment enerzijds in de Grote Gracht, die uitkomt op de Markt en anderzijds in het Keizer Karelplein, uitmondend op het Vrijthof.

¹⁴⁷ **Rosa Rau**, geb. Rio de Janeiro, Brazilië, 30 september 1834, overl. St. Gilles (BE), 2 mei 1911 (76).

In de periode dat Louis-François Keijzer directeur van Calvariënberg is, wordt **Lambert van Kleef**¹⁴⁸ daar medio 1881 benoemd tot geneesheer-chirurg, en nadien, in 1897, tot geneesheer-directeur. Hij werkt er tot zijn ontslag in 1904. Hij ziet kans het Maastrichtse ziekenhuis een internationale reputatie te bezorgen.

Lambert Theodorus van Kleef,
arts-chirurg, pionier, innovator,
organisator.

Geneesheer-chirurg en geneesheer-
directeur van Calvariënberg te
Maastricht (1881-1904).

Amateur-fotograaf.

Zet Maastrichts ziekenhuis
Calvariënberg internationaal op
de kaart doormaagoperatie in
1881.

Gaat na zijn pensionering terug
naar zijn geboortestad
's Gravenhage, doch wordt na zijn
overlijden op de begraafplaats aan
de Tongeseweg te Maastricht
begraven.

Louis-François Keijzer houdt een familieboek bij waarin hij schrijft over zijn ouders, broers en zusters. Hij vermeldt er de geboortedata van zijn kinderen in, alsmede overgangsrapporten van de middelbare school van enige van zijn kinderen. Ook een beschrijving van hoe kanaries te fokken komt er in voor, alsook een recept voor het

¹⁴⁸ **Lambert Theodorus van Kleef** (R.K.), geb. Den Haag 21 mei 1846, overl. Den Haag 19 februari 1928. Trouwt 1872 te Venlo **Maria Catharina Francisca Hendrika (Cato) van de Loo**. Het echtpaar krijgt 3 kinderen, waarvan alleen één dochter in leven blijft. Arts en chirurg, innovator. Volgt 's-Rijks Kweekschool voor Militaire Geneeskundigen te Utrecht en doet nadien (1873) burgerlijk artsenexamen te Amsterdam. In 1880 gepromoveerd te Heidelberg. Is aanvankelijk officier van gezondheid bij het leger. Nadien huisarts te Venlo. Medio november 1881 wordt hij benoemd tot geneesheer-chirurg bij Calvariënberg te Maastricht. Verwerft internationale reputatie met maag- en buikoperaties (eerste maagoperatie in 1881). Reorganiseert ziekenhuis en lokale geneeskundige armenzorg door het instellen van een polikliniek voor minvermogenden. Uitbreiding ziekenhuis in vorm paviljoens. Initieert verpleegstersopleiding voor de aanwezige religieuzen (zusters onder de Bogen). Wordt in 1897 geneesheer-directeur van Calvariënberg. Pionier op het gebied van röntgenfotografie. Is tevens verdienstelijk amateurfotograaf, pionier autochroom (kleurenfotografie), verzorgt lezingen over fotografie. Neemt in 1904 ontslag, keert terug naar Den Haag en is daar nog actief in allerlei functies. Overlijdt 81 jaar oud en wordt begraven op begraafplaats Tongerseweg te Maastricht. Medio 2016 verschijnt een boek over zijn persoon: *Van Kleef, een man van bijzondere talenten*, Maastricht juni 2016, 276 p. ISBN 9789058420527.

maken van groene zeep. Hij houdt er aantekening in bij inzake de betaling van onderhoudskosten van zijn huis¹⁴⁹.

Namen	1868		1869		1870		
	gewicht	lengte	gewicht	lengte	gewicht	lengte	
Papa	84						Louis Francois geb. Bladel 3 Sep 1817
Mama		1,52					Anna Elisabeth Bibilla Zyr geb. Sittard 10 Oct 1823
Louis	74						Jean Louis geb. te Sittard 18 Mei 1841
Willem	67	1,763					Julius Joseph " " 18 April 1847
Nicolas	52	1,61					Willem Hendrik " " 26 Mei 1849
Roos	50	1,58					Jean Nicolas " " 18 Dec 1850
Maria	50	1,57					Rosalie Catharina Josephina geb. Maestricht 27 Mei 1842
Alexander	30	1,315					Maria Josephina Johanna " " 22 Oct 1854
Isidore	25	1,21					Alexandre Francois " " 21 Oct 1856
Anna	25	1,186					ontleden in dienst 18 Oct 1860
Clara	20	1,067					Jean Isidore " " 16 Aug 1858
Josephine	13	0,84					Anna Paulina Hubertina " " 28 Juny 1860
							Jacoba Johanna Clara " " 18 Sept 1862
							Maria Constance Eugenie " " 16 Nov 1864
							ontleden 10 Oct 1864
							Maria Antoinette Josephine " " 6 Febr 1866
							Louis Eugene " " 18 Mei 1868

Staatje met gegevens inzake gewicht en lengte van Louis-François en Anne Keyzer en zijn gezin. Het staatje wordt kennelijk in 1868 opgemaakt en voor het eerst (en laatst) ingevuld. Hoewel hier niet ingevuld, weten we uit een andere bron dat Louis-François 1,79 m lang is. Zijn vrouw Anne meet slechts 1,55 m (vermeld wordt zelfs 1,552). Zoon Isidore is dan zo'n tien jaar oud, weegt 25 kilo en is 1,21 m lang. Hij zal, eenmaal uitgegroeid 1.63m groot zijn

¹⁴⁹ Bron: boek van Louis-François Keijzer, in bezit van A.J.M. Keijzer, geb. 1924, Eindhoven.

Louis-François Keijzer overlijdt, op 64-jarige leeftijd, op zondag 31 mei 1885.

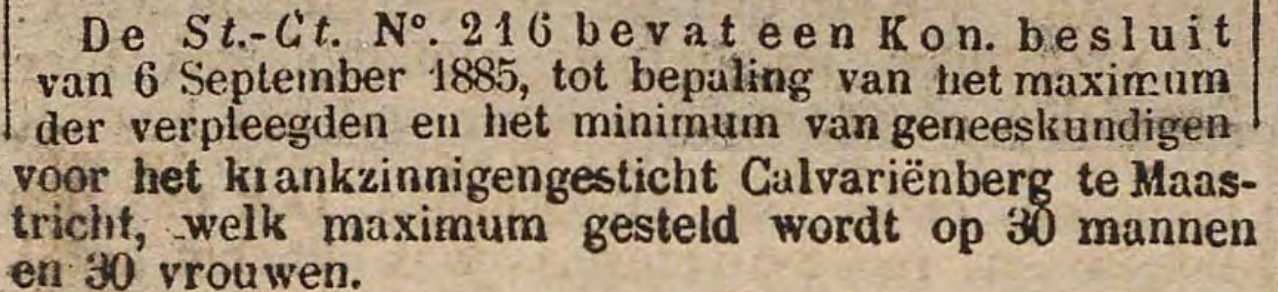
Dat zijn functie - nog steeds - erg gewild is moge blijken uit onderstaande advertentie.

Kenmerkend voor de tegenwoordige maatschappelijke toestanden mogen het aantal en de hoedanigheden der sollicitanten genoemd worden, die naar de betrekking dingen van Directeur van het gesticht Calvariënberg te Maastricht. Het baantje behoort niet tot de gemakkelijkste en geeft f 1400 en vrije woning.

Het burgerlijk armbestuur te Maastricht zit, volgens het *Venl. Wkbl.*, in de uiterste verlegenheid, niet omdat er zich te weinig, maar omdat er zich te veel sollicitanten hebben aangemeld. Er zijn in het geheel 138; later steeg dat getal tot 150. Van de 138 eerste zijn: onderwijzers 28, officieren en ambtenaren uit Oost-Indië 16, zeeofficieren 3, officieren van 't Nederl. leger 4, comptabelen en uit administratie 28, verschillende betrekkingen 20, zonder antecedenten 34.

Functie directeur Calvariënberg blijkt onverminderd erg in trek. Nieuwe Tilburgsche Courant 3 september 1885

Het leven gaat door. Enige maanden na het overlijden van Adam wordt bij koninklijk besluit het maximum aantal patiënten voor krankzinnigengesticht Calvariënberg vastgesteld.

De St.-Ct. N°. 216 bevat een Kon. besluit van 6 September 1885, tot bepaling van het maximum der verpleegden en het minimum van geneeskundigen voor het krankzinnigengesticht Calvariënberg te Maastricht, welk maximum gesteld wordt op 30 mannen en 30 vrouwen.

Het Nieuws van den Dag 15 september 1885

De opvolger van Louis-François Keijzer als directeur van Calvariënberg wordt vier en een halve maand na het overlijden van Keijzer bekend: de heer A. Jelinger uit Valkenburg.

De gemeenteraad van Maastricht heeft benoemd tot directeur van het gesticht Calvariënberg (ziekenhuis, enz.) den Heer A. Jelinger, te Valkenburg.

Het Nieuws van den Dag van 14 oktober 1885

Jean Isidore (Isidore) Keijzer (1858-1940)

Isidore¹⁵⁰, zoon van Louis-François en Anna Keijzer-Zyr krijgt, als gevolg van een ongeluk een bijl in zijn been. Hierdoor is hij maar liefst twee jaar aan huis gekluisterd, kan niet lopen en daarom ook geen school bezoeken. Zijn broers en zussen vertellen hem na afloop van een schooldag was ze hebben geleerd en aldus poogt Isidore zijn schoolachterstand beperkt te houden. Dankzij zijn heldere verstand lukt dat wonderwel en, eenmaal genezen, is hij snel weer helemaal bij op school. Na zijn middelbare school gaat hij farmacie¹⁵¹ studeren, waarschijnlijk te Leiden. Hij slaagt, halverwege 1884, het jaar vóór het overlijden van zijn vader, voor zijn examen.

¹⁵⁰ Jan Isidoor (Jean Isidore op overlijdensbericht) (roepnaam Isidore) Keijzer, geb Maastricht, 16 augustus 1858, overl. Tilburg, 30 juni 1940 (81).

¹⁵¹ RHCL, Maastricht Truus Wanrooij-Roks / Algemeen Handelsblad, 22 juni 1884.

Jean Isidore (Isidore) Keijzer (1858-1940)
omstreeks 1930

Van Isidore weten we dat hij wegens een verstijfde knie is afgekeurd voor de militie (dienstplicht) en een lengte heeft van 1,63 m. Als zijn vader in 1885 op zijn sterfbed ligt, keert Jan terug vanuit Leiden naar huis om voor zijn zieke vader te zorgen. Louis-François overlijdt, in de leeftijd van 65 jaar, op zondag 31 mei 1885. Isidore verzorgt de aangifte van het overlijden van zijn vader bij de burgerlijk stand op het Maastrichtse stadhuis.

Het bidprentje van Louis-François is in het Frans gesteld, de taal die in die tijd bij beter gesitueerden nog usance is. Hij wordt daar vermeld als *Directeur des Hospices Civils*¹⁵² à Maastricht.

Het is ook zijn zoon Isidore die in 1888 voor dertig jaar grafrechten betaald voor het graf van zijn vader. Vreemd is het te constateren dat Anne, de vrouw van Louis-François rond diens overlijden, samen met haar jongste dochter in Tilburg verblijft. Tevens is het vreemd te constateren dat Anne na het overlijden van haar man nog wordt geconfronteerd met een schuld van 273 gulden...

Op zaterdag 19 september 1885 verlaat **Anne Keijzer-Zyr** met 2 van haar kinderen Maastricht en gaat in Tilburg wonen.

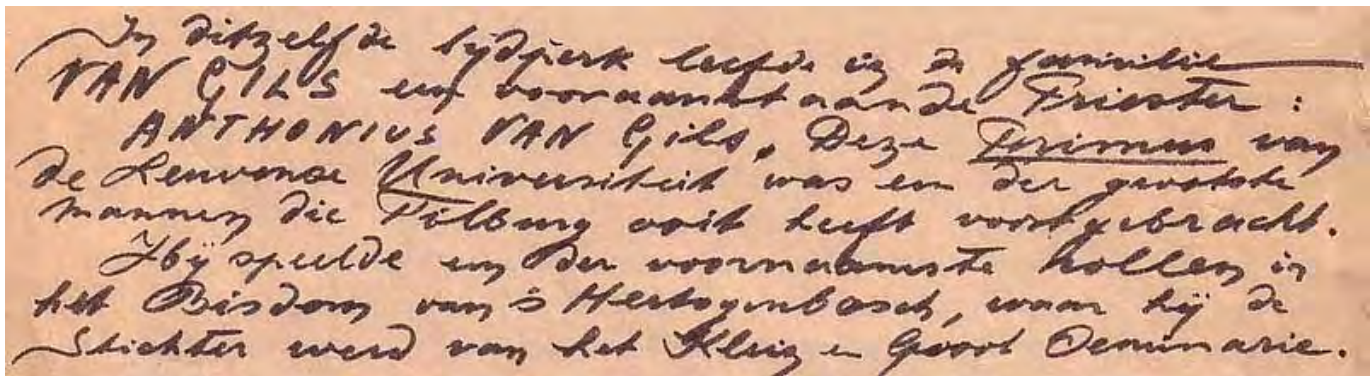
¹⁵² **Hospices civils**: burgerlijke godshuizen: zorg voor armen, zieken, behoeftigen.

Isidore trouwt op 11 juli 1890 te Huisseling en Neerloon¹⁵³ met **Constance van Gils**¹⁵⁴ en vestigt zich in Tilburg als apotheker. Daar wordt ook hun dochter **Hakkie**¹⁵⁵ geboren, die de moeder van **Joost Prinsen** zal worden. Het is Joost die zijn roots terug naar Adam Keijzer volgt in de, aan het begin van dit verhaal vermelde, tv-uitzending van het televisieprogramma **Verborgen Verleden**.

Een ander kind van Isidore en Constance, zoon **Louis Marie Joseph (Louis) Keijzer**, is de grootvader¹⁵⁶ die in 1966 in Jagershorst in Leende een familiereünie organiseert en er een speech houdt, waarvan de tekst bewaard is gebleven.

Familie Van Gils

In het begin van dit artikel wordt enige malen geciteerd uit een toespraak, gehouden tijdens een familiereünie in 1966. Dat doen we hier andermaal, omdat in die toespraak ook wordt gerefereerd aan een andere, bekende telg uit de familie **Van Gils**.

*Stukje tekst uit de rede, uitgesproken tijdens een familiereünie van een tak van de familie Keijzer in 1966. Hier is sprake van Antonius 'primus' Van Gils. Deze Antonius de zoon van de betovergrootouders van **Constance van Gils** die in het huwelijk treedt met **Isidore Keijzer**.*

Het betreft **Antonius van Gils**, die reeds in het kort werd geïntroduceerd in de beschrijving van de Boxtelse periode van Adam Keijzer. Van Gils studeert in Leuven. Bij **Pedagogie Het Varken** volgt hij lessen wijsbegeerte, waarin hij op 10 augustus 1779 als eerste van zijn klas slaagt. Hieraan dankt hij zijn bijnaam *primus*. Daarna vangt hij aan met zijn studie theologie. In 1783 wordt hij priester gewijd. Hij is, onder meer, professor in de theologie, kapelaan op diverse plaatsen - waaronder te Bostel - en krijgt op zeker moment de opdracht om ten behoeve van het Bossche

¹⁵³ Huisseling en Neerloon tot 1923 een zelfstandige gemeente. Vanaf 1923 samen met enige ander dorpen opgenomen in de Gemeente Ravenstein.

¹⁵⁴ **Constantia Maria Joesphina (Constance) van Gils**, geb. Tilburg, 16 mei 1853 ,overl. Tilburg, 18 oktober 1934 (71). Constance is dochter van **Johannes van Gils** en **Maria Josepha van Gils-Kuijpers**. **Antonius (primus) van Gils** is de zoon van de betovergrootouders van **Constance van Gils**.

¹⁵⁵ **Johanna Maria Eugenie (Hakkie) Keijzer**, geb. Tilburg, 28 oktober 1892, overl. te ... op ... 19...

¹⁵⁶ Grootvader van o.a. **Bee (Madeleine) Keyzer**.

vicariaat een seminarie op te richten.

In de periode dat Adam commandant van de Boxtelse Brigade Koninklijke Marechaussee is, is Van Gils president van het seminarie dat gevestigd is in kasteel **Nieuw Herlaar** in de buurtschap **Halder** te Sint-Michielsgestel. In 1797 verblijft Van Gils tussen 8 en 23 december als kapelaan te Boxtel, waar hij deken **Du Messie** assisteert. In die korte tijd leert hij in Boxtel veel mensen kennen, waarvan hij met een deel ervan een vriendschappelijke band ontwikkelt, die ook na zijn vertrek uit Boxtel, blijft bestaan. Hij keert regelmatig terug naar Boxtel, waar hij assisteert bij kerkelijke plechtigheden en zijn vrienden bezoekt.

Tot zijn Boxtelse vriendenkring behoren de kapelaans **P. Schoenmakers, J. van den heuvel**, de dames **Annemieke van de Ven** (handelt in textiel, waaronder altaarlinnen en ook in wijn), **Van Gorkum, Kemps, Barbara Tybosch**; de moeder van **Antonius van Alphen**,¹⁵⁷ woonachtig aan de Burgakker, waar ook haar zoon **Antonius** werd geboren, die op dat moment priester is en de functie van Apostolisch Vicaris¹⁵⁸ vervult. Antonius van Gils heeft regelmatig contact met de vicaris.

Ook **Govert Jacobus Bles**¹⁵⁹ maakt deel van uit van de kennissenkring. Deze laatste is een neef van **Van Gils** en tevens afkomstig uit Tilburg, stammend uit een Nederduits Gereformeerde regentenfamilie aldaar. In Tilburg herinnert sinds 1983 de straatnaam **Bleshof** nog aan die naam. Bles fungeert een tijdlang als procuratiehouder van de koffieplantage **Nieuw Mocha** in Suriname, eigendom van zijn ouders. Onderdeel van dit bezit vormen op zeker moment 155 slaven. Govert volgt begin februari 1790 - Adam Keijzer wordt dat jaar 5 jaar oud - zijn vader **Cornelis Bles** in Boxtel op als rentmeester van kasteel Stapelen c.a. Tevens wordt hij in Boxtel notaris en gemeentesecretaris, dan nog verenigbare functies.

Op 22 juli 1808 krijgt Antonius van Gils bezoek van zijn neef Govert Jacobus Bles. Bles komt Van Gils vragen in Boxtel deken Du Messie, die bejaard is en sukkel met zijn gezondheid, op te volgen. Bles doet zijn verzoek in de mening dat de heer van Boxtel, namens wie hij als rentmeester handelt, nog in het bezit is van het **jus patronatus**¹⁶⁰.

Van Gils weigert, na overleg met zijn superieur **Antonius van Alphen**, echter en blijft president van **het Seminarie Nieuw Herlaar**. Hij blijft die functie vervullen tot aan zijn dood in 1834. Het seminarie wordt in 1839 verplaatst naar Haaren (**Haarendael**).

¹⁵⁷ **Antonius van Alphen**, geb. Boxtel, 16-5-1748, overl. Schijndel, 1-5-1831. Studeert theologie te Leuven, wordt in 1777 aangesteld als kapelaan in Boxtel. Vanaf 1790 is hij als apostolisch vicaris verantwoordelijk voor de kerkprovincie 's-Hertogenbosch (vanaf 1853 is dit weer het Bisdom 's-Hertogenbosch) Wordt tot 2 maal toe door **Napoleon** te Vincennes bij Parijs gevangengezet.

¹⁵⁸ **Piet Dorenbosch**: de Boxtelse St.-Petrus, boek II (1986), p. 29-31.

¹⁵⁹ **Govert Jacobus Bles**, geb. Tilburg, 31-1-1762, overl. Boxtel, 14-9-1826, Nederduits Gereformeerd.

¹⁶⁰ Jus patronatus: rooms-katholieke kerk: het recht om een persoon voor te dragen voor benoeming in een geestelijk ambt. De facto afgeschaft in Nederland met de komst van de Bataafse Republiek.

**Antonius (*primus*) van Gils
(1758-1834)**

*geboren te Tilburg op 29 juli 1758
als zoon van Jan batiste van Gils
en Johanna Bruers*

*Zijn belangrijkste opdracht was
om een seminarie ten behoeve
van het vicariaat 's-
Hertogenbosch op te zetten en er
leiding aan te geven.*

Jongste kind van Adam en Rosalia

Het jongste kind van Adam en Rosalia, de in Maastricht geboren **Johanna Geertruida**¹⁶¹ vertrekt op enig moment naar Nederlands Oost-Indië en trouwt daar. Haar man komt te overlijden en ze treedt één jaar later andermaal in het huwelijk. Uit haar eerste huwelijk heeft ze een dochter: **Maria Gozewina Johanna Rovekamp**. Zij belanden eveneens in Maastricht en drijven daar een souvenirwinkeltje. Het tijdstip dat zij in Maastricht arriveren moet in ieder geval zijn gelegen na 27 juli 1881, de datum dat Johanna Geertruida in Nederlands Oost-Indië voor de tweede keer in het huwelijk treedt.

Louis-Eugène Keijzer (1868-....)

Een andere zoon van Louis-François Keijzer en Anna Keijzer-Zyr is **Louis Eugène Keijzer**.

Ook hij wordt apotheker en trouwt een **Van Gils**. Het is waarschijnlijk een nicht van de vrouw (Constance Keijzer-van Gils) van zijn broer Isidore. Louis Eugène, apotheker te Oosterhout trouwt te Breda op 3 september 1895 met de dan 23-jarige **Augusta Maria Catharina van Gils**.

¹⁶¹ **Johanna Geertruida Keijzer**, geb. Maastricht 24 juni 1836, overl. Terborg, 26 juli 1921 (85). Trouwt (1) te Batavia NOI, 28 april 1870 **Karel Adrianus Rovekamp**. Trouwt (2) te Pangkalpinang NOI, 27 juli 1881 **Charles Louis Gerrits**. Kind uit huwelijk 1: **Maria Gozewina Johanna Rovekamp**, geb. Batavia, 6 december 1873, overl.

N° 123

In het jaar een duizend acht honderd vijf en negentig, den Seven
der maand September zijn voor ons, _____
Ambtenaar van den burgerlijken stand der gemeente
Breda, ten gemeentehuize in het openbaar verschenen, ten einde hun voorgenomen huwelijk
te voltrekken.

Louis-Eugène-Keijzer

oud zeven en twintig jaren, geboren te Maaricht
den achtentiensten der maand Mai een duizend acht
honderd acht en zestig van beroep Apotheker
wonende te Oosterhout.

meenderjarige zoon van rijden Louis Francois Keijzer,
en van Anna Elisabeth Sibilla Zijk,
zonder beroep, zijne echtgenoot, wonende te
Antwerpen.

En

Augusta Maria Catharina van Gils

oud drie en twintig jaren, geboren te Gillberg
den twee en twintigsten der maand Augustus een duizend acht
honderd twee en zekentig van beroep zonder,
wonende alhier.

meenderjarige dochter van Adriaan Jacobus van
Gils, Particulier, wonende alhier, en van
alhier zijne huisvrouw Cornelia Petronella
Antonina de Haan.

De afkondigingen hebben zonder stuiting plaats gehad op Zondagen den achtentiensten
en vijfen twintigsten Augustus vijs jaars, alhier
en te Oosterhout.

De aanstaande echtgenooten hebben aan ons overgelegd: _____

Het bij de wet gevorderde bewijs, dat de bruidegom aan zijne verplichting ten aanzien
der Nationale Militie voldaan heeft. _____

De geboorte-acte van ieder der aanstaande echtgenooten. _____

De vervolg acte van de moeder der bruid
het bewijs van getuime huwelijks afkondigingen
te Oosterhout en te vervolg acte van den vader van
de bruidagood.

De moeder van den bruidegom en de vader der bruid
hier tegesamen alhier hebben verstaan tot het
huwelijk hunner toestemming te geven. _____

Akte nr. 123 Gemeente Breda inzake huwelijk Louis-Eugène Augusta Maria
Catharina van Gils

* **Graf Rosalia Keijzer-Ekkert**

Het graf van Rosalia bestaat nog en is gelegen op de **Algemene Begraafplaats**¹⁶² aan de Tongerenseweg nummer 292 in Maastricht.

Deze begraafplaats ligt, als Rosalia Keijzer er in 1855 wordt begraven, een heel eind buiten de bebouwde kom van de stad Maastricht. Waarom dáár een begraafplaats en waarom een 'algemene' begraafplaats?

Ontwikkeling inzake het begraven in Nederland

Nederland heeft een heel lange traditie van het begraven van overledenen in kerken, alsmede op, rond kerken gelegen, kerkhoven, ook in dichtbevolkte stadsgebieden.

Van oudsher is het gewoonte om kerkprelaten, predikanten en aanzienlijke burgers in de kerk zelf te begraven. Deze gewoonte is onderdeel van de rooms-katholieke religie, doch wordt, met de komst van **Reformatie** ook door protestantse kerk overgenomen, zij het dat een protestantse begrafenis in die tijd kaal afsteekt ten opzichte van een rooms-katholieke.

Armen worden aanvankelijk zelfs niet in een doodskist, doch gewikkeld in een mat of (linnen) zak buiten in een massagraf begraven. Later gebruikt men voor deze categorie een lijkstap met wegklapbare bodem. Men laat de kist zakken en nadat de familie het kerkhof heeft verlaten, klapt men de bodem open en het lijk valt in een kuil, wordt toegedekt met een laag kalk. Pas als de kuil vol is, wordt deze afgedekt met een laag zand. Dat gebeurt zelfs met de doodarm gestorven, componist **Wolfgang Amadeus Mozart** in 1791, het jaar waarin Adam Keijzer 6 jaar oud is.

Kerkhoven zijn in vroeger tijden veelal niet met een haag of hek omringd. Het komt dan ook geregeld voor dat dieren, waaronder honden of varkens de grond van een kerkhof omwoelen en daarbij op stoffelijke resten stuiten... Zo er al regels zijn over de vereiste, minimale diepte van een graf, worden deze regelmatig overtreden.

Reeds in 1566 wordt in Schotland het begraven in kerken verboden, in Oostenrijk gebeurt dat in 1715 en in grote delen van Frankrijk in 1775, terwijl **Napoleon** het in 1804 in Frankrijk en alle veroverde gebieden verbiedt. Nederland reageert daar nadien van regeringswege laat op. Wel zijn er diverse particuliere initiatieven, die de weg wijzen.

Zo is daar dominee **Petrus Plancius**¹⁶³, die, als hij in 1622 overlijdt, op zijn wens wordt begraven op het kerkhof van de **Zuiderkerk** te Amsterdam, in plaats van op een prominente plaats in de kerk zelf.

Ook rechtsgeleerde en staatsraad **Abraham Perrenot**¹⁶⁴ is die mening toegedaan. Zijn motto is:

Mijne rottende overblijfselen moeten verre van de stad liggen. Daar ik levend

¹⁶² Tegenwoordig Gemeentelijke Begraafplaats genoemd.

¹⁶³ **Petrus Platevoet** (lat. **Plancius**), Dranouter, 1552, Amsterdam 15 mei 1622. Mede-vertaler van de Statenbijbel. Wenst om hygiënische redenen niet in een kerk worden begraven.

¹⁶⁴ **Abraham Perrenot**, geb. Neuchâtel, 1726, overl. 's-Gravenhage 10 juli 1784. Zwitsers rechtsgeleerde. Studeert rechten in Utrecht en blijft in de Republiek wonen. Promoveert in 1748 op *Over het verbod in de stad en in kerken te begraven*. Is onder meer rentmeester voor stadhouder **Willem V** voor diens domein te Culemborg.

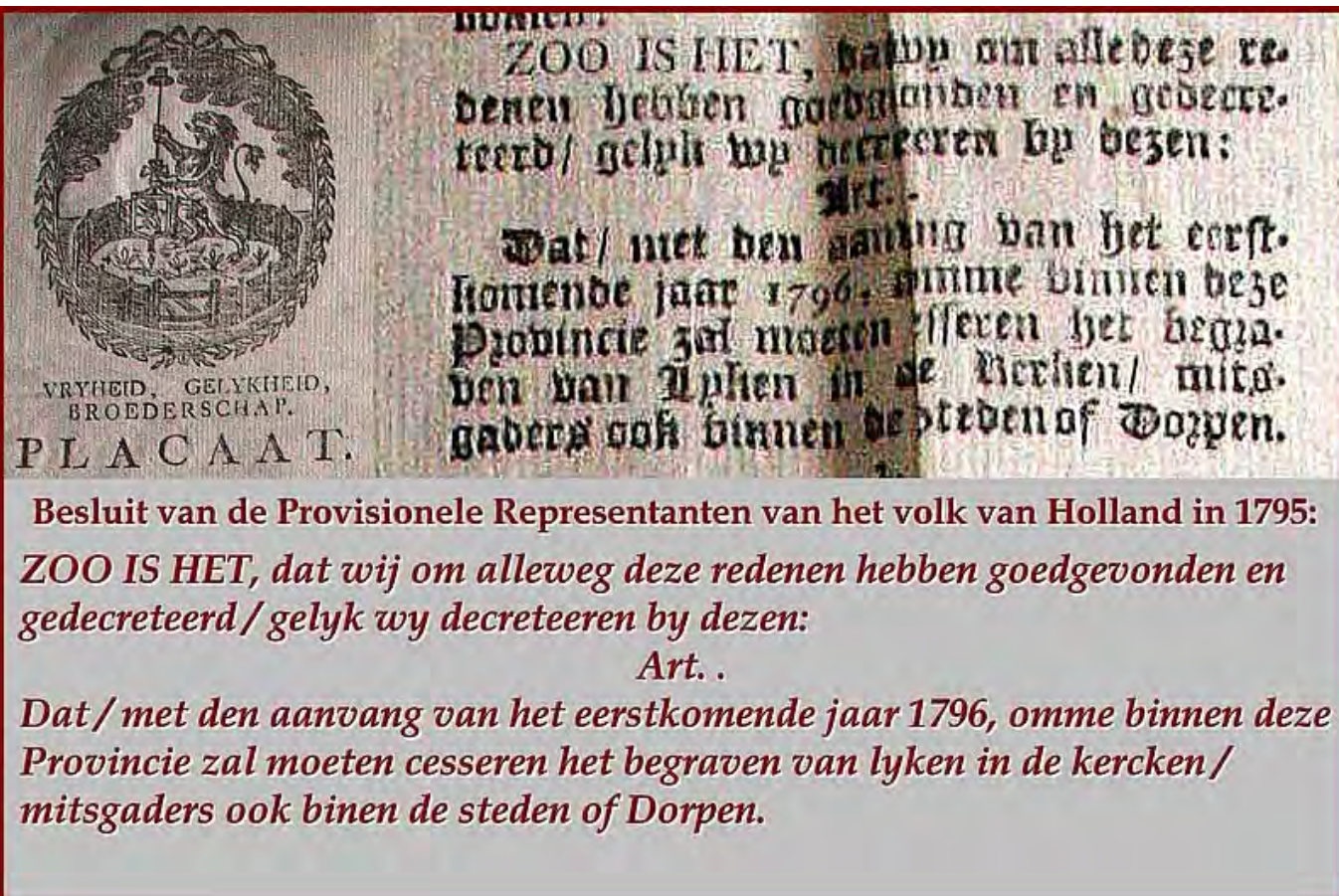
vermeed iemand te benadelen, wens ik zulks ook na mijn dood niet te doen.

Hij sticht in 1787 te Scheveningen begraafplaats **Ter Navolging**, thans de oudste, en tevens een van de schaarse particuliere begraafplaatsen in Nederland. In Tiel zien we hetzelfde gebeuren door patriot mr. **J.D. van Leeuwen**¹⁶⁵, die in 1786 een, buiten de stad gelegen, begraafplaats opricht eveneens met de naam **Ter Navolging**.

Genoemde begraafplaatsen te Scheveningen en Tiel bestaan nog steeds, zij het dat stadsuitbreidingen de ligging in het buitengebied door de loop der jaren hebben tenietgedaan. In de aanloop van de totstandkoming van de **Bataafse Republiek** komt ook dit onderwerp aan bod.

Het begraven in kerken is een onhygiënisch toestand. Door het steeds openbreken van de tegelvloer en het verzakken van de eronder aanwezige begraven stoffelijke resten, stijgen kwalijke dampen op. Vóór een begrafenis met kerkdienst, heeft de doodgraver tijdig tevoren de kerkvloer opengemaakt en ergens tussen de reeds aanwezige kisten, zo goed en zo kwaad als mogelijk een nieuw graf gedolven. Zeker in de zomer is de atmosfeer in de kerk hierdoor verstikkend, waardoor het geregeld voorkomt dat er mensen flauwvallen. Kerkbesturen zelf zien meestal zelf weinig in een verbod om begraven in een kerk: voor hen is het een belangrijke inkomstenpost.

¹⁶⁵ **Mr. Johannes Diederik van Leeuwen**, geb. Tiel, 26 februari 1737, overl. Tiel, 8 maart 1817. Patriot, jurist en politicus. o.a. advocaat en gemeentesecretaris van Tiel, lid Nationale Vergadering. Neemt in 1786 deel aan prijsvraag van het **Zeeuws Genootschap der Wetenschappen** inzake de vraag wat de beste oplossing is voor het probleem van het begraven in kerken. Hij wint er de gouden medaille mee. Oprichter begraafplaats **Ter Navolging** (1785) aan de Lingedijk te Tiel.

Kort voordat de gekozen representanten van het **Bataafsche Volk** worden opgenomen in de **Nationale Vergadering** (voorloper Tweede Kamer), zijn er in de diverse gewesten **provisionele representanten** (patriotten) actief met als doel door beleid hun denkbeelden in de praktijk vorm te geven. Daartoe behoort ook het verbod op het begraven in kerken en kerkhoven in dorp of stad. In het gewest Holland gaat dat verbod in per 1 januari 1796. Adam is dan een opgroeiende jongen van elf jaar oud. Gemeenten met een inwonertal van meer dan 1.000 worden verplicht om buiten de bebouwde kom een algemene (= gemeentelijke) begraafplaats in te richten. Dat worden algemene begraafplaatsen, doch het is ook mogelijk om een bijzondere begraafplaats aan te leggen: dit kan gebeuren door een privépersoon, doch ook door een rechtspersoon, een vereniging, stichting, bijvoorbeeld een geloofsgemeenschap vertegenwoordigend.

Tijdens de inlijving van ons land bij het **Eerste Franse Keizerrijk** blijft het verbod van kracht. Soeverein vorst **Willem** schort, bij koninklijk besluit van 24 december 1813, dit verbod weer tijdelijk op.

Eindelijk wordt, per 1 januari 1829, het begraven in kerken verboden, doch er blijven uitzonderingen mogelijk. Zo kan het gebeuren dat pas in 1865 voor de laatste maal in Nederland in een kerk wordt begraven. Dat is zes jaar na het overlijden van Adam Keijzer.

In eerdere regelgeving is dus onder meer al bepaald dat nieuwe algemene begraafplaatsen moesten worden aangelegd. Hier zien we dat elke geloofsgenootschap toch hun eigen overleden 'bijeën' wenst te houden. Met andere woorden: elke geloofsgemeenschap (protestant, katholiek, joods) wil een eigen deel op de begraafplaats. Die wens wordt ook toegestaan en later in de wet opgenomen.

Overigens wordt in die beginperiode van wetgeving op dit gebied wel eens 'overgereageerd'. Zo wordt aanvankelijk nog wel eens besloten om bepaalde, in de stad of dorp liggende kerkhoven te sluiten. Later wordt dit weer teruggedraaid, onder voorwaarde dat, voorzover niet reeds aanwezig, het terrein moet zijn voorzien van een deugdelijke omheining met een afsluitbare toegangspoort.

1869: Wet betrekkelijk het begraven van lijken, de begraafplaatsen en begrafenisrechten

In 1869 krijgt Nederland op dit gebied een nieuwe wet op dit gebied.

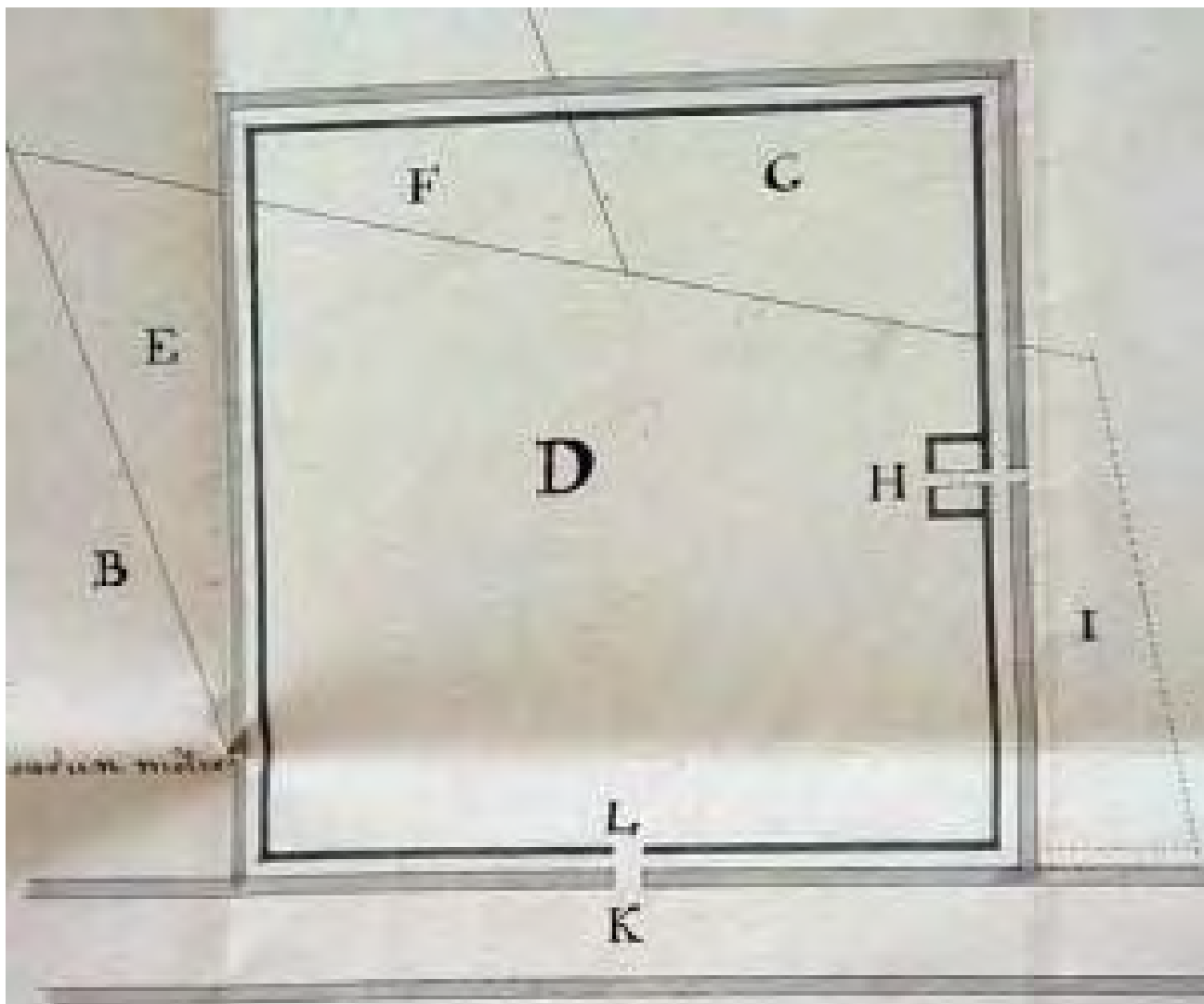
hoofdpunten uit deze wet

- handhaven openbare orde
- bescherming volksgezondheid
- invoering doodschouw en maatregelen tegen het schijndood begraven worden: de overledenen mag pas worden begraven, tenminste 36 uur na het tijdstip van overlijden, doch moet uiterlijk op de vijfde dag na het overlijden geschieden.
- begraafplaatsen moeten zijn voorzien van een deugdelijke schutting of haag van tenminste 2 meter hoogte en gelegen zijn op minstens 50 meter van de bebouwde kom.
- de wet verbiedt cremeren, doch stelt op overtreden geen sanctie.

Als men de handelingen van de Tweede Kamer ten aanzien van de totstandkoming van deze wet naleest, ontdekt men hoe vaak er gesproken wordt over het **schijndood** begraven worden en de bestaande angst daarvoor in die tijd.

In navolgende jaren wordt de wet regelmatig aangepast, of komt er zelfs een nieuwe wet op dit gebied. Zo wordt in 1955 (**Wet op de lijkbezorging**) crematie voortaan toegestaan, iets wat dan reeds jaren bestaat, doch de facto illegaal is.

Het in veel gevallen aanbrenge van een grafteken (bijvoorbeeld kruis of zerk) is iets dat vanaf het begin van de 19e eeuw steeds algemener zwang komt. Zelfs als de begravene te arm is om een eigen grafteken te krijgen, plaatsen beheerders van begraafplaatsen vaak een bordje of kleine steen met een nummer, teneinde een deugdelijke administratie te kunnen voeren, doch tevens om de plek als graf te herkennen. Zelfs als er geen grafteken komt, wordt, na het dichten van de grafkuil, een bed van zand op het verse graf geplaatst. Door inklinken van de grond verdwijnt deze verhoging na verloop vanzelf en is de plek, zonder verdere markering, niet meer als graf herkenbaar.

Ontwerp uit 1809 voor de begraafplaats aan de Tongerseweg in Maastricht. Onderzijde kaartje (K) is de Tongerseweg. De letter L betreft de hoedingang en de letter H is de locatie van de doodgraverswoning.

Nieuwe algemene begraafplaats in Maastricht

Zo wordt in Maastricht halverwege het jaar 1805 vastgesteld dat de huidige mogelijkheden om te begraven niet langer voldoen en wordt besloten dat er een nieuwe, algemene, begraafplaats moet komen: dus voor alle gezindten, alsmede ongelovigen. Er zijn diverse opties. De gemeente besluit uiteindelijk om een perceel grond aan te kopen, gelegen aan de, in 1804 aangelegde, steenweg naar de oude stad **Tongeren** in Belgisch Limburg. Die weg krijgt op Belgisch grondgebied de naam **Maastrichtersteenweg**. De begraafplaats wordt een perceel van 100 bij 100 meter afgesloten door een gracht alsook een muur. Tevens komt er een woning voor de doodgraver. De ingang komt aan de zijde van de **Tongerseweg**. De eerste begrafenis vindt plaats op 14 februari 1812¹⁶⁶.

¹⁶⁶ Op vrijdag 14 februari 1812 vindt de begrafenis plaats van **Catharina Willems-Zeekaf**. Een obelisk, geplaatst bij de ingang van de begraafplaats herinnert nog aan deze eerste begrafenis.

Kort ervoor, op 27 januari, is de begraafplaats gewijd door de pastoor van de **Sint-Servaaskerk**. We zien hier een verschuiving in tolerantie.

De rooms-katholieke leer schrijft voor dat katholieken in gewijde aarde moeten worden begraven. Toen katholieken nog op kerkhoven (bij de kerk) werden begraven, of zelfs in de kerk, was dat geen probleem: er werden uitsluitend gedoopte katholieke begraven. Andersgelovigen, ongelovigen, ja zelfs doodgeboren (dus ongedoopte) katholieke kinderen mochten er niet ter aarde worden besteld. Nu er katholieken op een algemene begraafplaats moeten worden begraven, kan de katholieke geestelijkheid, hoewel men de begraafplaats speciaal voor katholieke overledenen heeft gewijd, niet langer eisen dat er geen niet-katholieken worden begraven. Nadien wordt de begraafplaats nog enige malen uitgebreid. Het complex is rijksmonument.

Vreemd is het dat Adam zelf niet ook in hetzelfde graf is begraven. Althans de op het graf van Rosalia aanwezige steen vermeldt daar niets over. Het is derhalve nog een raadsel waar Adam zelf werd begraven en of zijn graf thans nog bestaat...

1860: Maastricht schrijft historie ten aanzien van rechtspleging

Adam maakt het net niet meer mee, maar ruim één jaar na zijn overlijden heeft Maastricht de twijfelachtige eer om toneel te zijn van de laatste openbare terechtstelling van een, door een burgerlijke rechtbank ter dood veroordeelde in Nederland.

De 27-jarige **Johannes Nathan** uit Broeksittard¹⁶⁷ is, wegens moord op zijn schoonmoeder ter dood veroordeeld. Zijn verzoek om gratie wordt verworpen. Het vonnis moet derhalve worden uitgevoerd, doch Maastricht heeft geen eigen schavot en galg meer. Die stellage moet helemaal uit Amsterdam overkomen en wordt per boot naar Maastricht vervoerd op opgesteld op de Markt, vóór het stadhuis.

Woensdag 31 oktober 1860 bestijgt **Nathan** het schavot en om 10.00 uur laat scherprechter **Dirk Jansen**¹⁶⁸ het valluik kantelen. Hierdoor valt Nathan een berekende afstand waardoor zijn nekwervel breekt en hij in korte tijd overlijdt. Na het voltrekken van het vonnis moet zijn lichaam nog gedurende één uur blijven hangen. Nog diezelfde dag worden galg en schavot weer afgebroken. Daarbij komt ene **Johan van der Kleij** ten val en moet meer dan veertien dagen in ziekenhuis **Calvariënberg** verblijven. Bij een andere executie, twee jaar eerder, gebeurde iets soortgelijks...

De Gemeente Maastricht betaalt een bedrag van 7 en een halve gulden voor vervoer van het stoffelijk overschot van **Nathan** naar de algemene begraafplaats aan de Tongersestraat, waar hij wordt begraven.

¹⁶⁷ Kerkdorp ten oosten van **Sittard**, tegen de Duitse grens. Zelfstandig tussen 1817-1942, Maakt tegenwoordig deel uit van de Gemeente **Sittard-Geleen**.

¹⁶⁸ **Dirk Jansen**: telg uit een geslacht van scherprechters uit Amsterdam, is tevens laarzenmaker. Op het moment van de laatste openbare executie in Maastricht is hij de enige scherprechter in het land.

In 1870 verdwijnt de doodstraf, na een debat van zeven dagen in Tweede en Eerste Kamer uit het gewone strafrecht. In 1983 wijzigt de grondwet in die zin dat in Nederland in vreedstijd en in oorlogstijd de doodstraf niet meer kan worden opgelegd. Als Adam Keijzer geboren wordt, bestaat de **pijnbank**¹⁶⁹ nog.

Na zijn overlijden in 1859 duurt het nog vier jaar voordat Nederland - per 1 juli 1863 - als een van de laatste Europese landen, de slavernij afschaft¹⁷⁰.

In de tekst van dit artikel zijn, voor wat betreft de voor- en familienamen van de familie Keijzer de schrijfwijze aangehouden zoals opgenomen in de parenteel van **Yvonne-Brigitta Adriaanse-Schmeink**. In enige gevallen is de (vermoedelijke) roepnaam o.a. ontleend aan de schrijfwijze van de voornaam op het bidprentje.

Kleurenfoto's: **Ruud van Nooijen, Toon Keijzer** en onbekend.

Literatuur/bronnen / met veel dank aan:

- **Bee (Madeleine) Keyzer**
- **Christ van Eekelen: Koninklijke Marechaussee Brigade Boxtel**, Heemkundekring Boxtel, 2009, alsmede aanvullende informatie.
- **Harry van Halteren**, Spijkenusse.
- **Toon Keijzer, Geldrop-Mierlo**
- **RHCL**, Maastricht, **Truus Wanrooij-Roks**, 2012.
- **W. Walthuis**, brigade-generaal der infanterie b.d.: *De Tiendaagse Veldtocht, 1 tot 12 augustus 1831, een relativering na anderhalve eeuw*
- website algemene begraafplaats Tongerseweg Maastricht
- **Drs. H. Roozenbeek: 200 Jaar Koninklijke Marechaussee in vogelvlucht** (dec. 2014, Militaire Spectator, themanummer)
- **Yvonne Brigitta Adriaanse-Schmeink** (parenteel Keijzer)
- website www.marechausseesporen.nl
- website www.mestreechtersterke.nl
- *Vrijgevochtens stad, Leuven en de Revolutie 1830-1831*, **Mark Derez, Veronique Vandekerchove, Piet Veldeman, Tom Verschaffel**, 2006, Uitgeverij Peeters, Leuven, ISBN 10 90-429-1772-5.

¹⁶⁹ De pijnbank wordt in ons land (dan **Bataafsche Republiek** geheten) afgeschaft in artikel 36 van de **Staatsregeling van 1798** (grondwet).

¹⁷⁰ Afschaffen slavernij in Nederland: Het besluit hiertoe wordt reeds in 1848 genomen, doch het duurt nog tot 1863 voordat overeenstemming wordt gevonden inzake de te betalen vergoeding per slaaf (300 gulden) als compensatie aan diens eigenaar. Om het lot van de bevrijde slaven bekommert zich echter niemand. Slavenbezit in Nederland speelt eigenlijk alleen een rol op plantages in de koloniën. Wel speelt ons land een grote rol in de slavenhandel, vanaf 1621 door de **WIC** (West-Indische Compagnie) die in dat jaar wordt opgericht. De handel in slaven was in Nederland reeds eerder, juni 1814 verboden verklaard.

*** *****